

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj” na lata 2023-2029

LGD „ŻYWIECKI RAJ”

dla gmin: Czernichów, Gilowice, Jeleśnia,
Koszarawa, Lipowa, Łękawica, Łodygowice,
Milówka, Radziechowy-Wieprz, Rajcza,
Ślemień, Świnna, Ujsoły, Węgierska Górka

grudzień 2024 r.

Fundusze
Europejskie

Rzeczpospolita
Polska

Dofinansowane przez
Unię Europejską

Plan
Strategiczny dla
Wspólnej
Polityki
Rolnej
na lata 2023-2027

Spis treści

ROZDZIAŁ I. CHARAKTERYSTYKA PARTNERSTWA LOKALNEGO	3
1.1 Nazwa LGD.....	3
1.2. Opis procesu budowania partnerstwa i doświadczenie LGD oraz członków LGD.....	3
1.3 Opis struktury LGD.....	7
1.4 Opis składu organu decyzyjnego	9
1.5 Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym	9
1.6 Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD.....	9
ROZDZIAŁ II. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR.....	11
2.1 Opis obszaru	11
2.2 Mapa obszaru objętego LSR.....	11
2.3 Wewnętrzna spójność obszaru LSR.....	12
ROZDZIAŁ III. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR	14
ROZDZIAŁ IV. ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU LSR.....	22
4.1 Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR.....	22
4.2 Określenie grup docelowych szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR w tym grup w niekorzystnej sytuacji, seniorów, ludzi młodych (do 25 roku życia)	58
ROZDZIAŁ V. SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA	59
5.1 Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami	59
5.2 Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć.....	68
ROZDZIAŁ VI. CELE I WSKAŹNIKI	71
6.1 Specyfikacja i opis celów	71
6.2 Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania	78
6.3 Przedstawienie przedsięwzięć realizowanych w ramach RLKS	78
6.4 Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć w kontekście ich adekwatności do celów i przedsięwzięć oraz zgodności ze wskaźnikami dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR	82
ROZDZIAŁ VII. SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU	83
7.1 Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-institutionalnych	83
7.2 Sposób ustanawiania i zmiany lokalnych kryteriów wyboru	84
7.3 Innowacyjność w lokalnych kryteriach wyboru	85
7.4 Projekty grantowe oraz projekty w ramach operacji własnych	85
ROZDZIAŁ VIII. PLAN DZIAŁANIA	85
8.1 Zwięzła charakterystyka przyjętego harmonogramu osiągnięcia poszczególnych celów i wskaźników wskazująca czas realizacji kluczowych efektów wdrażania LSR.....	85
8.2 Wyszczególnienie kamieni milowych realizacji LSR.....	86
ROZDZIAŁ IX. PLAN FINANSOWY LSR	86
9.1 Opis źródeł, z których przewiduje się finansowanie działalności LGD	86
9.2 Opis powiązań poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR.....	87
ROZDZIAŁ X. MONITORING I EWALUACJA	87
WYKAZ WYKORZYSTANEJ LITERATURY.....	91

1.1 Nazwa LGD

Nazwa LGD: Stowarzyszenie - Lokalna Grupa Działania „Żywiecki Raj”

Forma prawna LGD: stowarzyszenie posiadające osobowość prawną wpisane do Krajowego Rejestru Sądowego w Bielsku-Białej w dniu 24.09.2008 r., pod numerem KRS 0000314278 - Sąd Rejonowy w Bielsku-Białej, VIII Wydział Gospodarczy Krajowego Rejestru Sądowego. Działające na zasadach określonych w ustawie z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261). Stowarzyszenie nie prowadzi działalności gospodarczej. Nadzór nad stowarzyszeniem sprawuje Marszałek Województwa Śląskiego. Siedzibą stowarzyszenia są Łodygowice.

1.2. Opis procesu budowania partnerstwa i doświadczenie LGD oraz członków LGD

Inicjatorem powstania LGD „Żywiecki Raj” był Związek Międzygminny ds. Ekologii w Żywcu (ZMGE), który złożył we wrześniu 2004 r. wniosek w ramach Pilotażowego Programu Leader+ na Schemat I dla projektu pn. „Ożywienie na Żywiecczyźnie - aktywna współpraca podstawą rozwoju obszarów wiejskich Powiatu Żywieckiego”. Był to załączek budowania trójsektorowego partnerstwa. W ramach umowy na realizację tego Schematu otrzymano pomoc w wysokości 143 500 zł, z czego wykorzystano kwotę 139 242,18 zł (co stanowiło 97% całości dofinansowania). Do realizacji programu przystąpiło 9 gmin Żywiecczyzny, tj. Jeleśnia, Koszarawa, Lipowa, Łodygowice, Milówka, Rajcza, Radziechowy-Wieprz, Ujszoły oraz Węgierska Górka. Projekt realizowano od 5 grudnia 2005 r. (data podpisania umowy) do 23 czerwca 2006 r.

W związku z pozytywnie zrealizowanym Schematem I, dążąc do pogłębienia nawiązanej za jego pomocą współpracy pomiędzy Partnerami, Związek Stowarzyszeń „Żywiecki Raj - Kotlina Tradycji i Turystyki” złożył wniosek na realizację Schematu II - projektu pn. „Stworzenie kapitału społecznego oraz potencjału Lokalnej Grupy Działania „Żywiecki Raj - Kotlina Tradycji i Turystyki” jako niezbędnych elementów do skutecznego wdrożenia Zintegrowanej Strategii Rozwoju Obszarów Wiejskich. Na realizację Schematu II Stowarzyszenie otrzymało kwotę 649 600 zł. Schemat II był realizowany w dwóch etapach. Etap I trwał do 31 lipca 2007 r., Etap II od 1 sierpnia 2007 r. do 31 marca 2008 r. Schemat II podobnie jak Schemat I objął zasięgiem obszar dziewięciu gmin. Celami projektu było stworzenie modułu współpracy trzech sektorów (społecznego, gospodarczego i publicznego); aktywizacja społeczności lokalnej, organizacji społecznych, pracodawców i instytucji samorządowych na rzecz zrównoważonego rozwoju lokalnego i promocji obszaru objętego działaniem Stowarzyszenia; zwiększenie wiedzy mieszkańców na temat tworzenia i funkcjonowania partnerstw przez prowadzenie seminariów informacyjnych, forów dyskusyjnych i przeprowadzenie konferencji; zwiększenie umiejętności pracy zespołowej uczestników projektu poprzez przeprowadzenie warsztatów aktywizujących.

W 2008 r. z inicjatywy Zarządu Stowarzyszenia LGD – „Żywiecki Raj – Kotlina Tradycji i Turystyki” doszło do szeregu spotkań z przedstawicielami gminy Czernichów w celu zawiązania współpracy. Efektem spotkań było przyłączenie gminy Czernichów do Stowarzyszenia LGD – „Żywiecki Raj – Kotlina Tradycji i Turystyki”.

Po pozytywnym zrealizowaniu i rozliczeniu Schematu II Projektu, Związek Stowarzyszeń podjął dalsze działania w ramach Programu LEADER. Ponieważ LEADER w nowym okresie budżetowym narzucał zmiany formalne niezbędne do realizacji, dlatego też Związek Stowarzyszeń LGD „Żywiecki Raj - Kotlina Tradycji i Turystyki” przekształcił się w dn. 3 lipca 2008 r. w trakcie zebrania założycielskiego w Stowarzyszenie LGD „Żywiecki Raj” i funkcjonuje w tej formie do dnia dzisiejszego.

Po podpisaniu umowy w dniu 22 maja 2009 r. o wybór LGD „Żywiecki Raj” do realizacji LSR, Zarząd Stowarzyszenia rozpoczął rozmowy z przedstawicielami gminy Istebna na temat możliwości członkostwa tejże gminy w Stowarzyszeniu. W październiku 2009 r. Rada Gminy Istebna przyjęła uchwałę o przystąpieniu do LGD „Żywiecki Raj”. W latach 2010-2015 na obszarze 10 gmin powiatu żywieckiego i 1 gminy na terenie powiatu cieszyńskiego wdrażano LSR LGD „Żywiecki Raj”. W 2015 roku z LGD „Żywiecki Raj” wystąpiła gmina Istebna, ale za to do partnerstwa przyłączyły się 4 gminy z powiatu żywieckiego, tworzące wcześniej LGD Fundacja „Partnerstwo Dorzecza Kocierzanki i Koszarawy”. W okresie dofinansowania 2014-2020 wymogiem było, aby liczba mieszkańców LGD był większa niż 30 000 mieszkańców - LGD Fundacja „Partnerstwo Dorzecza Kocierzanki i Koszarawy” nie posiadało wymaganej liczby mieszkańców. W 2014 r. LGD „Żywiecki Raj” i LGD Fundacja „Partnerstwo Dorzecza Kocierzanki i Koszarawy” realizowały wspólnie projekt współpracy, którego m.in. efektem

była wspólnie opracowana baza atrakcji turystycznych. Działania te dały podwaliny do zbudowania partnerstwa silnie opartego na łączącej oba LGD kulturze, historii, turystyce i tradycji. Na podstawie przeprowadzonych spotkań - rozmów i dyskusji, 4 gminy: Gilowice, Łękawica, Ślemień, Świnna przystąpiły do LGD „Żywiecki Raj”. Od 1 lipca 2015r. LGD „Żywiecki Raj” obejmuje zatem 14 gmin wiejskich powiatu żywieckiego – prawie cały obszar powiatu (bez miasta Żywiec).

Za pośrednictwem LGD „Żywiecki Raj” w latach 2009-2015 mieszkańcy, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe i jednostki samorządu terytorialnego zrealizowały 178 projektów, wykorzystując w ten sposób łącznie kwotę 12 614 205,73 zł. Działania te były możliwe dzięki ścisłej współpracy podmiotów z obszaru LGD oraz funkcjonowaniu biura LGD, które prowadziło nabory wniosków, konsultacje i szkolenia dla beneficjentów. Łącznie we wszystkich 16 naborach wpłynęło 555 wniosków a z samego doradztwa skorzystało prawie 1 tys. podmiotów.

Budżet Strategii Rozwoju Lokalnego kierowanego przez społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj” na lata 2016–2023 na Poddziałania 19.2 Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność wyniósł 17 842 000 zł/ 4 460 500 euro. W ramach wdrażania Strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj” na lata 2016–2023 zrealizowano 5 typów operacji i działań:

1. operacje realizowane indywidualnie w ramach wniosków składanych przez wnioskodawców innych niż LGD (podejmowanie działalności gospodarczej, rozwój działalności gospodarczej, operacje w ramach budowy/przebudowy ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury turystycznej lub rekreacyjnej, lub kulturalnej), wybierane przez organ decyzyjny (Radę), następnie przedkładanych do weryfikacji przez Samorząd Województwa,
2. projekty grantowe - LGD jako beneficjent udziela innym podmiotom wybranym przez LGD grantów będących środkami finansowymi programu powierzonymi przez LGD grantobiorcom na realizację zadań służących osiągnięciu celu tej operacji,
3. operacje własne LGD, których beneficjentem i organizatorem jest LGD, są kluczowe dla osiągnięcia celów LSR, służące dobru ogółu,
4. projekty współpracy, realizowane wspólnie przez co najmniej 2 LDG, na podstawie umowy o współpracy,
5. działania w zakresie aktywizacji, mające na celu animowanie realizacji LSR poprzez zapewnianie informacji i propagowanie strategii oraz wsparcie potencjalnych wnioskodawców w celu opracowania operacji i przygotowania wniosków.

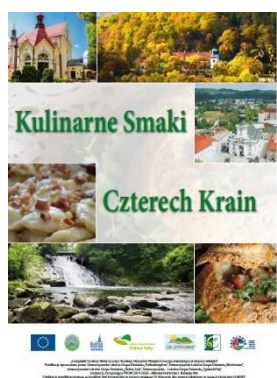
Do 31 grudnia 2022 r. przeprowadzono 16 naborów wniosków w ramach konkursów: 2 nabory na przedsięwzięcie Atrakcyjna przestrzeń publiczna, 2 nabory na przedsięwzięcie Rozwijanie działalności gospodarczej, 4 nabory na przedsięwzięcie Podejmowanie działalności gospodarczej, 8 naborów na Projekty grantowe. Zrealizowano również 5 Operacji własnych po 50 tys. każda oraz 4 projekty współpracy gdzie Beneficjentem było Stowarzyszenie – Lokalna Grupa Działania „Żywiecki Raj”. Odbyły się 24 posiedzenia Rady, na których dokonano wyboru operacji i zadań do dofinansowania.

Pracownicy Biura Stowarzyszenia organizowali na bieżąco szkolenia, warsztaty dla wnioskodawców, grantobiorców i prowadzili indywidualne doradztwo dotyczące realizacji planowanych operacji i przygotowania wniosków o przyznanie pomocy jak również wniosków o płatność. Z bezpłatnego doradztwa świadczonego przez pracowników biura Stowarzyszenia – Lokalna Grupa Działania „Żywiecki Raj” skorzystało 442 podmioty, z czego 423 podmiotów złożyło wnioski o dofinansowanie. Na dzień 31.12.2022 r. do biura w wyniku ogłoszonych naborów w sumie złożonych zostało 421 wniosków (w ramach 8 Projektów Grantowych 102, w ramach 8 konkursów 314, w ramach 5 Operacji własnych LGD – 5), z czego do dofinansowania Rada wybrała 236 wniosków (w ramach 8 Projektów Grantowych 82, w ramach 8 konkursów 149, w ramach 5 Operacji własnych LGD – 5), 172 podmiotów podpisało umowę o dofinansowanie.

Zarząd Stowarzyszenia – Lokalna Grupa Działania „Żywiecki Raj” podpisał 82 umowy o powierzenie grantów w ramach 8 Projektów grantowych na łączną kwotę 1 841 942 zł, w tym: Kultura gór „Żywieckiego Raju” zrealizowano 15 zadań na łączną kwotę 293 259 zł, Turystyka dziedzictwa "Żywieckiego Raju" zrealizowano 5 zadań na łączną kwotę 99 767 zł, Dialog międzypokoleniowy zrealizowano 14 zadań na łączną kwotę 291 000 zł, Inkubator inicjatyw lokalnych zrealizowano 10 zadań na łączną kwotę 235 017 zł, Nowe formy rekreacji i wypoczynku zrealizowano 11 zadań na łączną kwotę 283 187 zł, Kampanie środowiskowe zrealizowano 10 zadań na łączną kwotę 274 347 zł, Wydarzenia propagujące zdrowy i aktywny tryb życia wybrano 12 zadań na łączną kwotę 268 181 zł, Aktywizacja i integracja społeczna z udziałem osób zagrożonych wykluczeniem społecznym wybrano 5 zadań na

łączną kwotę 97 184 zł. W wyniku realizacji wyszczególnionych działań powstały obiekty społeczno-kulturalne, sportowe i rekreacyjne, utworzono miejsca pracy, zorganizowano lokalną twórczość kulturalną, kultywowano tradycje, obrzędy i zwyczaje, promowano turystykę, a także aktywne spędzanie wolnego czasu na obszarach wiejskich. To tylko przykłady zrealizowanych zadań. Działania te były możliwe dzięki funkcjonowaniu biura LGD, które prowadząc nabory wniosków, konsultacje i szkolenia dla beneficjentów czuwało nad prawidłową realizacją strategii.

Stowarzyszenie – Lokalna Grupa Działania „Żywiecki Raj” rozwija również partnerstwo z podmiotami spoza swojego obszaru. Jest m.in. partnerem Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich. Struktura KSOW skupia struktury administracyjne (na poziomie lokalnym, regionalnym i krajowym) oraz zainteresowane podmioty, które przyczyniają się do rozwoju obszarów wiejskich. Uczestnikami KSOW mogą być podmioty, które są aktywnie zaangażowane w rozwój obszarów wiejskich oraz wyrażą chęć otrzymywania oraz dostarczania informacji w tym zakresie. LGD „Żywiecki Raj” należy również do regionalnej sieci LGD w województwie śląskim pn. SILESIA LEADER NETWORK, zrzeszającej LGD z województwa śląskiego. Stowarzyszenie jest jedną z grup, która czynnie uczestniczyła w jej założeniu, rozwijaniu i aktywnie w niej działa, kształtując jednocześnie procesy partnerskie w całym województwie śląskim.

Inną formą współpracy realizowanej przez LGD oraz jej partnerów były projekty współpracy. Na projekt współpracy pn. „Kulinarne Unikaty Chałup – Nowością Inspiracją Atrakcją” – KUCHNIA w ramach poddziałania 19.3 „Przygotowanie i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014–2020, LGD „Żywiecki Raj”, zawarto umowę partnerską z 3 LGD z województwa małopolskiego tj. Stowarzyszeniem Lokalna Grupa Działania „Podbabiogórze”, Stowarzyszeniem Lokalna Grupa Działania „Wadoviana”, Stowarzyszeniem Lokalna Grupa Działania „Dolina Soły”. Całkowita wartość projektu 153 112,05 zł, w tym LGD „Żywiecki Raj” 50 881,15 zł. Celem projektu było zachowanie dziedzictwa kulinarnego i promocja kuchni regionalnej poprzez: wydanie przewodnika kulinarnego zawierającego również mapę pt. „Kulinarne Smaki Czterech Krain” wraz z przepisami kulinarnymi, warsztaty kulinarne z przygotowaniem potraw regionalnych na obszarze każdego Partnera Projektu, degustacja wraz z prezentacją potraw regionalnych LGD podczas imprez kulturalnych, utworzenie i oznakowanie „Szlaku Kulinarnego” pod nazwą „Kulinarne Dziedzictwo Kulturowe”. Szlak łączy lokalnych przedsiębiorców promujących i proponujących w menu potrawy strictly regionalne. Dla restauratorów przeprowadzono konkurs „Kulinarne powroty – smaki czterech regionów”. Projekt był realizowany od maja 2018 roku do czerwca 2019 roku.

LGD „Żywiecki Raj” wraz ze Stowarzyszeniem Lokalna Grupa Działania „Ziemia Pszczyńska” oraz z dwoma Lokalnymi Grupami Działania z Chorwacji: LAG Moslavina i LAG 5 rozpoczęło w grudniu 2018 roku realizację międzynarodowego projektu współpracy pod nazwą „BEE FRIENDS / Przyjaciele pszczoł”, całkowita wartość projektu 284 187,30 zł, w tym LGD „Żywiecki Raj” 141 871,67 zł. W ramach projektu współpracy zrealizowano: 2 wyjazdy studyjne na tereny partnerów w Chorwacji wraz z przeprowadzeniem konferencji oraz warsztatów. Wyjazdy były okazją do promocji rodzimego pszczelarstwa wraz z lokalnymi produktami, a także wymiany doświadczeń technologicznych i dobrych praktyk mających korzystny wpływ na usługi w rolnictwie. Wizyta partnerów z Chorwacji w Polsce odbyła się, aby mogli poznać metody pozyskiwania miodu przez naszych pszczelarzy, uzyskać praktyczne informacje na temat dodatkowych sposobów wykorzystania pszczelich produktów (świece z wosku) oraz była okazją na uczestnictwo w Jarmarku Świątecznym, a jednocześnie na poznanie obszaru objętego działalnością partnerów, zakup miodomatów czyli specjalnie zaprojektowanych na potrzeby realizacji projektu maszyn, w których umieszczone zostały krajowe i chorwackie miody. Dostęp do nich mają zarówno mieszkańcy jak i turyści odwiedzający nasze tereny. W ramach projektu zaprojektowano i zakupiono materiały promocyjne oraz wydano materiały informacyjno – edukacyjne. Projekt był realizowany do maja 2019 roku. LGD „Żywiecki Raj” zawarło również umowę partnerską i z sukcesem zrealizowało projekt z 2 LGD z województwa śląskiego tj. Stowarzyszeniem Lokalna Grupa Działania „Ziemia Pszczyńska” i Stowarzyszeniem Lokalna Grupa Działania „Ziemia Bielska” na realizację projektu Stacja Regeneracja”, akronim: StaR, w ramach poddziałania 19.3 „Przygotowanie

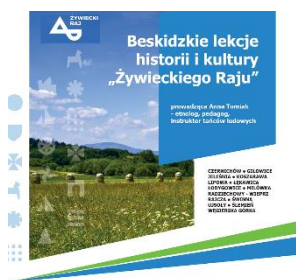
i realizacja działań w zakresie współpracy z lokalną grupą działania” objętego Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014 – 2020. Całkowita wartość projektu wyniosła 1 183 092 zł, w tym ze strony LGD „Żywiecki Raj” 460 031,79 zł. Celem projektu była promocja partnerskich obszarów LGD poprzez budowę wspólnego produktu turystycznego. W ramach realizacji projektu zostały zrealizowane następujące zadania: zakup i montaż ogólnodostępnych elementów małej architektury budowlanej, w wariantach: ławka solarna + samoobsługowa stacja naprawy rowerów/ zestawy gier plenerowych + samoobsługowa stacja naprawy rowerów, opracowanie koncepcyjne w zakresie dokumentacji ścieżek/szlaków/tras, opracowane i przygotowane gadżety promocyjne, przeprowadzenie działania aktywizacyjnego dla mieszkańców (konkurs). Realizacja projektu zrealizowana była od września 2019 roku do października 2020 roku.

Czwarty projekt współpracy pt. *Magiczny, regionalny koszyk atrakcji*, akronim MARKA, został realizowany wraz z LGD „Partnerstwo Północnej Jury”. Całkowita wartość projektu wyniosła 400 000,00 zł, w tym ze strony LGD „Żywiecki Raj” 200 000,00 zł. Projekt miał na celu kreowanie i promocję marek lokalnych partnerów projektu współpracy. Utworzono stronę internetową www.koszykatrakcji.pl jako narzędzie promocji rozpoznawalności marek lokalnych partnerów projektu współpracy. Opracowano film dotyczący marek lokalnych połączony z warsztatami autoprezentacji medialnej, wydano książkę kulinarną w ilości 4000 sztuk, w postaci otwartej tj. segregatorowej, do której można dokładać kolejne przepisy, wydano autorskie gry w ilości 2000 sztuk, dzięki którym dzieci i młodzież poprzez zabawę mają możliwość zapoznania się z bogactwem zasobów przyrodniczych, historycznych, zasobem obszarów, które tworzą markę lokalną partnerów projektów współpracy, zaprojektowano i przygotowano 23 trasy biegowo-trekkingowo-rekreacyjne, po jednej trasie w każdej z partnerskich gmin partnerów projektu współpracy. Działania te są niewątpliwie innowacyjne, w zakresie wprowadzenia nowego produktu turystycznego.

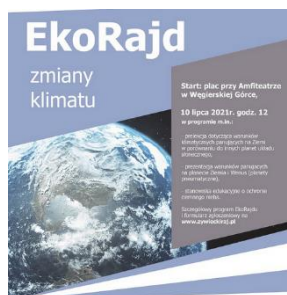
Dzięki budowanemu przez lata kapitałowi społecznemu oraz zdobytej wiedzy i doświadczeniom Stowarzyszenie mogło zinwentaryzować zasoby turystyczne, kulturowe i historyczne obszaru w sposób innowacyjny i bliski pamięci oraz sercom ludzi. Jego efektem jest m.in. powstanie portalu turystycznego, wydanie różnorodnych materiałów promocyjnych i informacyjnych oraz wdrożenie nowych narzędzi turystycznych.

Stowarzyszenie – Lokalna Grupa Działania „Żywiecki Raj” w ramach działania 19 „Wsparcie dla rozwoju lokalnego w ramach inicjatywy LEADER”, w ramach poddziałania 19.2 „Wsparcie na wdrażanie operacji w ramach strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność” objętego PROW na lata 2014–2020, zrealizowało oprócz projektów współpracy również pięć operacji własnych, z czego dwie operacje własne związane z edukacją regionalną w kontekście relacji z edukacją turystyczną na poziomie szkolnym i ogólnospołecznym.

Projekt pn. *Beskidzkie lekcje historii i kultury „Żywieckiego Raju”* stanowił odpowiedź na zidentyfikowane silne potrzeby w zakresie edukacji regionalnej poprzez opracowanie i zapewnienie dostępu do narzędzi wspierających edukację regionalną, tj. filmu instruktażowego, przewodnika metodycznego do edukacji regionalnej. W 2021 r. przeszkolonych zostało około 150 osób – edukatorów nauczania przedszkolnego i wczesnoszkolnego, nauczycieli zajmujących się dziećmi na świetlicy, osób zainteresowanych prowadzeniem zajęć z edukacji regionalnej. W oparciu o opracowane w projekcie scenariusze, również po jego zakończeniu, odbywać się mogą zajęcia zgodnie

z aktualną podstawą programową jako zajęcia z zakresu edukacji regionalnej z wykorzystaniem wypracowanych przy jego realizacji treści edukacyjnych, które nie tracą na aktualności. Osoby zainteresowane poprowadzeniem zajęć wg scenariuszy lekcji dotyczących różnych dziedzin kultury ludowej i folkloru z terenów Żywiecczyny mogą wypożyczać nieodpłatnie przechowywane w biurze LGD materiały edukacyjne, tj. lalki w strojach góralskich i zabawki drewniane, publikacje zawierające scenariusze lekcji regionalnych.

Celem kolejnej operacji własnej pn. „Żywieckie Ekorajdy” było promowanie walorów przyrodniczych obszaru i podnoszenie świadomości ekologicznej. Ze względu na bardzo szeroką tematykę związaną z pojęciem „ekologia”, Rajdy zostały przeprowadzane w pięciu różnych miejscach powiatu żywieckiego, w 5 blokach tematycznych. Rajdy miały charakter otwarty i skierowane były do wszystkich grup wiekowych. Odbyły się interdyscyplinarne warsztaty, wykłady kształtujące wiedzę i umiejętności teoretyczne i praktyczne, a także rozwijające wrażliwość emocjonalną i chęć działania na rzecz ochrony atmosfery i klimatu, energii odnawialnej i bioróżnorodności oraz zdrowego stylu życia.

Uczestnicy byli zachęceni do wzięcia udziału w określonej ramach danego rajdu aktywności np. przejście ustalonej trasy turystycznej. Niezmiernie istotnym elementem rajdów było propagowanie stylu życia w duchu zero waste, zgodnie z którym człowiek stara się generować jak najmniej odpadów, a tym samym nie zanieczyszczać środowiska. Wszystkie Rajdy zgromadziły wielu uczestników, którzy podnieśli swoją wiedzę dotyczącą ekologii, a także sprawdzili się w nowych dla siebie aktywnościach.

LGD „Żywiecki Raj” został laureatem konkursu przeprowadzonego w ramach projektu LIFE pn. Green-Go! Inicjatywy lokalne na rzecz kształtowania zielonej infrastruktury na obszarach Natura 2000 w Karpatach (LIFE16 GIE/PL/000648). Środki w ramach nagrody z konkursu zostały przeznaczone na stworzenie publikacji edukacyjnej pt. *Krajobrazy pasterskie Beskidu Małego, jako wyjątkowy wyróżnik dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu*, wraz ze scenariuszami lekcji edukacji regionalnej, oraz krótkometrażowego filmu przyrodniczego. Obydwa materiały przedstawiają wyjątkową historię oraz krajobraz pasterski Beskidu Małego, ze śródleśnymi polanami i kamiennymi

szopami, będącymi unikatem przyrodniczym, krajobrazowym i kulturowym. Przeprowadzono również inwentaryzację i mapowanie elementów zielonej infrastruktury za pomocą aplikacji mobilnej. Jednym z kluczowych problemów zidentyfikowanych w trakcie przygotowywania projektów była niska świadomość ekologiczna mieszkańców gmin partnerskich LGD „Żywiecki Raj”, przejawiająca się nieekologicznymi zachowaniami, które prowadzą do zanieczyszczenia środowiska. Konieczny był zatem rozwój edukacji ekologicznej i wspieranie działań służących eliminowaniu negatywnych zjawisk w środowisku, współpraca z placówkami oświatowymi, organizacjami społecznymi i instytucjami, przy organizowaniu prelekcji, wystaw, spotkań, wycieczek o tematyce ekologicznej i przyrodniczej, organizacja akcji oraz pomoc przy realizacji programów szkolnych promujących idee zbierania surowców wtórnych w celu ich właściwego zagospodarowania, a także przygotowywanie materiałów informacyjnych na temat miejsc i rejonów w gminie o najlepiej zachowanych walorach przyrodniczych i krajobrazowych w celu ich popularyzacji wśród miłośników przyrody.

Członkowie Rady LGD, Zarządu oraz pracownicy biura LGD posiadają odpowiednie kompetencje i umiejętności do budowania i wspierania kapitału ludzkiego na obszarze LGD „Żywiecki Raj”. Wiedza i doświadczenie poszczególnych osób nawzajem się uzupełniają i odpowiadają zakresowi merytorycznemu LSR. W regulaminach dotyczących działalności poszczególnych organów opisano jakie kompetencje wymagane są w LGD na konkretnych stanowiskach i jakie mechanizmy mają zastosowanie dla zapewnienia spełnienia tych wymagań. Pracownicy LGD i jej Zarząd posiadają długoletnie doświadczenie niezbędne do zarządzania LGD i realizacji operacji przewidzianych w LSR, jak i niezbędną wiedzę do wdrażania i aktualizacji zarówno dokumentu LSR, jak i dokumentów strategicznych o zasięgu regionalnym lub lokalnym.

LGD opiera się również na potencjale swoich Członków. W skład LGD wchodzi aktywne Gminy, zarówno w zakresie pozyskiwania środków unijnych jak i działań obejmujących budowanie kapitału społecznego na obszarach wiejskich, które obok organizacji społecznych i podmiotów gospodarczych, aktywnie kształtują rozwój lokalny na obszarze LSR. LGD rozwija swój potencjał jako organizacja: kadrowo – podejmując działania szkoleniowe dla pracowników, jako partnerstwo – poszerzając skład partnerstwa o nowych Członków oraz wizerunkowo – stając się w większym stopniu rozpoznawalną organizacją w regionie.

1.3 Opis struktury LGD

Stowarzyszenie LGD „Żywiecki Raj” zgodnie z obowiązującym statutem Stowarzyszenia posiada: członków zwyczajnych, członków wspierających, członków honorowych. W wyniku budowania partnerstwa trójsektorowego członkami LGD zostały podmioty sektora publicznego, gospodarczego i społecznego. W skład Stowarzyszenia wchodzi wyłącznie członkowie zwyczajni. Na dzień 25.05.2023 r. członkami LGD są wszystkie gminy (14) wchodzące w skład obszaru Stowarzyszenia, Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna S.A., Związek Międzygminny ds. Ekologii, powiat żywiecki, 20 przedsiębiorców, 20 organizacji pozarządowych oraz 14 osób aktywnie działających społecznie na obszarze LGD, w sumie 71 podmiotów. W LGD „Żywiecki Raj” sektor gospodarczy stanowi 28% wszystkich członków LGD, co świadczy o dużym zaangażowaniu lokalnych przedsiębiorców w budowanie partnerstwa jakim jest LGD. Jest to wynik podejmowanych działań przez Zarząd LGD, w skład którego wchodzi i wchodzi przedstawiciele sektora gospodarczego.

Obszary działalności członków LGD są bardzo szerokie – w skład LGD wchodzi zlokalizowane na obszarze gmin wiejskich powiatu żywieckiego: Koła Gospodyń Wiejskich, Koła Emerytów, stowarzyszenia działające na rzecz osób niepełnosprawnych, na rzecz dzieci i młodzieży, osób starszych, organizacje promujące i wspierające rozwój poszczególnych gmin a także organizacje zajmujące się kulturą i dziedzictwem lokalnym, przedsiębiorcy z branży turystycznej, produkcyjnej, usługowej.

Przygotowanie Strategii poprzedziło szereg prac przygotowawczych. Do opracowania diagnozy obszaru przeprowadzono 14 spotkań otwartych a następnie przeprowadzono wywiady fokusowe z przedstawicielami Kół Emerytów, KGW, organizacji pozarządowych działających na rzecz dzieci i młodzieży, edukatorami nauczania przedszkolnego i wczesnoszkolnego, przedstawicielami instytucji kultury, jak również w wyniku przeprowadzonych następnie wywiadów fokusowych z przedstawicielami poszczególnych grup, na terenie działania LGD **zdiagnozowano trzy grupy w niekorzystnej sytuacji: seniorów (osoby, które ukończyły 60 rok życia), ludzi młodych (do 25 roku życia), osoby z niepełnosprawnościami oraz ich opiekunów.** Określone grupy w niekorzystnej sytuacji oraz ich wsparcie wynika z analizy ludności zamieszkującej obszar LSR oraz ich potrzeb. Wyznaczając grupy w niekorzystnej sytuacji wyszukano grupy społeczności lokalnej będące w trudnej sytuacji, w tym osoby doświadczające ubóstwa, wykluczenia społecznego lub dyskryminacji w wielu wymiarach lub zagrożone takimi zjawiskami. Szczegółowo sposób określenia ww. grup opisano w Rozdziale III. Partycypacyjny charakter LSR i Rozdziale IV. Analiza potrzeb i potencjałów LSR. W zakresie zbudowanego przez LGD partnerstwa znajdują się również osoby wchodzące w skład lub reprezentujące te grupy w niekorzystnej sytuacji: organizacje działające na rzecz osób niepełnosprawnych, stowarzyszenia, koła zrzeszające osoby po 60 roku życia, osoby młode.

LGD „Żywiecki Raj” ma duży potencjał w zakresie animowania przedsiębiorczości społecznej na terenach wiejskich i włącza się w tworzenie jak najlepszych warunków dla rozwoju ekonomii społecznej. Członkiem LGD jest m.in. Zakład Aktywności Zawodowej w Lalikach – jedyna taka organizacja na terenie LGD. Ponadto LGD współpracuje z Ośrodkiem Wsparcia Ekonomii Społecznej w Bielsku Białej, z którym ma podpisane porozumienie współpracy. Współpraca ta owocuje wspólnymi inicjatywami.

Struktura organizacyjna Stowarzyszenia - Lokalna Grupa Działania „Żywiecki Raj”:

1. **Walne Zebranie Członków** tworzą wszyscy członkowie Stowarzyszenia. To najwyższa władza stowarzyszenia, która jest odpowiedzialna za podejmowanie uchwał w sprawie kierunków i programów działania Stowarzyszenia, powoływanie i odwoływanie członków Zarządu, Rady i Komisji Rewizyjnej oraz uchwalanie regulaminów ich funkcjonowania, a także przyjmowania sprawozdań z ich działalności.

2. **Zarząd** jest trzyosobowy i tworzą go: Prezes, Wiceprezes, Sekretarz. Organ ten reprezentuje Stowarzyszenie na zewnątrz i działa w jego imieniu, kierując bieżącą pracą Stowarzyszenia. **Członkiem Zarządu jest osoba, która ukończyła 60 rok życia.**

3. **Komisja Rewizyjna** odpowiada za bieżącą kontrolę działalności Stowarzyszenia, składa się Przewodniczącego Komisji i dwóch Członków.

4. **Rada**, to organ decyzyjny Stowarzyszenia składający się z 16 do 30 członków, odpowiedzialny m.in. za wybór operacji do dofinansowania w ramach wdrażania LSR.

Kadencja Zarządu, Rady i Komisji Rewizyjnej wynosi 5 lat. Wybory do Zarządu i Komisji Rewizyjnej odbyły się 25 maja 2023 r., a do Rady 29 lipca 2020 r.

5. **Biuro LGD** „Żywiecki Raj” zapewnia obsługę organów Stowarzyszenia. Struktura organizacyjna biura LGD obejmuje takie stanowiska jak: Kierownik biura, Koordynator biura, Specjalista ds. animacji projektów, Pracownik administracyjno-rozliczeniowy. Zarząd nadzoruje realizację zadań biura i ponosi odpowiedzialność za prace wykonywane przez biuro.

Członkowie Rady LGD i pracownicy biura mają obowiązek podnoszenia wiedzy i kompetencji w zakresie realizacji LSR, co zostało przewidziane w opracowanym Planie Szkoleń i regulaminach dotyczących tych organów. Dzięki szkoleniom będzie możliwe stałe podnoszenie poziomu wiedzy i kwalifikacji członków Rady i pracowników biura LGD, które prowadzić będzie do coraz lepszej obsługi interesantów i doskonaleniu umiejętności koniecznych do wykonywania powierzonych zadań.

1.4 Opis składu organu decyzyjnego

Organem decyzyjnym Stowarzyszenia - Lokalna Grupa Działania „Żywiecki Raj” jest Rada, która składa się z 16 do 30 członków, w tym Przewodniczącego Rady, dwóch Wiceprzewodniczących oraz Sekretarza tworzących Prezydium Rady. **Do właściwości Rady należy wybór operacji, które mają być realizowane w ramach LSR, oraz ustalenie kwoty wsparcia.** Rada jest wybierana przez Walne Zebranie Członków. Członek Rady nie może być równocześnie członkiem Komisji Rewizyjnej, Zarządu lub pracownikiem LGD. Członkowie Rady będący osobami fizycznymi uczestniczą w pracach Rady osobiście, a członkowie będący osobami prawnymi – przez organ uprawniony do reprezentowania tej osoby prawnej albo pełnomocnika umocowanego do uczestniczenia w pracach Rady. Udzielenie dalszego pełnomocnictwa do uczestniczenia w pracach Rady jest niedopuszczalne.

1.5 Charakterystyka rozwiązań stosowanych w procesie decyzyjnym

Funkcje członka Rady wybrane osoby pełnią osobiście, tj. w przypadku osób fizycznych wybranych do organu decyzyjnego – przez te osoby, zaś w przypadku osób prawnych – przez osoby, które na podstawie dokumentów statutowych lub uchwał właściwych organów są uprawnione do reprezentowania tych osób prawnych. Uchwały Rady Stowarzyszenia zapadają zwykłą większością głosów przy obecności co najmniej połowy członków uprawnionych do głosowania, gdzie każdy członek Rady dysponuje jednym głosem. W stosunku do każdej operacji będącej przedmiotem posiedzenia Rady podejmowana jest przez Radę decyzja w formie uchwały o wybraniu bądź nie wybraniu operacji do finansowania. Podczas każdego głosowania weryfikowane jest czy został zachowany odpowiedni parytet, gdzie w podejmowaniu decyzji drogą głosowania dotyczących wyboru poszczególnych operacji do dofinansowania ani władze publiczne, ani żadna pojedyncza grupa interesu, nie mogą mieć więcej niż 49% praw głosu. Komisja skrutacyjna podczas każdego głosowania sprawdza czy został zachowany odpowiedni parytet. W przypadku braku zachowania tego parytetu głosowanie uznaje się za nieważne. **Szczegółowy sposób wyboru operacji do dofinansowania w ramach LSR i głosowania określa Regulamin Rady i Procedury wyboru i oceny operacji finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), Procedury wyboru i oceny grantobiorców w ramach projektów grantowych finansowanych z Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW), Procedury wyboru i oceny grantobiorców w ramach projektów grantowych finansowanych z Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+) a także Rejestr Interesów,** który zapewnia wybór operacji bez dominacji jakiegokolwiek grupy interesu w Radzie i umożliwia unikanie konfliktu interesów. Biuro LGD we współpracy z Prezydium Rady prowadzi Rejestr Interesów pozwalający na identyfikację charakteru powiązań z wnioskodawcami i/lub poszczególnymi projektami. Rejestr Interesów prowadzony jest na podstawie dokumentacji członków Rady i ich oświadczeń. **Zarówno lokalne kryteria wyboru, Regulamin Rady jak i inne dokumenty związane z wyborem operacji do dofinansowania będą udostępnione poprzez stronę internetową LGD.**

1.6 Dokumenty regulujące funkcjonowanie LGD

Wszelkie procedury uruchamiane przez Stowarzyszenie są regulowane aktualnym Statutem oraz zatwierdzonymi przez Walne Zebranie Członków: Regulaminem Walnego Zebrania Członków, Regulaminem Zarządu i Regulaminem Rady oraz zatwierdzonym przez Zarząd Regulaminem pracy Biura.

Tabela 1. Podstawowe dokumenty wewnętrzne regulujące zasady działania LGD.

Lp.	Rodzaj dokumentu	Regulowane kwestie	Sposób uchwalania i aktualizacji
1.	Statut LGD „Żywiecki Raj”	Zakres uregulowań zgodnie z Ustawą z dn. 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz.U. 2015 poz.1393 z późn. zm). Statut reguluje m.in. następujące kwestie: wskazanie Marszałka Województwa Śląskiego jako organ nadzoru; uwarunkowania organu decyzyjnego – Rady odpowiedzialnej za wybór operacji oraz szczegółowe kwestie jej kompetencji i zasad reprezentatywności; określenie organu LGD kompetentnego w zakresie uchwalenia LSR i jej aktualizacji oraz kryteriów wyboru operacji; uregulowania	Dokument wymaga przyjęcia uchwałą WZC, zmiana Statutu wymaga bezwzględnej większości głosów, przy obecności co najmniej połowy

		dotyczące zachowania bezstronności członków organu decyzyjnego w wyborze operacji (w tym przesłanki wyłączenia z oceny operacji), zasady nabywania i utraty członkostwa w LGD oraz jej organach.	Członków WZC. W drugim terminie konieczna jest obecność 40% wszystkich członków Walnego Zebrania.
2.	Regulamin Walnego Zebrania Członków LGD	Regulamin określa m.in. szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń WZC (sposób informowania członków o posiedzeniach, zasady dostarczania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach, itp.); szczegółowe zasady podejmowania decyzji w sprawie powołania organów LGD (sposób zgłaszania kandydatów, oddawania głosów, ograniczenia dotyczące możliwości łączenia różnych funkcji w LGD, wybory uzupełniające); zasady protokołowania posiedzeń WZC.	Zatwierdzenie regulaminu działania WZC wymaga przyjęcia uchwałą WZC.
3.	Regulamin Rady	Regulamin określa m.in. szczegółowe zasady zwoływania i organizacji posiedzeń organu decyzyjnego: sposób informowania członków Rady o posiedzeniach; zasady dostarczania dokumentów dotyczących spraw podejmowanych na posiedzeniach; zasady dotyczące zachowania bezstronności i unikania konfliktu interesu wraz z obowiązkiem publikowania protokołów z posiedzeń Rady zawierających informacje o wyłączeniach z procesu decyzyjnego, ze wskazaniem których wniosków wyłączenie dotyczy; zasady określania kworum i systemu głosowania; regulacje zapewniające zachowanie parytetu w poszczególnych głosowaniach organu decyzyjnego, gwarantującego, że co najmniej 50% głosów podczas dokonywania wyboru wniosków do dofinansowania, pochodzi od członków, którzy nie są przedstawicielami sektora publicznego; zasady protokołowania posiedzeń organu decyzyjnego; zasady wynagradzania członków organu decyzyjnego.	Zatwierdzenie regulaminu działania Rady wymaga przyjęcia uchwałą WZC.
4.	Regulamin Zarządu LGD	Regulamin określa m.in. podział zadań pomiędzy członków Zarządu.	Regulamin zatwierdzany uchwałą WZC.
5.	Regulamin Biura LGD	Regulamin określa m.in. zasady zatrudniania i wynagradzania pracowników, podział zadań pracowników, w tym zadania w zakresie animacji lokalnej i współpracy, a także metody ich pomiaru; zasady udostępniania informacji będących w dyspozycji LGD uwzględniające zasady bezpieczeństwa informacji i przetwarzania danych osobowych; opis metody oceny efektywności świadczonego przez pracowników LGD doradztwa; procedury wyboru pracowników, opis stanowisk z podziałem obowiązków, zasady premiowania pracowników itp.	Zatwierdzenie regulaminu działania Biura wymaga przyjęcia uchwałą Zarządu.

Źródło: opracowanie własne na podstawie dokumentacji Stowarzyszenia.

Ponadto LGD działa zgodnie z procedurami opracowanymi na potrzeby wyboru operacji jak i grantobiorców do dofinansowania, Instrukcją obiegu dokumentów, Polityką Bezpieczeństwa. Na potrzeby funkcjonowania LGD opracowany został Plan Komunikacyjny, Plan Szkoleń, Rejestr Interesów.

ROZDZIAŁ II. CHARAKTERYSTYKA OBSZARU I LUDNOŚCI OBJĘTEJ WDRAŻANIEM LSR

2.1 Opis obszaru

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj”, zwana dalej **LSR obejmuje 14 gmin wiejskich powiatu żywieckiego tworzących spójny geograficznie obszar**. W skład LGD „Żywiecki Raj” wchodzi gminy: **Czernichów, Gilowice, Jeleśnia, Koszarawa, Lipowa, Łękawica, Łodygowice, Milówka, Radziechowy-Wieprz, Rajcza, Ślemień, Świnna, Ujsoly, Węgierska Górka**. Członkiem LGD jest także powiat żywiecki oraz Związek Międzygminny ds. Ekologii w Żywcu. Obszar LGD „Żywiecki Raj” odpowiada w dużej części regionowi geograficznemu i etnograficznemu zwanemu Żywiecczyzną. Powierzchnia łączna gmin tworzących LGD wynosi 989 km², co stanowi 95% powierzchni całości powiatu żywieckiego a 8,02% powierzchni województwa śląskiego. Największą gminą w powiecie żywieckim jest gmina Jeleśnia (170 km²), następnie gmina Rajcza (131 km²) i gmina Ujsoly (110 km²), przy czym gminy Rajcza (65,2 osób na 1 km²) i Ujsoly (39,4 osób na 1 km²) są najslabiej zaludnionymi gminami na obszarze LGD. Do obszaru o największej koncentracji ludności należy gmina Łodygowice (416,3 osób na 1 km²). Gęstość zaludnienia obszaru LGD „Żywiecki Raj” wynosi średnio 121,5 mieszkańców na 1 km², (gęstość zaludnienia powiatu żywieckiego 144,8 mieszkańców na 1 km², województwa śląskiego 357,7 mieszkańców na 1 km²). **Liczba mieszkańców wszystkich 14 gmin należących do LGD na dzień 31 grudnia 2020 r. wynosiła 120 148 mieszkańców**, czyli 79,77% ludności powiatu żywieckiego, a 3,57% ludności województwa śląskiego a 11,43% ludności zamieszkującej na wsi w województwie śląskim. Najwięcej mieszkańców jest w Łodygowicach (14 929) oraz w gminie Węgierska Górka (14 703). Szczegółowe dane dotyczące obszaru LGD przedstawiono w tabeli:

Tabela 2. Powierzchnia i ludność gmin obszaru LGD „Żywiecki Raj”

Lp.	Nazwa Gminy	Ilość sołectw	Liczba ludności na km ²	Powierzchnia ogółem w km ²	% do powierzchni powiatu żywieckiego	Liczba mieszkańców	% do ludności powiatu żywieckiego
			osoba	km ²	%	osoba	%
1	Czernichów	4	116,3	56	5,38	6 562	4,36
2	Gilowice	2	224,3	28	2,69	6 268	4,16
3	Jeleśnia	9	75,6	170	16,35	12 896	8,56
4	Koszarawa	1	71,8	32	3,08	2 265	1,50
5	Lipowa	6	183,1	59	5,67	10 754	7,14
6	Łękawica	5	104,9	43	4,13	4 488	2,98
7	Łodygowice	4	416,3	36	3,46	14 929	9,91
8	Milówka	5	100,5	99	9,52	9 940	6,60
9	Radziechowy-Wieprz	6	199,6	65	6,25	12 946	8,60
10	Rajcza	6	65,2	131	12,60	8 569	5,69
11	Ślemień	3	78,3	45	4,33	3 526	2,34
12	Świnna	6	203,6	39	3,75	7 979	5,30
13	Ujsoly	4	39,4	110	10,58	4 323	2,87
14	Węgierska Górka	4	192,3	76	7,31	14 703	9,76
Razem obszar LGD „Żywiecki Raj”		65	121,5	989	95,10	120 148	79,77

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

W województwie śląskim **rozwój lokalny kierowany przez społeczność (RLKS) jest dwufunduszowy**, realizacja oraz wdrażanie LSR przewidziane jest ze środków **Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+)**. Realizacja operacji

współfinansowanych z Europejskich Funduszy Strukturalnych i Inwestycyjnych (EFSD), z których współfinansowana ma być LSR, będzie możliwa na całym obszarze objętym LSR. Wynika to ze spójności całego obszaru pod względem: społecznym, gospodarczym, kulturowym, historycznym, geograficznym i środowiskowym, wypływa z diagnozy problemów, potrzeb i wskazanych celów możliwych do realizacji w ramach LSR. Dodatkowo na obszarze gmin należących do LGD „Żywiecki Raj”, tak jak w innych regionach województwa śląskiego, przewiduje się realizację operacji współfinansowanych z dwóch EFSD – Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST) w formule pośredniej, tj. w ramach ogłaszanych naborów Wnioskodawcy dla potwierdzenia zgodności projektu z LSR „Żywiecki Raj” zobowiązani będą uzyskać opinię LGD dotyczącą zgodności planowanego projektu z celami realizowanej Strategii oraz realizacji projektu na obszarze Strategii (np. w formie zaświadczenia z LGD).

Wszystkie działania i projekty realizowane będą zgodnie z zasadami horyzontalnymi określonymi w art. 9 rozporządzenia 2021/1060 w tym będą zgodne z zasadą równości szans i niedyskryminacji, w tym dostępności dla osób z niepełnosprawnościami; Kartą praw podstawowych Unii Europejskiej; Konwencją o Prawach Osób Niepełnosprawnych oraz z zasadą zrównoważonego rozwoju.

2.2 Mapa obszaru objętego LSR

Obszar LSR LGD „Żywiecki Raj” na tle powiatu żywieckiego

Obszar LSR LGD „Żywiecki Raj” na tle województwa śląskiego

Źródło: opracowanie własne

2.3 Wewnętrzna spójność obszaru LSR

Obszar objęty LSR jest spójny przestrzennie w kontekście geograficznym, gdyż gminy go tworzące, tj. Czernichów, Gilowice, Jeleśnia, Koszarawa, Lipowa, Łękawica, Łodygowice, Milówka, Radziechowy-Wieprz, Rajcza, Ślemień, Świnna, Ujszoły, Węgierska Górka sąsiadują ze sobą i tworzą zwarty geograficznie obszar. Gminy należące do LGD przylegają do siebie w taki sposób, iż obszar LGD znajduje się w jednym obrysie, a miasto Żywiec, nie wchodzące w skład obszaru LSR jest w środku, otoczone przez gminy należące do LGD „Żywiecki Raj”. Administracyjnie wszystkie gminy należą do powiatu żywieckiego w województwie śląskim. Obszar LGD „Żywiecki Raj” położony jest bezpośrednio przy granicy Polski, w południowej części województwa śląskiego, na terenie powiatu żywieckiego i graniczy: od południa ze Słowacją, od zachodu z powiatem cieszyńskim (województwo śląskie), od północy z powiatem bielskim (województwo śląskie), od północnego wschodu z powiatem wadowickim (województwo małopolskie), od wschodu z powiatem suskim (województwo małopolskie).

Wykazanie wewnętrznej spójności obszaru LSR (inne niż spójność przestrzenna).

Spójność przestrzenna obszaru korzystnie wpływa na wiele aspektów życia społeczności lokalnej, co wynika z powiązań funkcyjnych wszystkich gmin w zakresie szkolnictwa, przynależności do wspólnych parafii, tworzonych ścieżek rowerowych, sieci szlaków turystycznych, sieci kanalizacyjnej, korzystania z oferty ośrodków kultury, bazy rekreacyjnej czy punktów handlowych i usługowych. Spójność przestrzenna obszaru kreuje **spójność funkcjonalną**. Ponadto obszar objęty LSR jest odpowiedni dla strategii, gdyż wyróżniają go cechy i czynniki czyniące go **społecznie, gospodarczo, kulturowo, geograficznie i środowiskowo spójnym**. Wewnętrzna spójność obszaru objętego LSR może być wykazana na kilku płaszczyznach.

Spójność społeczna

Spójność społeczna Żywiecczyny wynika z wielu czynników, takich jak wspólna historia, tradycje i język, aktywność społeczna, ale także ze względu na współczesne wyzwania i problemy, które łączą ludzi i wymagają wspólnego działania. Jednym z najważniejszych elementów spójności społecznej na Żywiecczynie jest kultura i tradycja górali żywieckich. Ta kultura obejmuje muzykę, tańce, stroje ludowe, potrawy i zwyczaje, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i stanowią ważną część tożsamości lokalnej społeczności. Innym czynnikiem, który przyczynia się do spójności społecznej na Żywiecczynie, jest aktywność społeczna i charytatywna. Lokalne organizacje i stowarzyszenia, takie jak kościoły, klub sportowe, związki kulturalne czy stowarzyszenia dobroczynne, organizują liczne imprezy i akcje społeczne, które integrują społeczność i pomagają potrzebującym. Warto również wspomnieć o roli gospodarki i zatrudnienia, które mają wpływ na spójność społeczną na Żywiecczynie. W regionie istnieją liczne zakłady pracy, które zapewniają stabilne zatrudnienie dla mieszkańców, co przyczynia się do ich poczucia bezpieczeństwa i stabilności finansowej. Wspólne cele i wyzwania, takie jak ochrona środowiska, rozwój infrastruktury czy promowanie turystyki, również przyczyniają się do spójności społecznej na Żywiecczynie. Ludzie z różnych grup społecznych i zawodowych mogą działać razem, aby osiągnąć te cele i poprawić jakość życia dla wszystkich mieszkańców regionu.

Spójność gospodarcza

Na całym obszarze LGD występuje identyczne ukształtowanie geograficzne - trzy pasma Karpat Zachodnich – Beskid Śląski, Żywiecki i Mały mają zasadniczy wpływ na uwarunkowania gospodarcze Żywiecczyny. Charakterystyka terenu i liczne przestrzenie leśne od zawsze miały nikły wpływ na rozwój rolnictwa, niewielką liczbę miast i słabo rozwinięty przemysł. Naturalne przeszkody w rozwoju typowego dla Polski modelu gospodarki opartego na rolnictwie i przemyśle stały się w pewnym momencie motorem dla rozwoju innej gałęzi aktywności mieszkańców Żywiecczyny – turystyki. Obszar LGD jest terenem o wybitnych walorach turystycznych, przyrodniczych i krajobrazowych. Większość gmin należących do LGD jest gminami turystycznymi, a te które nimi nie są, mają takie aspiracje i plany rozwoju w tym kierunku, świadczy to również o wewnętrznej spójności obszaru. Należy wskazać na spójność gospodarczą obszaru LGD, który charakteryzuje się podobnymi uwarunkowaniami rozwoju przedsiębiorczości czy rynku pracy i posiada jednocześnie podobne problemy – niski poziom rozwoju przedsiębiorczości, które także są cechami charakterystycznymi dla całego regionu. Na obszarze LGD struktura gospodarcza nie posiada wyraźnie określonego profilu, nie ma jednoznacznie wykrystalizowanych specjalizacji. Wiodącą rolę mają na obszarze LGD mikro i małe przedsiębiorstwa, a w każdej gminie dominują podmioty sektora prywatnego.

Spójność kulturowa

Bez wątpienia Żywiecczyna – zamieszkała w znacznej mierze przez rdzennych górali żywieckich – cechuje się silną integracją kulturową i społeczną. Obszar LGD obejmuje zwartą i jednolitą, a jednocześnie odróżniającą się na tle obszarów sąsiednich strefę tradycyjnej kultury i tradycji, które stanowią o jego tożsamości, a jednocześnie decydują, że są one ważnym potencjałem do wykorzystania w przyszłości. Specyficzne ukształtowanie terenu, historia sprawiają, że górale żywieccy są od wieków lokalnymi patriotami, silnie związanymi ze swoją „małą ojczyzną”. Typowe jest tu więc (widoczne również wśród młodego pokolenia) przywiązanie do tradycji, do ziemi, swoistej kultury i gwary. Na żadnym innym obszarze Polski nie występuje podobna gwara, stroje, architektura czy produkty spożywcze. Wspólna historia obszaru to także przejaw wewnętrznej spójności LSR: Wołosi – mieli wpływ na rozwój specyficznej gospodarki związanej z wypasem bydła i owiec, które odbijało się na kulturze, tradycji a także kuchni lokalnej. Należy również wspomnieć o wieloletnich włodarzach tych ziem – Habsburgach – którzy przez ponad 100 lat wpływali na kulturę i gospodarkę dzisiejszego obszaru LGD.

Zarówno spójność kulturowa, jak i historyczna obszaru LGD podkreślane są przez wspólne, historyczne dziedzictwo materialne. Jednym z elementów wpływających na wspólną tożsamość kulturową tych ziem jest także odrębność etniczna ludności, a wspólna tradycja obszaru wyraża się itp. w lokalnym stroju ludowym, który odzwierciedla lokalne zwyczaje i tradycje. Wyróżniają się one bogactwem kolorów i haftów, a ich noszenie jest wciąż popularne podczas różnych uroczystości i festiwali regionalnych. Innym ważnym elementem kultury żywieckiej jest muzyka, w tym przede wszystkim muzyka ludowa, która jest obecna na terenie regionu od stuleci. Charakterystyczne dla niej są specyficzne instrumenty, takie jak np. gęśle, cymbały czy dudy. Muzyka ta często towarzyszy różnym wydarzeniom kulturalnym i religijnym, a także imprezom plenerowym. Kulinaria również odgrywają ważną rolę w kulturze żywieckiej. Ważnym elementem kultury Żywiecczyzny jest również religia, zwłaszcza katolicyzm. W regionie znajduje się wiele kościołów i kaplic, a także sanktuariów.

Dziedzictwo obszaru oraz wspólne losy łączą całą lokalną społeczność, tworząc wśród mieszkańców poczucie przynależności i tożsamości kulturowej opartej na wspólnych doświadczeniach oraz tych samych wartościach-**spójność historyczna**. Wspólna historia spowodowała również, iż ziemie objęte LSR charakteryzuje podobny stopień rozwoju gospodarczego i kulturowego.

Spójność geograficzna

Obszar LGD „Żywiecki Raj” położony jest bezpośrednio przy granicy Polski, w południowej części województwa śląskiego, na terenie powiatu żywieckiego i graniczy: od południa ze Słowacją, od zachodu z powiatem cieszyńskim (województwo śląskie), od północy z powiatem bielskim (województwo śląskie), od północnego wschodu z powiatem wadowickim (województwo małopolskie), od wschodu z powiatem suskim (województwo małopolskie).

Geograficznie, Stowarzyszenie – Lokalna Grupa Działania „Żywiecki Raj” leży w makroregionie Beskidów Zachodnich na terenie Beskidu Małego, Makowskiego, Żywieckiego i Śląskiego, które to pasma otaczają Kotlinę Żywiecką. Największą rzeką na tym terenie, która wytycza jednocześnie jego zachodnią granicę, jest Soła. Jej największym dopływem w powiecie żywieckim jest Koszarawa. Występowanie częstych powodzi spowodowało utworzenie zespołu zapór, tzw. Kaskady Soły. Powstały cztery zbiorniki: Jezioro Żywieckie, Jezioro Międzybrodzkie, Jezioro Czanieckie oraz zbiornik na górze Żar, służący do celów energetycznych dla Elektrowni Porąbka-Żar.

Beskidy stwarzają doskonałe warunki do całorocznego wypoczynku oraz rekreacji w różnorodnych, aktywnych formach: turystyce górskiej, uprawianiu sportów zimowych, wodnych oraz ekstremalnych (wspinaczka skałkowa, mountainbording, paintball), wędkarstwie, myślistwie, sportach szybowcowych, a nawet leczeniu i prewencji zdrowotnej. Przyczynia się to w pewnym stopniu do zaangażowania biernych zasobów siły roboczej i aktywnych działań związanych z pozyskiwaniem zatrudnienia, w dużej mierze sezonowego. Dla tak rozległego regionu ma to bardzo duże znaczenie w aspekcie gospodarczym i społecznym.

Spójność środowiskowa

Żywiecczyzna to szczególne miejsce jeśli chodzi o ochronę wartości przyrodniczych, krajobrazowych oraz kulturowych. Na terenie powiatu funkcjonują aż trzy parki krajobrazowe tj. Żywiecki Park Krajobrazowy, Park Krajobrazowy Beskidu Śląskiego oraz Park Krajobrazowy Beskidu Małego. **Co najmniej 80% gmin objętych LSR mieści się w obszarze chronionym przyrodniczo**. Beskidy otaczające Kotlinę Żywiecką to jeden z najpiękniejszych regionów w Polsce. Obszar LGD cechuje się bardzo podobnymi walorami naturalnymi i predyspozycjami do rozwoju na ich bazie funkcji turystycznej – czystość środowiska naturalnego, duża powierzchnia lasów, liczne zbiorniki i ciek wodne powodują, że region ten jako całość predysponowany jest do rozwoju funkcji turystycznej i rekreacyjnej. Cechą wspólną jest duży udział w powierzchni terenów leśnych oraz występowanie podobnej fauny i flory o wysokim stopniu bioróżnorodności. Poszczególne gminy obszaru LGD również współpracują ze sobą na wielu płaszczyznach, m.in. przy realizacji projektu budowy sieci kanalizacyjnej realizowanego przez Związek Międzygminny ds. Ekologii, w ramach porozumienia dotyczącego Regionalnych Inwestycji Terytorialnych. W związku z odgrywaniem znaczącej roli przyrody w rozwoju obszaru LSR, działania proekologiczne i prośrodowiskowe są jednym z ważnych obszarów zainteresowania podmiotów tworzących LGD.

ROZDZIAŁ III. PARTYCYPACYJNY CHARAKTER LSR

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj” na lata 2023-2029 została wypracowana przy aktywnym udziale lokalnej społeczności. Za przygotowanie redakcyjne

LSR odpowiedzialny był 6 osobowy Zespół roboczy ds. LSR w skład którego wchodziło 3 członków Zarządu LGD (Zarząd LGD jest trójsektorowy) oraz pracownicy biura. Koordynatorem prac nad LSR była Kierownik biura LGD „Żywiecki Raj”, Pani Magdalena Haase, osoba z bogatym, udokumentowanym doświadczeniem zarówno we wdrażaniu podejścia Leader jak i tworzeniu dokumentów strategicznych. Wszystkie osoby tworzące Zespół roboczy ds. LSR posiadały doświadczenie w zakresie realizacji projektów i wdrażania dotychczasowej strategii LGD. Spotkania zespołu odbywały się cyklicznie, co dwa, trzy tygodnie.

Kluczowym czynnikiem zasady partycypacji zastosowanej przez LGD przy tworzeniu LSR było podejście zintegrowane – zastosowano różnorodne techniki i narzędzia partycypacji społecznej, które nawzajem się przenikały. Dzięki takiemu podejściu było możliwe pozyskanie zobiektywizowanych danych, a sam proces był oparty nie na zasadzie negocjacji, ale dialogu – każda grupa wyróżniona ze względu na swoje potrzeby mogła je sformułować a następnie skonfrontować z tymi, jakie mają inne grupy, a to w efekcie pozwoliło na wypracowanie głównych założeń LSR jeszcze przed ostatecznym sformułowaniem strategii. Faktyczny, partycypacyjny udział mieszkańców w procesie powstawania LSR, zaangażowanie partnerów lokalnych, grup istotnych z punktu widzenia opracowywania a następnie wdrażania LSR przyczynił się do oddolnego tworzenia LSR. **Głównym celem działań partycypacyjnych nie było „stworzenie” dokumentu ale pobudzenie zaangażowania społeczności lokalnej, która ma szansę realnie wpływać na kształt LSR** i ten cel LGD udało się osiągnąć. LGD również przy aktualizacji i wdrażaniu LSR przewidziała aktywny udział podmiotów zaangażowanych w przygotowanie LSR.

W poszczególnych etapach prac nad LSR wykorzystano różnorodne metody partycypacji, angażując tym samym możliwie szerokie spektrum uczestników.

Podstawowym narzędziem do przekazywania informacji była strona internetowa LGD www.zywieckiraj.pl zakładka: II OKRES PRZYGOTOWAWCZY (<https://www.zywieckiraj.pl/ii-okres-przygotowawczy>), na której przez cały okres przygotowywania LSR zamieszczano i udostępniano informacje dotyczące organizacji spotkań konsultacyjnych, przeprowadzanych warsztatów, materiałów dotyczących poszczególnych założeń LSR co umożliwiło społeczności lokalnej aktywny udział w procesie budowy LSR. Społeczność lokalna, tj. mieszkańcy, przedstawiciele organizacji pozarządowych i podmiotów gospodarczych byli szeroko informowani o spotkaniach poprzez materiały umieszczone na stronie internetowej LGD i gmin członkowskich, informacje na portalu społecznościowym, newsletter, zaproszenia mailowe wysłane do członków LGD, Rady, wnioskodawców i beneficjentów, sołtysów. **Dla zapewnienia oddolnego charakteru LSR, czyli zagwarantowania udziału społeczności lokalnej w procesie tworzenia strategii użyto kilka metod partycypacyjnych konsultacji na każdym kluczowym etapie prac nad opracowywaniem LSR:**

Etap I – diagnoza i analiza potrzeb i potencjału, identyfikacja szans i problemów

Dane i wyniki przeprowadzonej analizy wniosków z konsultacji uzyskane podczas tego etapu zostały wykorzystane do przygotowania rozdziału IV Analiza potrzeb i potencjału LSR. Do przygotowania analizy potrzeb i potencjału LSR skorzystano z danych ze źródeł zastanych, ale również przeprowadzono działania dla pozyskania danych pierwotnych: badanie ankietowe wśród mieszkańców obszaru LGD, wyniki warsztatów strategicznych przeprowadzonych w każdej z gmin obszaru LGD „Żywiecki Raj”, wyniki badania ewaluacyjnego, doświadczenia instytucjonalne LGD z realizacji dotychczasowych LSR, doświadczenia pracowników biura LGD, Zarządu, Rady, wywiady grupowe, wyniki warsztatów strategicznych, opinie zbierane od wnioskodawców i beneficjentów LGD.

- **Badanie ewaluacyjne** - w pierwszym półroczu 2022 r. została przeprowadzona i wykonana przez niezależną firmę zewnętrzną Omikron Mariusz Wachowicz ewaluacja LSR LGD „Żywiecki Raj”, której wyniki zostały zebrane w formie raportu końcowego dotyczącego ewaluacji zewnętrznej Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj” na lata 2016-2023 w zakresie monitoringu oraz ewaluacji działań związanych z wdrażaniem LSR w latach 2016-2021. Przeprowadzenie badania wymagało zebrania informacji pochodzących z szeregu rozproszonych źródeł, dokonania ich analizy, a następnie wypracowania rekomendacji na poziomie eksperckim. W ramach tego badania poddano analizie sprawność i efektywność realizacji LSR na lata 2016-2023 oraz użyteczności podejmowanych działań i przyjmowanych rozwiązań. Udział mieszkańców w przygotowaniu LSR rozpoczął się na etapie przeprowadzania ewaluacji. Zostały przeprowadzone badania ankietowe prowadzone techniką CAWI (Computer Assisted Web Interview), czyli badanie ankietowe przeprowadzane w Internecie. Wykonano dwa badania tą metodą. Pierwszą ankietę wysłano na zdefiniowane wcześniej adresy mailowe wnioskodawców i beneficjentów. Łącznie przebadano 39 osób. Druga ankieta została

skierowana do mieszkańców obszaru LSR poprzez zamieszczenie jej na stronie internetowej i wysyłkę w formie newslettera. Również linki do ankiet zostały rozesłane do gmin partnerskich z prośbą o wstawienie linku na stronę internetową gminy. Dzięki temu zabiegowi pozyskane zostały dane z poszczególnych gmin odpowiadających obszarowi LSR. Łącznie przeprowadzono 510 ankiet. Z uwagi na charakter badań CAWI dokonano weryfikacji braków danych i do dalszej analizy przeznaczono 190 ankiet. Zostały prowadzone wywiady pogłębione metodą TDI (telefoniczny wywiad pogłębiony) z następującymi osobami: 2 wywiady z członkami Rady, 3 wywiady z wnioskodawcami realizującymi projekty, 3 wywiady z wnioskodawcami, których projekty nie są realizowane, wywiad z kierownikiem Biura, wywiady z przedstawicielami gmin (po 1 z gminy). Dzięki tym metodom przeanalizowane zostały nie tylko uzyskane efekty, ale także sam proces, aby móc zidentyfikować elementy wymagające poprawy. Uzyskane wyniki zostały wykorzystane w procesie oceny funkcjonowania LGD oraz przygotowania do kolejnego okresu programowania i opracowania nowej LSR.

- **Spotkania konsultacyjne** - opracowując strategię przeprowadzono 14 spotkań konsultacyjnych w formie warsztatów na obszarze 14 gmin należących do LGD „Żywiecki Raj”:

- 12 lipca 2022 r. w Gminie Milówka oraz Gminie Węgierska Górka,
- 14 lipca 2022 r. w Gminie Koszarawa oraz Gminie Jeleśnia,
- 19 lipca 2022 r. w Gminie Ślemień i Gminie Łękawica,
- 20 lipca 2022 r. w Gminie Radziechowy-Wieprz oraz Gminie Lipowa,
- 21 lipca 2022 r. w Gminie Świnna oraz Gminie Gilowice,
- 26 lipca 2022 r. w Gminie Łodygowice i Gminie Czernichów,
- 28 lipca 2022 r. w Gminie Ujsoły oraz Gminie Rajcza.

Informacje o spotkaniach przekazane zostały mieszkańcom za pośrednictwem poczty elektronicznej - wiadomości wysłane na adresy mailowe zgromadzone przez LGD, zasoby własne, za pośrednictwem portalu społecznościowego Facebook i wysyłki newsletteru. Informacje zostały również przekazane do organizacji pozarządowych, gmin z którymi współpracuje LGD jak i do tych podmiotów, które korzystały ze wsparcia LGD, a także do sołtysów i ochotniczych straży pożarnych. W ramach projektu współpracy o akronimie KUCHNIA, realizowano działania skierowane do osób zrzeszonych w Kołach Gospodyń Wiejskich z obszaru LGD i na podstawie tej współpracy została utworzona baza Kół Gospodyń Wiejskich, udostępniona również na stronie internetowej <http://zywieckiraj.koszykatrakcji.pl> w zakładce Koła Gospodyń Wiejskich. Z przewodniczącymi KGW z terenu Żywiecczyzny kontaktowano się telefonicznie z uwagi na brak posiadania przez przewodniczące KGW poczty elektronicznej. LGD posiada również zinwentaryzowaną bazę lokalnych twórców, którym również zostały przekazane informacje telefonicznie. Baza twórców lokalnych jest udostępniona na stronie internetowej <http://zywieckiraj.koszykatrakcji.pl> w zakładce Twórcy. Spotkania miały charakter warsztatów aktywizacyjnych. Podczas spotkań została przeprowadzona analiza społeczności lokalnej pozwalająca na określenie składu - grup docelowych mogących zostać ujętych w LSR, o mocnych i słabych stronach oraz szansach i zagrożeniach obszaru, tworząc analizę SWOT. Spotkania służyły również upowszechnianiu informacji o LGD i podejściu Leader, identyfikacji oczekiwań mieszkańców co do kierunków rozwoju obszarów wiejskich. Zaprezentowano również przegląd zestawienia złożonych wniosków, uzyskano wstępne opinie reprezentantów grup interesu sektorów: społecznego, publicznego i gospodarczego, potencjalnych beneficjentów na temat potrzeb, problemów - kluczowych przedsięwzięć, które powinny zostać objęte przyszłą strategią. Zostały również wytypowane grupy w niekorzystnej sytuacji, gdzie uczestnicy spotkań wskazywali na te najbardziej istotne. Na podstawie zebranych informacji podczas spotkań dokonano szczegółowej analizy i pogłębiono wybrane zakresy tematyczne o kolejne diagnozy i analizy statystyczne, **określono grupę osób w niekorzystnej sytuacji: osoby niepełnosprawne i ich opiekunów jako tą grupę osób najbardziej potrzebującą wsparcia na obszarze LGD**. W spotkaniach uczestniczyło łącznie 166 osób, będących przedstawicielami różnych grup interesu, m.in. przedstawiciele jednostek sektora finansów publicznych, Gminnych Ośrodków Kultury, Kół Emerytów, Kół Gospodyń Wiejskich. Wnioski z konsultacji społecznych przeprowadzonych na obszarze LGD zostały wykorzystane przez Zespół roboczy ds. LSR do sformułowania celów i ostatecznych zapisów strategii.

- **Sondaż społeczny:**

- Sondaż społeczny podczas spotkań w styczniu/lutym 2023 r. przeprowadzono badania własne za pośrednictwem ankiety dotyczące poziomu życia na obszarze LGD „Żywiecki Raj”. Na podstawie przeprowadzonych badań ankietowych uzyskano opinię 70 mieszkańców. Wyniki ankiet pozwoliły wyszczególnić obszary priorytetowe,

w których ankietowani widzą największą szansę/zagrożenie/mocne strony/słabe strony obszaru LGD. Ankiety uzupełniły zebrane na spotkaniach dane pozwalające na określenie najważniejszych problemów i potrzeb mieszkańców. Dane zebrane w formie ankiet posłużyły również do formułowania wskaźników realizacji LSR oraz wskazania grup docelowych strategii, w tym grup w niekorzystnej sytuacji.

- Sondaż społeczny na projekty do realizacji w ramach LSR poprzez udostępnienie formularza fiszki projektowej. Sondaż przeprowadzono przed przystąpieniem do określenia przedsięwzięć i operacji, jakie miały zostać zapisane w LSR. Sondaż ten przeprowadzono w formie kart projektów, o wypełnienie których poproszono przedstawicieli wszystkich sektorów i grup społecznych. W efekcie przeprowadzonego sondażu zebrano ponad 20 wypełnionych kart projektów.

- **Badania własne** - na bieżąco również w ramach badań własnych – ankiet monitorujących LGD „Żywiecki Raj” analizowało stan poziomu zadowolenia i jakości metod komunikacyjnych oraz poziomu świadczenia usług przez LGD w zakresie doradztwa i obsługi wnioskodawców w ramach przeprowadzanych naborów wniosków. Zebrano 178 ankiet monitorujących.

Etap II – określanie celów, opracowanie planu działania

- **3 warsztaty strategiczne:**

- **I warsztat strategiczny**, który odbył się w dniu 9 sierpnia 2022 r. Podczas warsztatu strategicznego została przeprowadzona diagnoza i wypracowana analiza SWOT obszaru LGD. W spotkaniu uczestniczyli przedstawiciele gmin, reprezentanci sektora publicznego, społecznego, gospodarczego i mieszkańcy. Podczas spotkania uczestnicy otrzymali materiały opracowane przez biuro, diagnozę obszaru oraz uporządkowane i pogrupowane według kategorii oraz poziomu szczegółowości materiały – zgłoszone przez społeczność lokalną obszaru (w tym m.in. potrzeby, problemy). Podczas burzy mózgów grupy opracowały mocne i słabe strony danego obszaru, układając je wg ważności, istotności problemu, odrzucając problemy marginalne. Uczestnicy wspólnie przygotowali listę szans i zagrożeń, które mogą oddziaływać na obszar LGD. Wyniki prac uczestników zostały spisane na arkuszach papieru i zebrane, a następnie przez pracowników biura LGD przepisane, przygotowane w formie jednej zbiorczej analizy SWOT obszaru LGD. Uczestnicy spotkania wśród najważniejszych problemów wymienili: problemy demograficzne związane ze starzeniem się społeczności lokalnej co ma wpływ zarówno na rynek pracy jak i aktywność seniorów, słaba oferta zarówno edukacyjna jak i zawodowa dla osób młodych – brak atrakcyjnych ofert pracy, wciąż niewystarczające zaplecze turystyczne, zanieczyszczenie środowiska, silne potrzeby związane z inwestowaniem w rozwój odnawialnych źródeł energii na obszarze LSR, konieczność działań edukacyjnych budujących świadomość ekologiczną mieszkańców, niewykorzystany potencjał przyrodniczy. Jako potencjał mieszkańcy wskazali: bogatą kulturę górali żywieckich i tradycje, produkty lokalne, środowisko naturalne, atrakcyjny krajobraz, dobre skomunikowanie. Jak wynikało z dyskusji, mieszkańcy największe szanse na rozwój obszaru widzą w zapewnieniu oferty rozwoju świadomej turystyki bazującej na lokalnych zasobach, zielonej gospodarce. W warsztacie uczestniczyło 20 osób.

- **II warsztat strategiczny** odbył się w dniu 30 sierpnia 2022 r. W warsztacie uczestniczyło 19 osób. Uczestnicy zapoznali się z aktualnymi danymi statystycznymi dotyczącymi sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru i założeniami PS WPR. Podczas warsztatu została przeprowadzona analiza grup docelowych oraz dogłębna analiza potencjałów i wyzwań stojących przed obszarem LSR przekładająca się na identyfikację celów i przedsięwzięć. Zostało zbudowane drzewo problemów, przekształcone następnie w drzewo celów. Wskazane problemy kluczowe były podstawą do sformułowania celów, które wg uczestników warsztatu powinny skupić się wokół budowania marki turystycznej Żywiecki Raj poprzez zarówno zwiększenie dostępu do infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej jak i usług, a także poprzez rozwój przedsiębiorczości mieszkańców w oparciu o turystykę; działań związanych z zieloną gospodarką oraz aktywizację społeczności lokalnej - potrzebę wspierania zarówno młodzieży jak i osób starszych. Zwrócono również uwagę na niekorzystną sytuację osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów na obszarze.

- **III warsztat strategiczny** odbył się w dniu 9 września 2022 r. Pozwolił on Grupie Roboczej ds. LSR opracować założenia do kryteriów wyboru operacji i wskaźniki realizacji LSR. W warsztacie uczestniczyło 11 osób. Warsztat tematyczny, w którym uczestniczyli członkowie Rady LGD, reprezentujący wszystkie sektory (gospodarczy, społeczny i publiczny). Podczas warsztatu omawiano także zasady monitorowania i ewaluacji LSR, wskaźniki realizacji LSR, przeanalizowano także drzewo celów wraz z podziałem budżetu w ramach LSR LGD „Żywiecki

Raj”. Podczas dyskusji omówiono m.in. definicję innowacyjności obszaru oraz jakie działania należy podjąć w celu zwiększenia poziomu innowacyjności. Zastanawiano się nad możliwościami animowania mieszkańców do wdrażania innowacji.

- **Wywiady fokusowe:**

- **wywiad fokusowy** - pogłębiona diagnoza problemów społecznych na obszarze LSR **pod kątem doprecyzowania grup w niekorzystnej sytuacji**. Do udziału w spotkaniu w dniu 4 sierpnia 2022 r. zaproszeni zostali przedstawiciele lokalnej społeczności – w sumie 5 osób. Poprzez liczne pytania została zebrana opinia na temat kategorii grup wykluczonych społecznie i osób w niekorzystnej sytuacji w kontekście dostępu do rynku pracy na obszarze LGD. Zebrane informacje stanowiły podstawę do sformułowania odpowiednich działań i form wsparcia dla diagnozowanych grup w niekorzystnej sytuacji określonych w LSR.

- **wywiad fokusowy z przedsiębiorcami** - podczas spotkania w dniu 29 września 2022 r. w gronie 4 zaproszonych przedsiębiorców z obszaru LGD analizowano stan przedsiębiorczości oraz przedsięwzięcia gospodarcze planowane do realizacji na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w kontekście założonych do wsparcia branż w ramach LSR. Został przeanalizowany podział budżetu LSR w zakresach dostępnych dla poszczególnych podmiotów oraz określono realne zapotrzebowanie na działania wszystkich typów możliwych do realizacji z funduszy. Na spotkaniu przedstawione zostały wnioski z analizy SWOT a także drzewo celów LSR. W kontekście LSR ustalono, iż zarówno budżet jak i działania w LSR powinny skupiać się na dotacjach na rozpoczęcie działalności i to przede wszystkim wśród młodych ludzi. Wskazano również na konieczność zastosowania preferencyjnych warunków dla grup w niekorzystnej sytuacji w zakresie otrzymania dotacji na rozpoczęcie działalności gospodarczej.

- **wywiad fokusowy z rolnikami** - podczas spotkania w dniu 5 maja 2023 r. w gronie 2 zaproszonych rolników z obszaru LGD zainteresowanych tworzeniem i rozwojem zagród edukacyjnych. W opinii uczestników zagrody, pozwalając zdobywać wiedzę i doświadczenie poprzez bezpośredni kontakt z przyrodą i zwierzętami, są cennymi narzędziami edukacyjnymi, ale problemem jest brak wystarczających środków na przygotowanie odpowiedniego zaplecza do prowadzenia takich zagród. Istotne jest zatem aby w ramach tworzonej LSR zapewnić możliwość rozwoju pozarolniczych funkcji gospodarstw rolnych, w tym zagród edukacyjnych.

- **wywiad grupowy** – 3 członków Zarządu LGD „Żywiecki Raj” reprezentujących sektor publiczny, społeczny, gospodarczy. W trakcie wywiadu fokusowego, który odbył się w dniu 10 maja 2023 r. analizowano zasady wyboru operacji do dofinansowania, podział środków, kryteria wyboru operacji oraz wskaźniki realizacji LSR.

- **Obserwacje partycypacyjne** – we wrześniu 2022 r. i kwietniu 2023 r. przeprowadzono obserwacje partycypacyjne młodzieży i seniorów. Nawiązano bliskie kontakty z badanymi, starając się jednocześnie obserwować i uczestniczyć w działaniach badanej społeczności poprzez uczestnictwo w różnych wydarzeniach, spotkaniach społecznych, pracach, rozmowach i innych aktywnościach, które umożliwiły poznanie i zrozumienie badanej grupy z jej własnej perspektywy, w jej własnym środowisku. Jednym z kluczowych aspektów obserwacji partycypacyjnej jest budowanie zaufania i nawiązywanie relacji z badanymi. Dzięki przeprowadzonej obserwacji zdobyto informacje z pierwszej ręki, było możliwe uzyskanie dogłębnego zrozumienia badanego środowiska, a także wykorzystanie tych informacji do przygotowania działań, założonych przedsięwzięć „szytych na miarę” danej grupy w niekorzystnej sytuacji zdiagnozowanej w LSR. **Ludzie młodzi zwracali uwagę** na zanieczyszczenie wód, powietrza, obojętność na stan środowiska naturalnego, a także na porzucane śmieci, niedopasowanie ofert spędzania czasu wolnego do faktycznych potrzeb. Wskazywali na potrzeby realizacji inicjatyw w dziedzinie ekologii, urządzania przestrzeni i miejsc spotkań, organizacji czasu wolnego, promocji obszaru, organizacji zajęć dostosowanych do ich potrzeb, tj. aktywności fizycznej, zainteresowań, pasji, możliwości rozwoju zawodowego, tak aby nie musieli wyjeżdżać za pracą spełniającą ich ambicję. Natomiast **osoby starsze czują się** wykluczone cyfrowo, nie nadążają za zmianami w technologii cyfrowej, ponadto mają trudności w podejmowaniu aktywności w sferze osobistej, sąsiedzkiej, społecznej lub publicznej. Charakteryzują się niską wiedzą dotyczącą zdrowego żywienia i stylu życia, trudno jest im dotrzeć do usług medycznych, pielęgnacyjnych, rehabilitacyjnych. Seniorzy wskazywali również na brak oferty rekreacyjnej, kulturalnej, aktywizującej i integrującej co przeciwdziałałoby ich osamotnieniu.

- **Punkt informacyjno-konsultacyjny** – w okresie przygotowywania Lokalnej Strategii Rozwoju funkcjonował punkt informacyjno-konsultacyjny zlokalizowany w biurze LGD, który był prowadzony przez pracowników biura. Punkt był otwarty dla osób zainteresowanych rozwojem obszarów wiejskich oraz zgłaszających

własne pomysły na przedsięwzięcia i operacje planowane do realizacji w ramach LSR. Do punktu zostały zgłoszone m.in. potrzeby wsparcia zagród edukacyjnych, co zostało uwzględnione w tworzonej LSR.

Bezpośrednią kontrolę nad opracowaniem Lokalnej Strategii Rozwoju pełnił Zarząd Stowarzyszenia. Decyzje związane z głównymi kierunkami LSR oraz kształtem organu decyzyjnego podejmowane były przez Walne Zebranie Członków Stowarzyszenia.

Materiały dotyczące tworzącej się strategii przygotowane w sposób partycypacyjny były sukcesywnie konsultowane podczas warsztatów jako materiał do otwartej dyskusji społeczności lokalnej. Drogą elektroniczną do Członków LGD, partnerów LGD, firm / instytucji z terenu działania LGD, NGO współpracujących z LGD zostały skierowane zaproszenia do zapoznania się z treścią dokumentów i dalszego zgłaszania ewentualnych uwag. Wersja robocza LSR wraz z dokumentacją powstała w trakcie prac nad dokumentem była przesłana w formie elektronicznej i przedstawiona w Biurze LGD do wglądu osobom/ instytucjom, które chciały przedstawić dodatkową opinię na temat jej zawartości merytorycznej. W dniu 17.05.2023 r. projekt LSR został przesłany do konsultacji Członkom Stowarzyszenia a w dniu 25.05.2023 r. został przedstawiony na Walnym Zebraniu Członków LGD jako dokument wydrukowany do wglądu oraz w formie prezentacji wyciągu kluczowych informacji zamieszczonych w LSR. Tak przygotowana LSR została przyjęta uchwałą Walnego Zebrania Członków nr 16/2023 z dnia 25 maja 2023 r.

Etap III Planowane działania informacyjne i wzmacniające partnerstwo we wdrażaniu LSR

Na etapie wdrażania LSR LGD angażować będzie jak największą i reprezentatywną część społeczności lokalnej poprzez stosowanie zasady pełnej jawności działań. Będą prowadzone liczne i intensywne działania informacyjno-promocyjne służące udostępnianiu i rozpowszechnianiu informacji na temat LGD i wdrażania LSR. Zakłada się, że udział we wdrażaniu LSR będzie realizowany przez mieszkańców obszaru poprzez działania dotyczące realizacji własnych operacji przyczyniających się do osiągnięcia celów LSR, albo poprzez udział w działaniach LGD w zakresie aktywizacji społeczności, promocji i informacji. Aby mieszkańcy obszaru LGD mogli zrealizować swój udział we wdrażaniu LSR przeprowadzane będą szkolenia dotyczące ogłaszanych naborów. Również udział w pozostałych działaniach aktywizacyjnych, informacyjnych, promocyjnych będzie otwarty dla wszystkich zainteresowanych mieszkańców. Świadczone będzie bezpłatne doradztwo przez pracowników biura zarówno na etapie konsultowania wniosków o dofinansowanie jak i wniosków o płatność. Aktualne materiały będą udostępniane na stronie internetowej. Mieszkańcy mogą przez cały czas zgłaszać do Biura LGD wnioski i postulaty dotyczące wdrażania LSR. Dzięki odpowiednim zapisom w dokumentach regulujących, w sytuacjach tego wymagających możliwe jest przeprowadzenie aktualizacji LSR. Zarząd będzie dokonywał ich analizy i przedstawiał społeczności lokalnej wnioski w zakresie ich uwzględnienia lub odrzucenia. W przypadku uwzględnienia wniosków Zarząd proponuje podjęcie odpowiedniej decyzji w zakresie zmiany LSR. Wszystkie proponowane zmiany w LSR, również te które zostały zgłoszone przez organy Stowarzyszenia (Zarząd, Rada, Walne Zebranie Członków) przedstawiane będą jak najszerszej lokalnej społeczności do konsultacji przed ich zatwierdzeniem. Zgodnie z procedurą aktualizacji, informacje o planowanych zmianach udostępnione zostaną do publicznej wiadomości za pomocą strony internetowej LGD.

Na etapie wdrażania i realizacji LSR również przewiduje się dalszy udział społeczności lokalnej i konsultacje społeczne. W trakcie wdrażania LSR uwagi i zastrzeżenia mieszkańców poddawane będą analizie i na ich podstawie możliwe będzie dokonywanie zmian w zakresie doradztwa czy w planie komunikacji z lokalną społecznością, który posiada LGD. Partycypacyjny charakter LSR zakłada, że proces ten nie jest jedynie inicjatywą władz lokalnych, ale obejmuje szeroką gamę uczestników. Właśnie Ci uczestnicy mają możliwość wnoszenia swoich pomysłów, opinii i doświadczeń do planowania rozwoju lokalnego. To zapewnia większe zaangażowanie społeczności w proces podejmowania decyzji, co z kolei prowadzi do większego zrozumienia i akceptacji strategii rozwoju. Będzie wspomagać również działania zakładające budowanie zaufania i dialogu między lokalnymi władzami a społecznością. LGD posiada własną bazę mailingową, która będzie wykorzystywana do wysłania informacji poprzez newsletter. W bazie tej znajdują się osoby zainteresowane wdrażaniem LSR jak i działaniami aktywizacyjnymi prowadzonymi przez LGD (obecnie baza ma ok 1000 rekordów). Planuje się przy wdrażaniu projektów grantowych położyć szczególny nacisk na wspólne spotkania przedstawicieli wybranych do realizacji zadań poczynawszy od wspólnego podpisywania umów. Aby być bliżej mieszkańca LGD planuje zorganizować spotkania dotyczące wdrażania LSR w każdej gminie obszaru LSR, co będzie miało wpływ na mobilizację biernych interesariuszy. Planuje się również dotrzeć do dorosłych mieszkańców poprzez dzieci i młodzież, gdyż zakłada się realizację i promowanie założeń edukacji regionalnej, opierającej się zarówno na zasobach kulturalnych i jak

przyrodniczych. Wykorzystane zostaną dotychczas wypracowane materiały jak i planuje się intensyfikację działań w celu rozszerzenia bazy materiałów, które zostaną wykorzystane do edukacji regionalnej dzieci i młodzieży.

LGD zakłada stworzyć przestrzeń i mechanizmy umożliwiające udział różnych grup społecznych. Będą to publiczne konsultacje, warsztaty, grupy dyskusyjne, spotkania informacyjne, ankiety lub platformy online, które umożliwiają zdalny udział. Istotne jest również zapewnienie jasnych informacji na temat procesu LSR, celów i możliwości uczestnictwa, aby społeczność była dobrze poinformowana i mogła świadomie włączyć się w proces. Także od samego początku zarówno przy zaangażowaniu społeczności lokalnej w opracowanie LSR jak i w kolejnym etapie przy wdrażaniu LSR będzie kładziony nacisk na prostotę sformułowań, przekazu aby zasady były jasne dla wszystkich i nie wymagały specjalistycznej wiedzy by móc skorzystać z możliwości otrzymania dotacji. Z uwagi na planowany proces certyfikacji produktów lokalnych w ramach wdrażania marki turystycznej Żywiecki Raj, będą prowadzone zakrojone na szeroką skalę działania animujące i promocyjne, jak i integrujące, sieciujące dobrej jakości, wpisujące się w wizję marki produkty i usługi a także stojące za nimi podmioty pochodzące z obszaru LGD.

Animacja jest procesem ciągłym, dlatego też zaplanowano szereg innych działań animujących do podejmowania wspólnych inicjatyw ukierunkowanych na partnerstwo oraz zwiększenie innowacyjność obszaru, a także mobilizujących lokalną społeczność do aktywności, co przyczyni się do podejmowania większej inicjatywy kreowania zmian na obszarze LGD.

W celu zapewnienia udziału mieszkańców w realizacji i aktualizacji LSR opracowany został plan komunikacji opisujący działania komunikacyjne oraz środki przekazu do mieszkańców. Zawiera on również działania skierowane do mieszkańców w przypadku problemów z realizacją LSR, lub niskim zaangażowaniem społeczności w działania realizowane przez LGD.

Planowane do zastosowania metody komunikacji nie wykluczą żadnej z grup społecznych gdyż planuje się organizację spotkań, szkoleń (stacjonarnie jak i online), w przypadku indywidualnych kontaktów również telefonicznie. **Opracowany Plan komunikacji przewiduje działania z uwzględnieniem specjalnych potrzeb uczestników/ odbiorców (w tym w szczególności osób z niepełnosprawnościami).** Informacje o realizowanych działaniach LGD prowadzone będą zarówno poprzez media społecznościowe, strony internetowe LGD i jej członków, gmin zrzeszonych w LGD. Zakładane metody pozwolą na dotarcie do szerokiego grona odbiorców. LGD nie będzie jedynie ograniczać się do przekazywania informacji wszystkimi możliwymi kanałami, ale zamierza zaangażować interesariuszy i podmioty, które przyczyniły się do stworzenia LSR do dzielenia się informacjami, wiedzą, doświadczeniem. Przewiduje się zastosować alternatywne kanały komunikacji i zaangażowania w szczególności w stosunku do osób z grup w niekorzystnej sytuacji. **W celu zbierania pomysłów, opinii i wniosków od grupy ludzi młodych na określony, temat planuje się zastosowanie metaplanu.** Jest to strukturalizowana forma dyskusji, która umożliwi uczestnikom równomierne uczestnictwo i wpływ na proces podejmowania decyzji. Metoda metaplanu składa się z kilku etapów. Na początku, moderator przedstawia uczestnikom temat dyskusji i cel spotkania. Następnie uczestnicy otrzymują materiały, na których mogą zapisywać swoje pomysły, pytania lub uwagi. Po zakończeniu indywidualnej pracy pisemnej, uczestnicy prezentują swoje pomysły przed grupą. W tej fazie moderator zbiera wszystkie pomysły i umieszcza je w widocznym miejscu. Następnie pomysły są grupowane tematycznie i poddawane dyskusji. W końcowej fazie metaplanu, grupa dokonuje podsumowania dyskusji i podejmuje decyzje lub planuje dalsze kroki. Może to obejmować wybór najlepszych pomysłów, określenie priorytetów lub ustalenie zadań do wykonania. Metoda metaplanu zapewnia równy udział wszystkich uczestników, umożliwi zbieranie i przetwarzanie dużej ilości pomysłów oraz pobudza kreatywność i refleksję. Będzie przydatna w przypadku trudnych lub kontrowersyjnych tematów. **Natomiast aby podtrzymać zaangażowanie seniorów LGD zamierza zastosować metodę „World Café”.** Jest to forma organizacji spotkań, która stwarza atmosferę otwartej, przyjaznej i swobodnej rozmowy, wymiany myśli „przy kawie”, których zamierzeniem jest pobudzenie do twórczej dyskusji i wspólnej generacji pomysłów w bezpiecznej przestrzeni. Podczas sesji World Café, uczestnicy są podzieleni na małe grupy, w których dyskutują na zadany temat w określonym czasie. Podczas tej dyskusji zachęca się ich do wyrażania swoich myśli. Po upływie czasu moderator prosi uczestników, aby przemieścili się do innej grupy i kontynuowali dyskusję. Każda grupa może przedstawić najważniejsze wnioski lub pomysły zgromadzone podczas dyskusji, a moderator może przeprowadzić krótkie podsumowanie. Wyniki mogą być zapisane i wykorzystane do dalszych prac lub podejmowania decyzji. Spotkania z zastosowaniem metody metaplanu oraz „World Café” organizowane będą w zależności od potrzeb i w nawiązaniu do planowanych działań realizowanych przez LGD, co zostało uwzględnione w planie komunikacji.

LGD zamierza również przeprowadzać działania związane z animacją społeczności lokalnej na rzecz wdrażania projektów innowacyjnych. Animowanie do innowacji to proces, który ma na celu inspirowanie i pobudzenie kreatywności, aby prowadzić do stworzenia nowych i innowacyjnych rozwiązań. **Animowanie do innowacji przez LGD będzie się opierało na zachęcaniu przy tworzeniu założeń projektu do zastosowania podejścia design thinking.** Design thinking to podejście do rozwiązywania problemów i tworzenia innowacji, które koncentruje się na potrzebach użytkowników i stawia na pierwszym miejscu ludzi, dla których produkt lub usługa jest projektowana. Opiera się na zrozumieniu kontekstu i perspektywy użytkowników, generowaniu pomysłów, prototypowaniu, testowaniu i powtarzaniu do momentu osiągnięcia określonego celu, doskonaleniu rozwiązania. LGD planując nabór na wdrażanie LSR, w szczególności w zakresie poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej, zaplanuje i zorganizuje spotkania na które zostaną zaproszeni potencjalni wnioskodawcy, w tym szczególnie przedstawiciele jednostek sektora finansów publicznych odpowiedzialni za przygotowanie merytoryczne projektów, organizacje pozarządowe oraz potencjalnych odbiorców – mieszkańców obszaru LGD, w tym w szczególności z grup w niekorzystnej sytuacji tj. osób młodych do 25 roku życia, osób, które ukończyły 60 rok życia oraz osób z niepełnosprawnościami i ich opiekunów. Zorganizowana zostanie sesja burzy mózgów lub warsztaty, aby wygenerować jak najwięcej pomysłów na rozwiązanie zidentyfikowanych problemów. Dzięki takiemu podejściu będzie możliwe głębsze zrozumienie potrzeb użytkowników, generowanie różnorodnych pomysłów, prototypowanie i testowanie rozwiązań. To podejście pozwoli na kreowanie skupionych na użytkowniku, jego potrzebach i innowacyjnych rozwiązaniach. Tworzącym projekty da możliwość zrozumienia kontekstu, wyjścia poza utarte schematy myślenia oraz eksperymentowania z różnymi rozwiązaniami.

Na etapie wdrażania LSR, LGD będzie stale monitorować jej efektywność i będzie zbierać opinie użytkowników – czy to w formie badań ankietowych, czy też utworzonej skrzynki pomysłów. Skrzynka pomysłów zostanie utworzona w formie narzędzia internetowego i w formie skrzynki, pudełka stacjonarnie umieszczonego w biurze LGD. Pomysły zostaną wyeksponowane w biurze LGD tak aby każdy odwiedzający miał do nich dostęp. Skrzynka pomysłów nie będzie tylko miejscem składowania pomysłów, ale będzie również źródłem inspiracji. Założeniem skrzynki pomysłów jest to, iż po uznaniu, że jakiś pomysł mógłby być ciekawy dla innych, zostanie on przedstawiony innym podmiotom z zachętą i skojarzeniem zainteresowanych stron do podjęcia współpracy. Współpraca z innymi może pomóc w rozwoju pomysłów i przyspieszeniu ich realizacji. **LGD będzie w oparciu o skrzynkę pomysłów animować do innowacji jak i do podjęcia współpracy, partnerstwa.** Ponad to przewiduje się animowanie do wdrożenia innowacji poprzez organizowanie spotkań dla ludzi mających kreatywne pomysły, którzy chcą dyskutować na różne tematy, mogą przyczynić się do zwiększenia świadomości lokalnej społeczności i zachęcić innych do podejmowania działań innowacyjnych, przekazywania informacji, promowania inicjatyw innowacyjnych poprzez media społecznościowe, newsletter, prezentujących dobre praktyki wprowadzania innowacji.

Zarząd LGD animuje angażowanie się tzw. Koordynatorów gminnych, którzy reprezentują interesy różnych grup z poszczególnych gmin należących do partnerstwa. LGD jest otwarta na zgłaszanie różnych inicjatyw, zachęca do przedstawienia nowych pomysłów dotyczących funkcjonowania LGD i wdrażania LSR, co przejawia się również zapisami w statucie §17 ust. 2 pkt 2. „Członkowie mają prawo: Składać Zarządowi Stowarzyszenia wnioski dotyczące działalności Stowarzyszenia, w tym dotyczących funkcjonowania LGD, wdrażania LSR oraz pogłębiania partnerstwa między członkami LGD.” Inicjatywy zgłaszane przez członków LGD przedstawiane są Zarządowi, który konsultuje pomysł z pozostałymi członkami LGD na forum Walnego Zebrania Członków. Stowarzyszenie wzmocnia kompetencje służące partycypacji; na etapie planowania, decydowania, realizacji i ewaluacji, w szczególności poprzez realizację szkoleń, wyjazdów studyjnych, udzielanie porad i wsparcie motywacyjne. Partycypacyjne działania realizowane są na każdym istotnym etapie począwszy od planowania, poprzez decydowanie, realizację aż po ewaluację. Prowadzone są badania społeczne – nie tylko na etapie tworzenia LSR ale w trakcie całego wdrażania i ewaluacji: badania satysfakcji wnioskodawców dotyczące jakości pomocy świadczonej przez LGD (doradztwa), coroczne wywiady indywidualne z przedstawicielami Rady, członków stowarzyszenia jak i samych beneficjentów, dotyczące oceny trafności i przydatności oraz doboru sposobu prezentowania informacji oraz zainteresowania uczestnictwem w działaniach stowarzyszenia. Przeprowadzany jest każdego roku ewaluacyjny warsztat refleksyjny, na którym omawiane, analizowane, podsumowane są o efekty wdrażania LSR. W ramach warsztatu przeprowadzane jest ewaluacyjne badanie ankietowe umożliwiające określenie skuteczności wdrażania LSR. Na podstawie warsztatu refleksyjnego opracowywane są rekomendacje na kolejny rok działania. Zebrane informacje wykorzystywane są w ewaluacji wewnętrznej LGD on-going, prowadzonej regularnie co 12 miesięcy i na tej podstawie dokonywane są

zmiany we wdrażaniu LSR. W warsztatach refleksyjnych uczestniczą różni interesariusze, a LGD dba o reprezentatywność poszczególnych grup interesu.

W procesie konsultacji społecznych rozpoznano potrzeby komunikacyjne opierające się na prostych, zrozumiałych, aktualnych i dostępnych komunikatach. LGD będzie formułować komunikaty tak, by odbiorca potrafił zrozumieć treść i sposób ich prezentacji, czyli stosować zasady prostego języka i wykorzystywać infografikę, prezentację. Będą wykorzystywane różne kanały komunikacji dostosowane do różnych interesariuszy, grup docelowych z uwzględnieniem specjalnych potrzeb. Wykorzystując technologie cyfrowe LGD ma możliwość dotarcia do szerszego grona odbiorców, szczególnie do ludzi młodych. Kontaktując się z osobami starszymi, zapraszając na spotkania wykorzystywana jest baza telefoniczna LGD (przewodniczących Kół Gospodyń Wiejskich, OSP, sołtysów) jaka została opracowana w trakcie realizacji projektów, a także ścisła współpraca z Kołami Emerytów, Kołami Pszczelarskimi (gdzie większość członków to osoby po 50 roku życia), Gminnymi Ośrodkami Kultury, które współpracują bezpośrednio z grupami nieformalnymi jak i organizacjami pozarządowymi, w tym również zrzeszającymi osoby niepełnosprawne z danej gminy.

Podczas tworzenia LSR uwzględniono zasady horyzontalne określone w art. 9 rozporządzenia 2021/1060, w tym:

- poszanowania praw podstawowych oraz przestrzeganie Karty praw podstawowych Unii Europejskiej;
- zasady równości kobiet i mężczyzn;
- zasady równości szans i niedyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną, w tym zasadę dostępności dla osób z niepełnosprawnościami;
- zgodności działań z celem wspierania zrównoważonego rozwoju określonego w art. 11 TFUE, oraz z uwzględnieniem celów ONZ dotyczących zrównoważonego rozwoju, a także porozumienia paryskiego i zasady „nie czynić poważnych szkód”.

Zasady te będą miały także zastosowanie w trakcie wdrażania LSR co wynika z założonych celów i przedsięwzięć, przyjętych metod i narzędzi wdrażania, założonych wskaźników i kryteriów lokalnych jak i przyjętych regulaminów i procedur.

ROZDZIAŁ IV. ANALIZA POTRZEB I POTENCJAŁU LSR

4.1 Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR

Analiza potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR została opracowana w sposób kompleksowy i stanowiący punkt wyjścia do dalszych prac nad strategią. Diagnoza odnosi się do najważniejszych zagadnień wynikających ze specyfiki i głównych obszarów zainteresowanie LGD. Zgromadzono, a w kolejnym kroku poddano analizie dane na temat obszaru LGD i otoczenia, skupiając się jednocześnie na elementach przekrojowych jak i ocenę stanu na dzień 31.12.2020 r., jak i czynniki opisujące przyszłość. Przystępując do prac Zespół roboczy ds. LSR, określił cel jakim było rozpoznanie najważniejszych problemów, potrzeb a także zasobów, potencjałów obszaru gmin należących do LGD „Żywiecki Raj” i bliskiego otoczenia do wypracowania założeń długofalowej strategii rozwoju. W kolejnym kroku określono założenia i metodologię badań. Wykorzystano analizy statystyczne w ujęciu dynamicznym i porównawczym, badania społeczne, zarówno ilościowe jak i jakościowe, spotkania konsultacyjne w każdej gminie, warsztaty strategiczne i konsultacje społeczne. Źródła danych zastanych do analizy potrzeb i potencjałów rozwojowych: diagnoza stanu obszaru LGD – dane statystyczne (GUS, Bank Danych Lokalnych, Monitor Rozwoju Regionalnego). Analizę stanu faktycznego obszaru LSR, potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR opracowano na podstawie dostępnych danych statystycznych dotyczących obszaru, materiałów i dokumentów uzyskanych ze Starostwa Powiatowego w Żywcu, urzędów gmin należących do LGD, Powiatowego Urzędu Pracy w Żywcu, Powiatowego Centrum Pomocy Rodzinie w Żywcu, Gminnych Ośrodków Pomocy Społecznej, GUS (Bank Danych Regionalnych) oraz MRL (Monitora Rozwoju Lokalnego). Ponadto analizie poddano informacje dostępne na stronach internetowych gmin członkowskich LGD. Przy przeprowadzonej analizie wzięto pod uwagę możliwości wsparcia z EFSI, zarówno w formule bezpośredniej – ze środków EFRROW i EFS+, jak i w formule pośredniej – ze środków EFRR i FST. Dane dostępne w bazach GUS, MRL przeanalizowano w przedziale czasowym 2015-2020. Identyfikacja i klasyfikacja problemów występujących na obszarze LSR istotnych z punktu widzenia LGD została opracowana z uwzględnieniem wniosków z badania

ewaluacyjnego¹. Końcowym etapem analizy potrzeb i potencjału LSR było zgromadzenie i analiza danych oraz sformułowanie wniosków, które stanowią opis sytuacji oraz zachodzących zmian, tendencji społeczno-gospodarczych i przestrzennych. Diagnoza została zweryfikowana w oparciu o uwagi wynikające z konsultacji ze społecznością lokalną, podczas spotkań w każdej gminie, które odbyły się w lipcu 2022 r. Taki cykl przygotowania diagnozy pozwolił uniknąć zamieszczania w LSR nieistotnych kwestii mających małe znaczenie i wyeksponowania tych najważniejszych.

Głównym założeniem polityki spójności jest redukcja różnic w rozwoju gospodarczym regionów. Niezmiernie istotne jest poznanie wartości zmiennych endogenicznych społeczno-ekonomicznych wpływających na wzrost gospodarczy obszaru. Odkrycie endogenicznego potencjału, a także jego wykorzystania, ma zasadnicze znaczenie w realizacji inteligentnego rozwoju. Mobilizowanie endogenicznego potencjału rozwojowego tkwiącego w regionach, a nie bezwzględnie ich poziomu to jeden z głównych czynników rozwoju regionalnego. Prowadzi to do pobudzenia rozwoju lokalnego, oznaczającego „oddolny” sposób generowania dynamiki rozwoju oraz podejmowania decyzji na poziomie społeczności lokalnych².

Dwie gminy na obszarze LSR tj. Gmina Rajcza i Gmina Ujsoły zgodnie z Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030) wyznaczone jako obszary zagrożone trwałą marginalizacją, czyli charakteryzujących się występowaniem problemów w znacznym stopniu wpływających na niekorzystną sytuację społeczno-gospodarczą. Powołując się na zapisy KSRR 2030 na tych obszarach, niezbędne jest podjęcie działań zmierzających do rozwoju lokalnych firm, wzrostu dochodów mieszkańców oraz poprawy sytuacji demograficznej w celu zwiększenia pozycji konkurencyjnej regionu. Konieczne jest wykształcenie zasobów, które służyć będą eliminowaniu barier rozwojowych oraz pobudzenie do wzrostu. Ważne jest również wzmacnianie powiązań funkcjonalnych między lokalnymi ośrodkami wzrostu oraz umożliwienie mieszkańcom dostępu do rynku pracy. Gmina Rajcza oraz Gmina Ujsoły oraz samorządy powiązane z nimi funkcjonalnie, tj. Gmina Istebna, Gmina Milówka, Gmina Węgierska Górka, Gmina Radziechowy-Wieprz i Stowarzyszenie Aglomeracja Beskidzka z siedzibą w Bielsku-Białej są wyznaczone przez Ministerstwo Funduszy i Polityki Regionalnej jako partnerstwo.

4.1.1 Potencjał demograficzny

Czynnikiem istotnie wpływającym na rozwój gospodarczy jest kapitał ludzki. Zarazem zmiany demograficzne, jak i czynniki ściśle ekonomiczne są powiązane z kapitałem ludzkim, który stanowi jeden z kluczowych bodźców warunkujących innowacyjność i wzrost ekonomiczny, a to determinuje rozwój gospodarczy. Do połowy lat 80 XX wieku, Polska należała do grupy krajów o wysokiej, bo sięgającej 0,9% rocznej dynamice wzrostu liczby ludności, niestety od początku obecnego stulecia rozpoczął się wyraźny proces ubytku ludności. *Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030* przygotowana przez GUS wskazuje na silny rozwój głównych aglomeracji miejskich wraz z przyległymi obszarami, które będą w dalszym ciągu przyciągać ludność z obszarów bardziej peryferyjnych. Spodziewana jest kontynuacja procesu suburbanizacji, a co za tym idzie do powiększania się obszarów poszczególnych aglomeracji i znaczącego wzrostu ludności w gminach przyległych do większych miast. Gminy położone na peryferiach obszaru znajdują się w niezwykle trudnej sytuacji spowodowanej odpływem ludności w wieku produkcyjnym oraz ujemnym przyrostem naturalnym. Gminy te będą w najbliższej przyszłości odnotowywać znaczne ubytki ludności, przy jednocześnie szybkim postępie starzenia się ich mieszkańców. *Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030* została opracowana w oparciu o długoterminowe założenia *Prognozy ludności Polski na lata 2014 – 2050* oraz *Prognozy dla powiatów i miast na prawie powiatu na lata 2014 – 2050*, jednak ze względu na dużą zmienność współczynników demograficznych w czasie w poszczególnych gminach ostatnim rokiem prognozy ludności gmin jest rok 2030, a nie 2050 w prognozach opracowanych dla kraju, województw i powiatów³. Analizując sytuację demograficzną obszaru LGD „Żywiecki Raj” wzięto pod uwagę prognozy demograficzne opracowane przez Główny Urząd Statystyczny w 2017 r. (*Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030*). Zgodnie z prognozą liczba ludności obszaru LGD miała się nieznacznie zwiększać do 2028 r., gdzie zakładano liczbę mieszkańców obszaru LGD na poziomie 122 639. Jednak

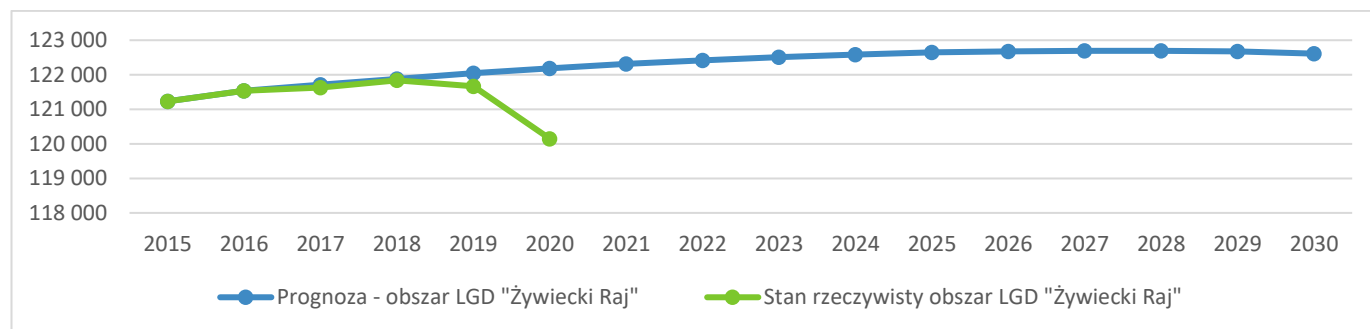
¹ Raport Ewaluacja zewnętrzna realizacji Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj”, OMIKRON Mariusz Wachowicz, Warszawa 2022

² „Endogeniczność w rozwoju regionów/euroregionów w aspekcie europejskich wyzwań smart specialisation”, dr hab. Marianna Greta, Optimum, Studia Ekonomiczne nr 1 (64) 2014

³ *Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030*, opracował: Maciej Potyra, pod kierunkiem: Małgorzaty Waligórskiej, Wydział Prognoz Demograficznych, Warszawa, sierpień 2017

analizując dane rzeczywiste na terenie gmin należących do obszaru LGD „Żywiecki Raj” odnotowano w latach 2015-2020 tendencję spadkową liczby ludności.

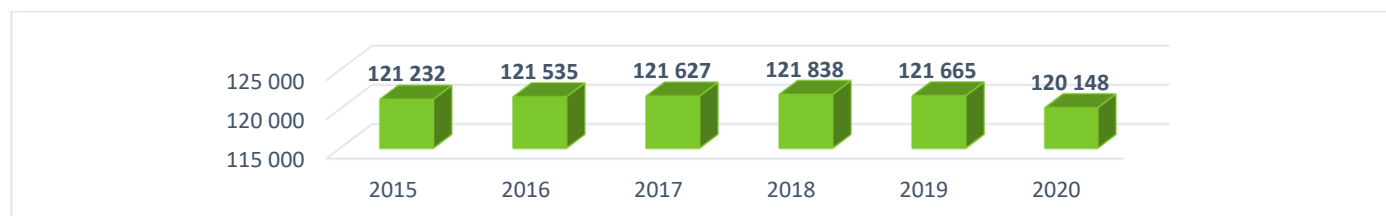
Wykres 1. Trendy zmian liczby ludności w okresie 2015-2030 dla obszaru LGD „Żywiecki Raj”

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Liczba ludności obszaru LGD „Żywiecki Raj” do roku 2018 rosła nieznacznie i osiągnęła największą odnotowaną liczbę ludności w analizowanym okresie na poziomie 121 838 osób.

Wykres 2. Liczba ludności obszaru LGD „Żywiecki Raj” w latach 2015-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Największym przyrostem ludności charakteryzują się gminy Lipowa i Łodygowice, położone przy drodze krajowej S1 w bliskim sąsiedztwie miasta Bielsko-Biała. W gminie Lipowa przybyło 280 mieszkańców (wzrost o 2,6%), a w gminie Łodygowice 875 mieszkańców (wzrost o 5,86%). Wzrost ten można uzasadnić suburbanizacją - siłą przyciągania miasta jako atrakcyjnego rynku pracy, jest wyrazem rosnącego statusu ekonomicznego, umożliwiającego zamieszkanie w korzystniejszym ekologicznie rejonie jak i również stosunkowo niższymi cenami mieszkań czy kosztów budowy domu. Jeśli chodzi o suburbanizację na Żywiecczyźnie, to można zauważyć, że proces ten rozpoczął się już w latach 90-tych XX wieku. W tym okresie zaczęły powstawać nowe osiedla mieszkaniowe wokół większych miast regionu, takich jak Żywiec, Bielsko-Biała. Jednym z głównych czynników, który przyczynił się do rozwoju suburbanizacji na Żywiecczyźnie, był rozwój infrastruktury drogowej oraz komunikacyjnej. Wraz z budową nowych dróg i połączeń kolejowych, łatwiejsze stało się przemieszczanie między miastami, co z kolei ułatwiło migrację ludności. Kolejnym czynnikiem, który wpłynął na rozwój suburbanizacji na Żywiecczyźnie, był rozwój sektora usługowego oraz przemysłowego. Wraz z rozwojem nowych firm i centrów handlowych, powstały nowe miejsca pracy, co przyciągnęło ludzi z pobliskich miejscowości do większych miast. Skutkiem rozwoju suburbanizacji na Żywiecczyźnie było powstanie nowych osiedli mieszkaniowych, które charakteryzują się często nowoczesną architekturą i dostępem do różnego rodzaju usług.

Tabela 3. Zmiany stanów ludności obszaru LGD „Żywiecki Raj” w latach 2015-2020

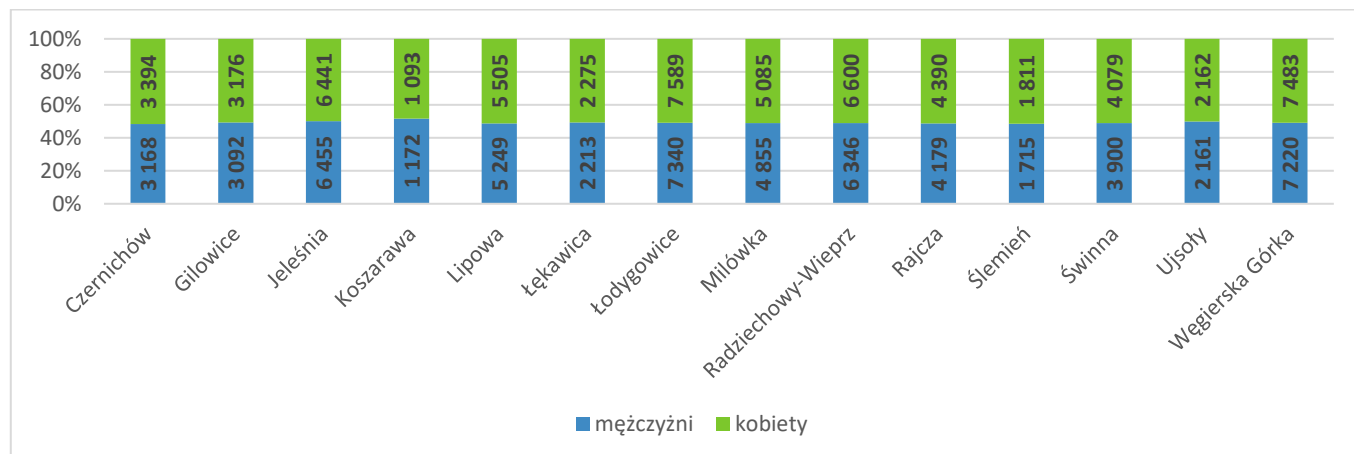
Obszar	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Zmiana stanu ludności w porównaniu do 2015 r.	
	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]	[osoba]		
POLSKA	38 437 239	38 432 992	38 433 558	38 411 148	38 382 576	38 088 564	-348 675	-0,92%
ŚLĄSKIE	4 570 849	4 559 164	4 548 180	4 533 565	4 517 635	4 412 097	-158 752	-3,60%
Powiat żywiecki	153 047	153 197	153 187	153 226	152 756	150 612	-2 435	-1,62%
Czernichów	6 798	6 817	6 805	6 809	6 740	6 562	-236	-3,60%
Gilowice	6 193	6 204	6 230	6 252	6 251	6 268	75	1,20%
Jeleśnia	13 401	13 385	13 353	13 342	13 275	12 896	-505	-3,92%
Koszarawa	2 428	2 424	2 377	2 391	2 367	2 265	-163	-7,20%
Lipowa	10 474	10 649	10 719	10 818	10 846	10 754	280	2,60%

Łękawica	4 454	4 493	4 543	4 545	4 552	4 488	34	0,76%
Łodygowice	14 054	14 154	14 269	14 426	14 567	14 929	875	5,86%
Milówka	10 090	10 039	10 051	10 078	10 067	9 940	-150	-1,51%
Radziechowy- Wieprz	13 088	13 095	13 049	13 095	13 079	12 946	-142	-1,10%
Rajcza	8 988	8 930	8 891	8 842	8 810	8 569	-419	-4,89%
Ślemień	3 524	3 542	3 541	3 545	3 531	3 526	2	0,06%
Świnna	8 082	8 092	8 094	8 095	8 070	7 979	-103	-1,29%
Ujsoły	4 556	4 557	4 541	4 499	4 430	4 323	-233	-5,39%
Węgierska Górka	15 102	15 154	15 164	15 101	15 080	14 703	-399	-2,71%
Obszar LGD "Żywiecki Raj"	121 232	121 535	121 627	121 838	121 665	120 148	-1 084	-0,90%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Na koniec 2015 r. obszar LGD zamieszkiwało 121 232 osoby, w tym 61 735 kobiet (co stanowiło 50,92% ogółu liczby mieszkańców) a na koniec 2020 r. na obszarze LGD zamieszkiwało 120 148 osób w tym 61 083 kobiet (co stanowiło 50,84% ogółu liczby mieszkańców). Biorąc pod uwagę podział ludności na płeć, w 12 gminach obszaru LGD, większość populacji stanowią kobiety, w Jeleśni kobiety stanowią 49,95% ogółu liczby mieszkańców a Koszarawie 48,26%. W gminie Ujsoły rozkład procentowy utrzymuje się na poziomie: 50,1% kobiet i 49,99% mężczyzn. Nadwyżka kobiet przekłada się na wskaźnik feminizacji na poziomie 103, który jest znacznie niższy w porównaniu do województwa śląskiego (108) i całego kraju (107). W gminie Koszarawie wskaźnik feminizacji wyniósł 93, a w gminie Ujsoły i Jeleśnia po 100.

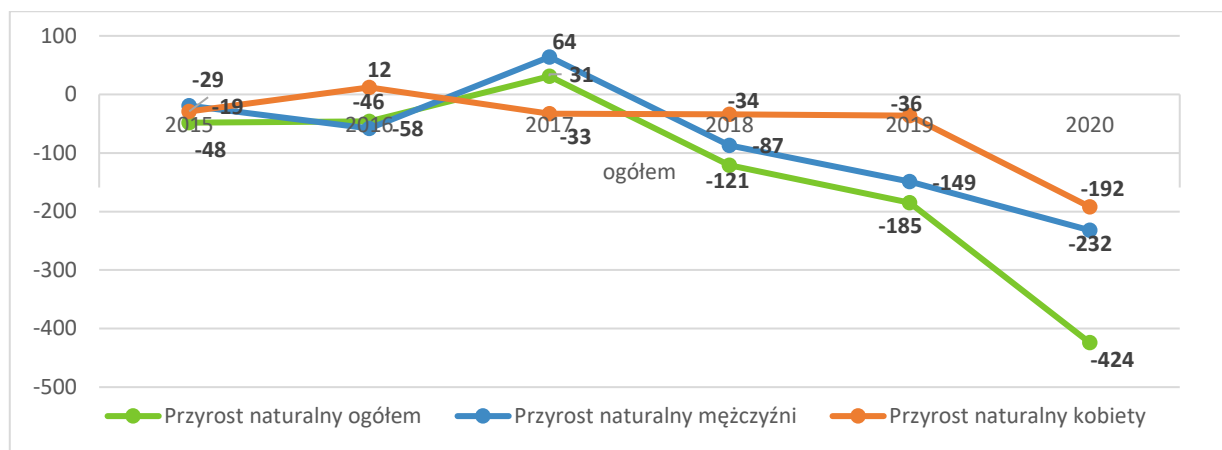
Wykres 3. Liczba ludności obszaru LGD „Żywiecki Raj” z podziałem na płeć w 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Ubytki populacji w latach 2015-2020, wynikają ze zmian w intensywności urodzeń i zgonów oraz migracji ludności. Na obszarze LGD „Żywiecki Raj”, podobnie jak i w całym kraju, mamy do czynienia z negatywnym zjawiskiem jakim jest utrzymywanie się ujemnego przyrostu naturalnego (różnica między liczbą urodzeń i zgonów). Jedynie w roku 2017 można zaobserwować dodatni przyrost naturalny, ale w kolejnych latach ujemny przyrost naturalny się pogłębia. W 2020 r. nadwyżka zgonów nad urodzeniami wyniosła 424, z czego 232 mężczyzn i 192 kobiet.

Wykres 4. Przyrost naturalny na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w latach 2015-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Analizując wskaźnik przyrostu naturalnego na 1000 ludności w 2020 r. wartość wskaźnika na obszarze LGD „Żywiecki Raj” wyniosła (-4,25) i była lepsza niż województwa śląskiego (-4,95), a w przypadku średniej dla kraju – gorsza (-3,20). Nastąpiło przesunięcie wieku największego natężenia urodzeń do starszych grup wieku, tj. 25-29 i 30-34 lata. W 2020 r. w województwie śląskim na 100 kobiet w tym wieku przypadało około 136 dzieci. Taka wielkość współczynnika dzietności nie gwarantuje prostej zastępowalności pokoleń, która występuje wówczas, gdy wskaźnik ten kształtuje się na poziomie 2,1–2,15, czyli na 100 kobiet w wieku 15–49 lat przypada średnio 210–215 dzieci⁴.

Istotnym miernikiem charakteryzującym przebieg procesów demograficznych jest saldo migracji stałej. Na koniec 2020 r. dla obszaru LGD „Żywiecki Raj” saldo migracji ogółem było równe 108 osobom. Saldo migracji wewnętrznych (krajowych) na pobyt stały oznacza różnicę pomiędzy zameldowaniami na pobyt stały w gminach danego obszaru a wmeldowaniami. Wskaźnik ten stanowi więc swego rodzaju miernik atrakcyjności osiedleńczej. Zdecydowanie największy ilościowo przyrost ludności w ramach migracji wewnętrznych w roku 2020 odnotowano w gminie Lipowa (51 osób), Łodygowice (48 osób), Gilowice (36 osób) i Łękawica (29 osób), natomiast największy odpływ ludności wskazać można w gminie Rajcza (31 osób), Jeleśnia (31 osób), Węgierska Górka (22 osoby). Generalnie większość migracji na terenie LGD to migracje ekonomiczne, związane z wyjazdami za pracę, z chęcią poprawienia swojego statusu społecznego i bytu materialnego. Spadająca wartość wskaźnika migracji może powodować spadek kapitału ludzkiego i społecznego oraz spowolnienie rozwoju gospodarczego obszaru. Działania zaplanowane w LSR powinny zapobiegać pogłębianiu się zjawiska migracji ujemnej. Rozwinięta gospodarka, wysokiej jakości infrastruktura społeczna i techniczna oraz rozwinięty kapitał społeczny przyczynią się do poprawy wartości wskaźnika.

Tabela 4. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych w poszczególnych gminach obszaru LGD „Żywiecki Raj” w 2020 r.

Obszar	saldo migracji wewnętrznych	saldo migracji zagranicznych
	[osoba]	[osoba]
Czernichów	-7	-6
Gilowice	36	3
Jeleśnia	-30	3
Koszarawa	-1	0
Lipowa	51	-1
Łękawica	29	-1
Łodygowice	48	0
Milówka	14	5
Radziechowy-Wieprz	0	-1
Rajcza	-31	1
Ślemień	16	1
Świnna	-6	-1
Ujsoły	11	0
Węgierska Górka	-22	-3
Obszar LGD "Żywiecki Raj"	108	0

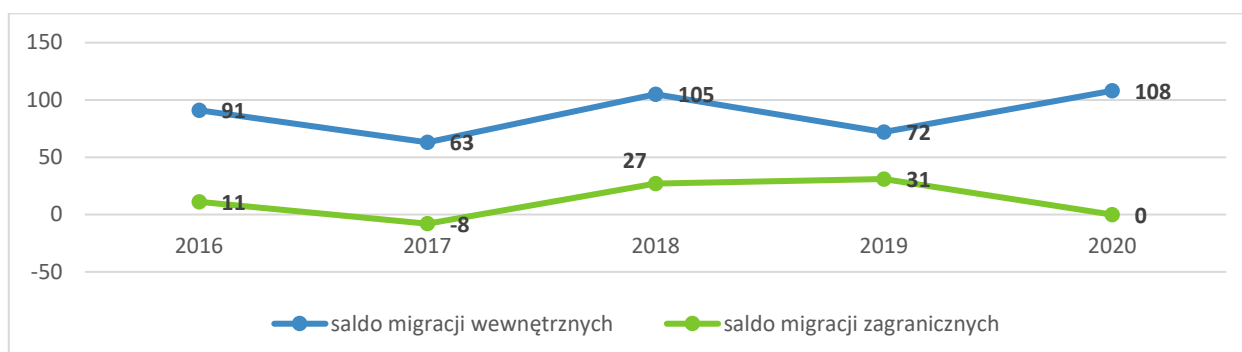
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

⁴ Postawy prokreacyjne kobiet, Małgorzata Omyła-Rudzka, Komunikat z badań, Centrum Badań Opinii Społecznych, ISSN 2353-5822, nr 3/2023

Zasadne jest podjęcie działań zapobiegających migracji młodych osób z obszaru LSR przy jednoczesnym zapewnianiu działań z zakresu polityki i pomocy społecznej dla osób starszych, które będą odpowiadały na zapotrzebowanie tej grupy wiekowej mieszkańców obszaru LSR.

Biorąc pod uwagę saldo migracji zagranicznych w roku 2020 wyniosło 0, nie zanotowano większych ruchów jeżeli chodzi o emigrację i imigrację zagraniczną na terenie obszaru LGD „Żywiecki Raj”

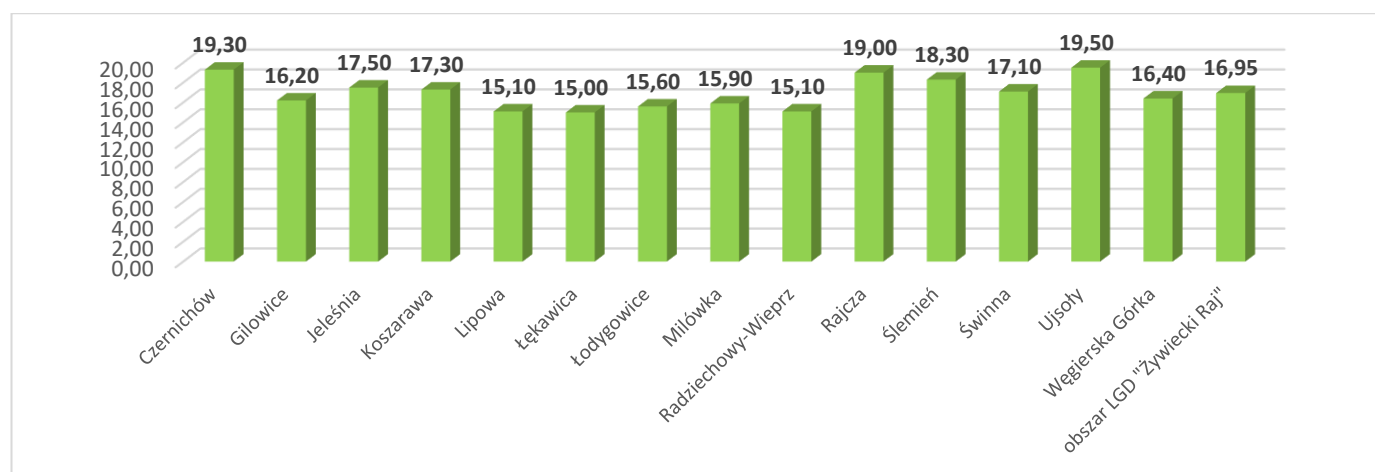
Wykres 5. Saldo migracji wewnętrznych i zagranicznych obszaru LGD w latach 2016-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Jednym z najczęściej stosowanych mierników zaawansowania procesu starzenia jest tzw. współczynnik starości danej populacji czyli udział osób starszych (60 lat i więcej lub 65 lat i więcej) wśród ogółu populacji. Odsetek osób w wieku 65 lat i więcej na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w 2015 r. wynosił 14,81% (na terenie województwa śląskiego 16,7% i Polski 15,8%), a w roku 2020 r. odsetek ten wzrósł do 16,95 (na terenie województwa śląskiego 19,6% i Polski 18,5%). W trzech gminach LGD odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji w 2020 r. wyniósł 19% i więcej tj. 19,50% w minie Ujsoły, w gminie Czernichów 19,30% a w gminie Rajcza 19%, najmniejszy odsetek osób starszych charakteryzuje gminę Łękawica (14%). Analizując lata 2015-2020 najszybciej starzał się Ślemień (wzrost wskaźnika o 20%), najwolniej gmina Milówka (wzrost wskaźnika o 7%).

Wykres 6. Wykres odsetek osób w wieku 65 lat i więcej w populacji obszaru LGD „Żywiecki Raj” i w poszczególnych gminach w 2020 r.

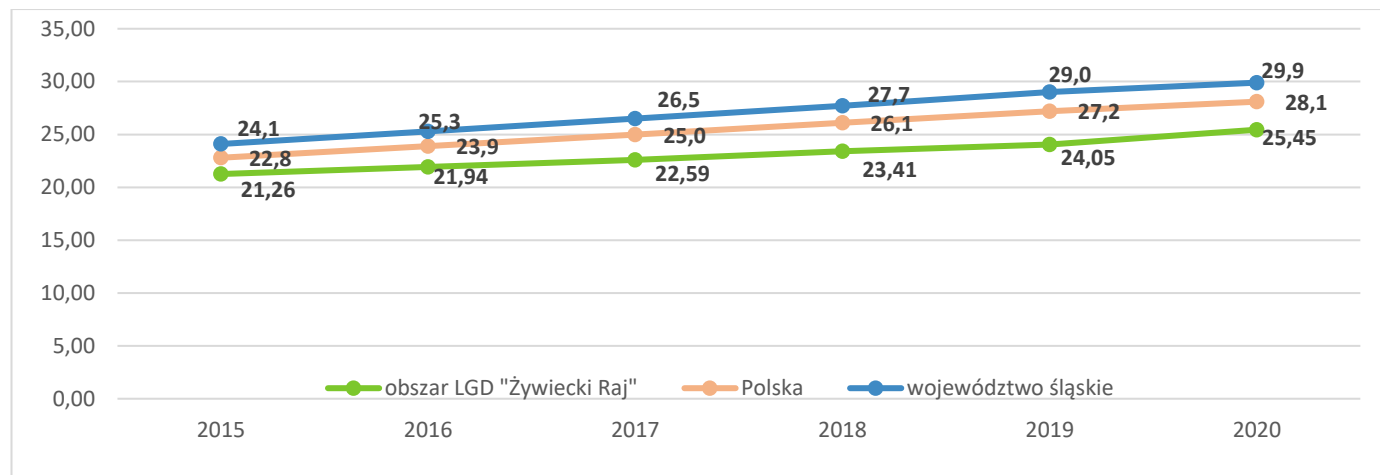
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Starzenie się ludności ma charakter globalny i nieodwracalny, gdyż coraz więcej krajów świata znajduje się w fazie starości demograficznej. Jest też silnie zróżnicowane. Oznacza to zwiększanie odsetka osób starszych przy jednoczesnym zmniejszaniu odsetka dzieci. Jako metrykalny próg starości przyjęto 65 lat. Istnieje wiele miar i klasyfikacji stopnia zaawansowania starzenia społeczeństwa. Zgodnie z kryterium ONZ – za starą uznaje się populację, w której udział ludności w wieku 65 lat i więcej przekracza 7%. Odsetek powyżej 10% oznacza fazę zaawansowanej starości⁵.

⁵ Prognoza ludności na 2014-2050, Małgorzata Waligórska, Zofia Kostrzewa, Maciej Potyra, Longina Rutkowska GUS, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, Warszawa 2014

Wskaźnik obciążenia demograficznego osobami starszymi na obszarze LGD „Żywiecki Raj” wzrósł do poziomu 25,42, był jednak niższy niż na terenie województwa śląskiego (29,9) i Polski (28,1). Wskaźnik ludności w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym ukształtował się na poziomie 33,96 (na terenie województwa śląskiego 40,0 i Polski 37,4) – podczas, gdy w 2015 r. wynosił 28,56 (na terenie województwa śląskiego 33,0 i Polski 31,4). Biorąc pod uwagę te dane możemy założyć, że w kolejnych latach nastąpi znaczne zmniejszenie liczby dzieci i osób w wieku 15-64 lat, zaś zwiększy się liczba osób starszych na obszarze LGD „Żywiecki Raj”. Tendencja starzenia się populacji na obszarze LGD będzie się utrzymywać, większa część populacji doświadcza i będzie doświadczała tzw. trzeciego, a nawet czwartego wieku, tj. starość sędziwa – wiek powyżej 80 lat. Im wyższy rozwój społeczno-ekonomiczny, tym wyższe zaawansowane starzenie się ludności. Dożywanie starości dotyczy rosnącej części populacji, następuje wzrost wieku będącego początkiem starości, czyli opóźnia się moment pojawienia się oznak starości.⁶

Wykres 7. Współczynnik obciążenia demograficznego osobami starszymi (w wieku 65 lat i więcej) w latach 2015-2020.

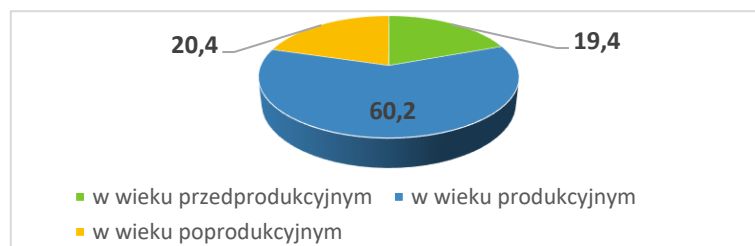

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Stosunek liczby ludności w wieku produkcyjnym do reszty osób zamieszkujących teren LGD stanowi ważny wskaźnik przy analizie poziomu przedsiębiorczości poszczególnych gmin. Średnia dla całego obszaru w 2020 roku wynosi 60,2% i jest nieco wyższa, niż średnia dla całego województwa śląskiego. Gminy nie różnią się znacznie udziałem ludności w wieku produkcyjnym w % ludności ogółem. Największy odsetek charakteryzuje gminę Milówka (61,4%), najniższy odsetek obserwujemy w gminie Ślemień (58,9%). W każdej z gmin między rokiem 2015, a 2020 udział ludności w wieku produkcyjnym obniżył się o 1-4 punkty procentowe.

Analizując strukturę ekonomiczną w poszczególnych grupach wiekowych widoczny jest wzrost udziału osób w wieku poprodukcyjnym. W 2015 r. liczba osób w wieku poprodukcyjnym wynosiła 23 228 (17,82% ogółu ludności obszaru LGD), a w roku 2020 r. wzrosła do poziomu 24 073 osób (20,04% ogółu ludności obszaru LGD). Liczba osób w wieku produkcyjnym również spadała z 76 404 osób (63,1% ogółu ludności obszaru LGD) w 2015 r. do 72 327 (60,2% ogółu ludności obszaru LGD) w 2020 r. Wartości były zbliżone do udziału dla populacji całej Polski i województwa śląskiego.

Wykres 8. Udział ludności na obszarze LGD „Żywiecki Raj” wg ekonomicznych grup wieku w % ludności ogółem w 2020 r.

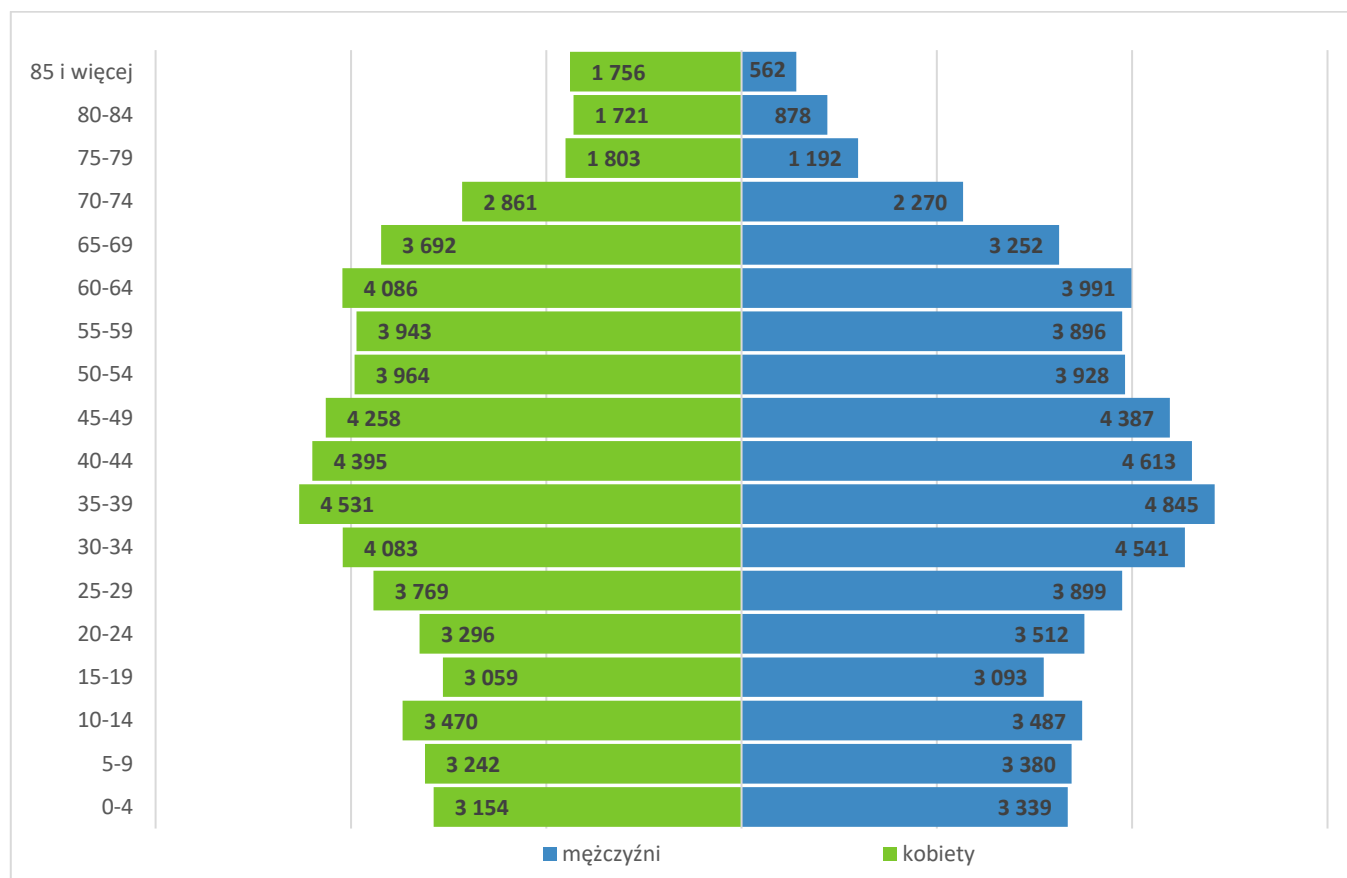
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Biorąc pod uwagę wiek mieszkańców obszaru LGD „Żywiecki Raj” dominują osoby w wieku 35-39 (w 2020 r. 9 376 osób), co dziesiąty mieszkaniec LGD to osoba po 70 roku życia (na koniec 2020 r. – 13 043 osoby). Średni wiek mieszkańców wynosi 41,2 lat i jest zbliżony do średniego wieku mieszkańców województwa śląskiego oraz podobny do średniego wieku mieszkańców całej Polski. W strukturze wieku obszaru LGD w 2020 r. przewaga ilości mężczyzn nad kobietami występowała do grupy wiekowej poniżej 50 roku życia. W grupie wiekowej powyżej 50 roku życia

⁶ O nowych miarach zaawansowania procesu starzenia się ludności, Anita Abramowska-Kmon, Instytut Statystyki i Demografii Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Studia Demograficzne 1(159) 2011

w populacji zdecydowanie przeważają kobiety, co związane jest z większą umieralnością mężczyzn w podeszłym wieku. Na skutek systematycznego spadku umieralności w starszych grupach wieku najszybciej rosnącą liczebnie grupą są osoby starsze, a wśród nich osoby sędziwe (tj. w wieku 80 lat lub więcej).

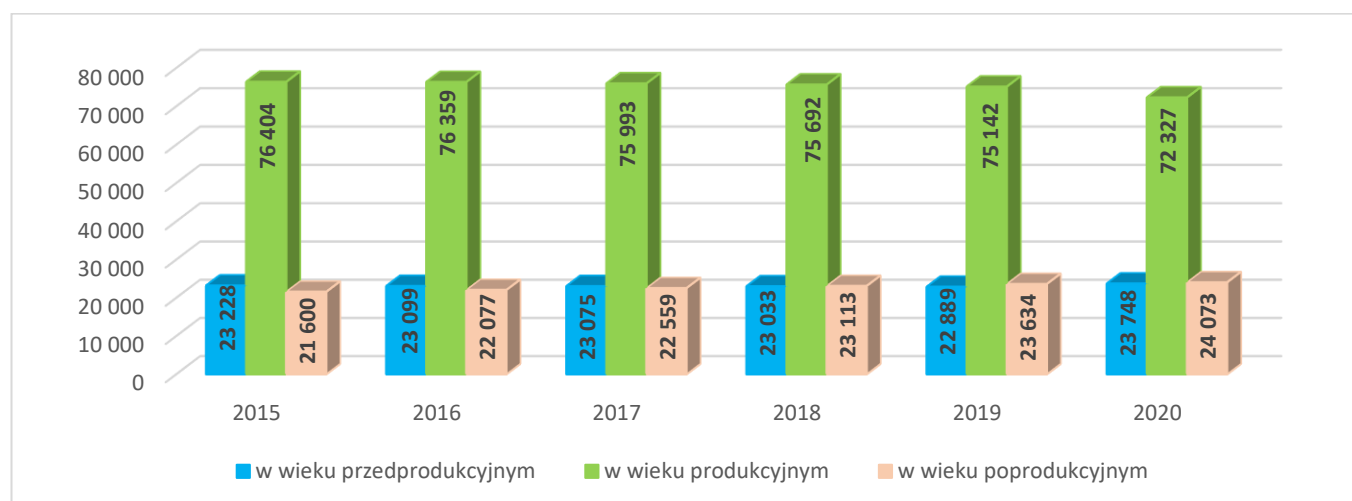
Wykres 9. Piramida wieku mieszkańców na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w 2020 r.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Niekorzystnym zjawiskiem jest rosnący udział osób w wieku poprodukcyjnym, a malejący udział osób w wieku przedprodukcyjnym – proporcjonalnie mała grupa osób w wieku produkcyjnym utrzymuje stosunkowo dużą liczbę osób w wieku nieprodukcyjnym (39,84%). Niski stopień osób w wieku przedprodukcyjnym wpływa na niski dopływ osób na rynek pracy.

Wykres 10. Struktura mieszkańców obszaru LGD „Żywiecki Raj” w grupach wiekowych w kategorii aktywności na rynku pracy w latach 2015-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Zauważalne są narastające problemy demograficzne. Analiza struktury ludności wg grup wieku wskazuje na starzenie się społeczeństwa obszaru LGD. Poważnym skutkiem starzenia się ludności w perspektywie kilkunastu

najbliższych lat jest możliwość wyraźnego zmniejszenia się potencjalnych zasobów pracy (ludności w wieku produkcyjnym), wyludnianiem się obszaru co może odbić się negatywnie na konkurencyjności całego obszaru. Wymaga to uwagi i działań, które powinny skupić się na zachęceniu młodych ludzi do pozostania lub zamieszkania w powiecie oraz poprawienie jakości życia osób starszych, których z roku na rok przybywa.

4.1.2 Zagospodarowanie przestrzenne

Pod kątem funkcjonalnym, **wiodącą funkcję na obszarze LGD „Żywiecki Raj” pełni mieszkalnictwo wraz z uzupełniającą funkcją turystyczno-rekreacyjną, a także produkcyjno-usługową.** Teren LGD „Żywiecki Raj” poza Kotliną Żywiecką jest górzysty, co utrudnia rozwój infrastruktury, ale jednocześnie przyciąga turystów i zapewnia walory przyrodnicze. Zauważalne jest zagospodarowanie przestrzenne pod kątem turystyki. Na terenie LGD „Żywiecki Raj” znajdują się liczne hotele, pensjonaty, schroniska i domki letniskowe, szlaki turystyczne, a także infrastruktura rekreacyjna, taka jak wyciągi narciarskie, baseny czy trasy rowerowe.

Studia uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin obszaru LGD wskazują na następujące potrzeby w zakresie doposażenia w infrastrukturę: zły stan techniczny dróg na obszarze gmin, konieczność modernizacji dróg wojewódzkich i powiatowych, brak utwardzenia nawierzchni dróg gminnych, brak chodników; słaba dostępność do infrastruktury opieki socjalnej, do placówek opiekujących się osobami niesamodzielnymi, starszymi, niepełnosprawnymi, chorymi; słabe zwodociągowanie i skanalizowanie gmin; brak czynnej sieci gazowej; wykorzystanie konwencjonalnych źródeł energii, co niesie za sobą zwiększone zanieczyszczenie środowiska.

Obszar ten jest górzysty, co utrudnia rozwój infrastruktury, ale jednocześnie przyciąga turystów i zapewnia walory przyrodnicze. Obszar LGD charakteryzuje się niską gęstością zaludnienia – dominują domy jednorodzinne, jedynie w Węgierskiej Górze i Międzybrodzu Żywieckim możemy spotkać bloki mieszkalne. Zauważalna jest tendencja wzrostu liczby ludności w mniejszych miejscowościach w okolicach większych miast, takich jak Żywiec czy Bielsko-Biała. Coraz więcej ludzi decyduje się na zamieszkanie w okolicznych wsiach lub mniejszych miasteczkach, z powodu np. niższych kosztów życia, spokoju i ciszy, czy bliskości natury. W wyniku suburbanizacji w powiecie żywieckim można zaobserwować rozwój infrastruktury, takiej jak drogi, szkoły, sklepy czy usługi, które dostosowują się do potrzeb nowych mieszkańców. Wpływa to na rozwój lokalnej gospodarki i zwiększenie zatrudnienia. Jednakże, proces suburbanizacji może także prowadzić do nadmiernego obciążenia infrastruktury, wzrostu kosztów utrzymania i zanieczyszczenia środowiska. Dlatego też ważne jest, aby rozwój infrastruktury i planowanie przestrzenne w powiecie żywieckim były zrównoważone i uwzględniały potrzeby zarówno mieszkańców jak i środowiska.

Układ osadniczy obszaru LGD charakteryzuje się dużą ilością niewielkich wsi i osad górskich, specyficznymi cechami wynikającymi z ukształtowania terenu oraz historii i tradycji mieszkańców. Jedynym miastem w powiecie żywieckim jest Żywiec, którego historia sięga XIII wieku. To tu znajduje się siedziba powiatu oraz wiele instytucji kulturalnych i edukacyjnych. Jednak większość terenów powiatu żywieckiego to niewielkie osady wiejskie, położone w górach lub na ich stokach. Osady te charakteryzują się typową dla regionu zabudową drewnianą, często o charakterze pasterskim. W górach Beskidu Żywieckiego można spotkać liczne szałas i bacówki, pełniące tradycyjną rolę schronienia dla górali i ich zwierząt w czasie wypasu.

Na terenie powiatu żywieckiego znajdują się także liczne rezerваты przyrody i parki krajobrazowe. Te obszary są często słabo zaludnione, a ich zabudowa składa się głównie z drewnianych chat i domów w stylu góralskim. Aby sprostać potrzebom turystów, władze lokalne oraz przedsiębiorcy inwestują w rozwój infrastruktury turystycznej oraz w atrakcyjne sposoby zagospodarowania przestrzeni. Na obszarze LGD istnieje kilka ośrodków turystycznych, takich jak Korbielów, Zwardoń, Międzybrodzie Żywieckie, Międzybrodzie Bialskie, Zarzecze, Węgierska Górka, Milówka. W tych miejscowościach znajdują się liczne hotele, pensjonaty, domki letniskowe i apartamenty, które są dostosowane do potrzeb turystów. Przestrzeń wokół tych ośrodków została zagospodarowana w sposób, który zachęca do spędzenia czasu na świeżym powietrzu. Wiele dróg i szlaków turystycznych prowadzi przez piękne krajobrazy, góry i lasy, które przyciągają miłośników turystyki pieszej, rowerowej oraz narciarskiej.

W powiecie żywieckim znajdują się liczne wyciągi narciarskie oraz stacje narciarskie, takie jak Korbielów Ski czy Zwardoń, które oferują doskonałe warunki do uprawiania narciarstwa i snowboardingu. Stacje te są wyposażone w nowoczesne instalacje oraz odpowiednie oświetlenie, co umożliwia jazdę również po zmroku. Wiele atrakcji turystycznych powiatu żywieckiego to zabytki i miejsca kultu religijnego, takie jak klasztor na Jasnej Górze, Sanktuarium w Rychwałdzie, zamek w Łodygowicach, czy kościół w Gilowicach. Dzięki odpowiedniemu

zagospodarowaniu przestrzeni, turystom łatwiej jest zwiedzać te miejsca, a także korzystać z innych atrakcji turystycznych, takich jak parki linowe, trasy rowerowe, kajakarstwo czy turystyka górską. W powiecie żywieckim funkcjonuje wiele punktów informacji turystycznej, które pomagają turystom w zaplanowaniu wycieczek i udzielają informacji o atrakcjach turystycznych. Wiele miejscowości posiada także parkingi oraz punkty gastronomiczne, co ułatwia organizację wycieczek.

Zagospodarowanie przestrzeni w powiecie żywieckim pod kątem turystycznym jest bardzo dobrze rozwinięte. Dzięki temu, w tym regionie Polski, turyści mają wiele możliwości spędzenia aktywnie czasu na świeżym powietrzu, a także zwiedzania pięknych zabytków i ciekawych miejsc.

Tradycyjnie, mieszkańcy Beskidu Żywieckiego zajmowali się rolnictwem, hodowlą oraz leśnictwem. Stąd wiele wsi ma charakter rozproszony, złożony z kilku zgrupowanych wokół siebie gospodarstw domowych, co wynikało z trudnych warunków terenowych i konieczności zajmowania się różnymi dziedzinami rolnictwa na rozległych polach. Charakterystyczną cechą Żywiecczyzny są także drewniane chałupy i domy, zwłaszcza w bardziej górzystych częściach regionu. Tradycyjne budownictwo z drewna jest ściśle związane z kulturą i historią mieszkańców, a wiele z tych budynków przetrwało do dziś. W Beskidzie Żywieckim znajduje się wiele zabytków i atrakcji turystycznych, m.in. drewniane kościoły i kaplice, muzea regionalne, skanseny, zamki i pałace. Obecnie coraz większą rolę odgrywa turystyka, zwłaszcza zimowa (narcciarstwo, snowboarding) oraz letnia (piesze wędrówki, jazda na rowerze górskim). Wiele miejscowości posiada infrastrukturę turystyczną, w postaci pensjonatów, hoteli, schronisk, wypożyczalni sprzętu sportowego i szkółek narciarskich.

Wśród większych miejscowości regionu wyróżnia się przede wszystkim Żywiec, będący stolicą powiatu oraz ważnym ośrodkiem kultury i przemysłu. Poza nim, większość miejscowości to niewielkie wsie i osady, rozproszone na całym obszarze górskim.

Na obszarze nastąpił rozwój infrastruktury drogowej, co przyczyniło się do poprawy dostępności do ważnych ośrodków miejskich, a o atrakcyjności gospodarczej i turystycznej powiatu żywieckiego decyduje położenie na ukształtowanych historycznie szlakach komunikacyjnych i handlowych. Powstało wiele nowych dróg i mostów, a także przebudowano istniejące trasy. Powołując się na dane Powiatowego Zarząd Dróg w Żywcu całkowita długość dróg powiatowych na terenie powiatu żywieckiego wynosi 353,493 km, całkowita długość dróg wojewódzkich na terenie powiatu żywieckiego wynosi 76,6 km. Przez obszar LGD „Żywiecki Raj” przebiega ważne połączenie komunikacyjne ze Słowacją - droga krajowa S1, która stanowi połączenie drogowe Bielsko-Biała – Żywiec – Zwardoń/Myto-Skalité (granica państwa ze Słowacją) – o łącznej długości ok. 48 km w całości na obszarze województwa śląskiego. W trakcie budowy znajduje się odcinek Przybędza – Milówka, który stanie się obwodnicą dla miejscowości Cisiec i Węgierska Górka. Jako przedłużenie S1 na terenie Słowacji ustalono słowacką autostradę D3 w kierunku Bratysławy. Zarówno droga krajowa S1, jak i autostrada D3 są częścią Europejskiego Korytarza Transportowego nr VI. Zgodnie z wykazem dróg wojewódzkich województwa śląskiego oraz długości zgodnych z systemem referencyjnym będących w administracji ZDW na terenie powiatu żywieckiego znajduje się 5 odcinków dróg wojewódzkich tj. DW 943: Kamesznica-Laliki, przebiega również przez powiat cieszyński oraz przez przejście graniczne z Czechami (Jasnowice-Bukowiec), DW 945: Łodygowice-Żywiec-Korbielów, prowadzi do przejścia granicznego ze Słowacją, DW 946: Żywiec-Las, łączy powiat żywiecki z województwem małopolskim, prowadzi do Suchej Beskidzkiej, DW 948: Międzybrodzie Bialskie-Oczków, przebiega wzdłuż Jeziora Międzybrodzkiego, do sąsiedniego powiatu bielskiego oraz dalej w kierunku Kęt i Oświęcimia w województwie małopolskim (obecnie przebudowywana), DW 781: Kocierz Rychwałdzki-Łękawica, łączy powiat żywiecki z województwem małopolskim (Andrychów). Stan techniczny dróg powiatu żywieckiego jest zróżnicowany a większość dróg w powiecie to drogi jednojezdniowe, dwukierunkowe o nawierzchni utwardzanej.

Przejścia graniczne z Republiką Słowacką: kolejowe i drogowe w Zwardoniu oraz drogowe w Korbielowie wpływają pozytywnie na ożywienie współpracy gospodarczej, turystycznej, kulturalnej i handlowej z południowymi sąsiadami. Bliskość przejść granicznych na Słowację podnosi dodatkowo atrakcyjność turystyczną tego regionu. W regionie funkcjonuje linia kolejowa, połączenia realizowane są z Żywca w kierunkach: Zwardoń, Sucha Beskidzka i Bielsko-Biała. Podsumowując, obszar ten jest stosunkowo dobrze skomunikowany, a więc potencjalny turysta, czy to krajowy czy zagraniczny, nie powinien mieć problemu z fizycznym dotarciem do „Żywieckiego Raju”.

Obszar LSR posiada dogodne położenie komunikacyjne i tranzytowe.

Na terenie LGD „Żywiecki raj” jedynie w 3 gminach istnieją drogi dla rowerów. W 2020 r. powołując się na dane GUS w gminie Milówka było 3,7 km ścieżki rowerowej, w gminie Rajcza 5,8 km, w gminie Węgierska Górka 1,4 km, w sumie 10,9 km. Jest to niestety znikoma ilość. W całym województwie śląskim mamy 1 194,9 km dróg dla

rowerów. Powiat żywiecki posiada około 30 szlaków i ścieżek rowerowych o zróżnicowanej trudności zarówno dla miłośników ekstremalnych wrażeń i rekreacyjnych wycieczek rodzinnych o łącznej długości 510 km. Trasy te w kilku miejscach łączą się z trasami z innych powiatów czy też międzynarodowymi trasami rowerowymi. Przebiegają one zarówno przez tereny leśne, jak i obszary zabudowane i mają zróżnicowany stopień trudności – od tras łatwych do pokonania, rekreacyjnych po te bardziej wymagające. Co do komunikacji zbiorowej, to ilość połączeń autobusowych nie jest porażająca, jednak umożliwia w miarę sprawne dotarcie do większości punktów wyjściowych szlaków turystycznych. Przewozy pasażerskie na obszarze LGD organizowane są przez Miejski Zakład Komunikacyjny w Żywcu, który realizuje połączenia w ramach 18 linii, na terenie miasta Żywiec oraz na terenie najbliższych położonych gmin wiejskich: Lipowa, Świnna, Radziechowy-Wieprz, Czernichów Gilowice, Łodygowice oraz przez grupę prywatnych przedsiębiorstw świadczących komercyjne usługi przewozowe. Do 2013 r. przewozy osobowe na terenie całego powiatu były realizowane przez Przedsiębiorstwo Komunikacji Samochodowej w Żywcu sp. z o.o., ale po jego rozwiązaniu przewozy są realizowane przez 17 prywatnych przewoźników, na podstawie zezwoleń wydawanych przez Starostę Żywieckiego.

Istotną kwestią w temacie uwarunkowań przestrzennych obszaru LGD są powiązania z miastami Żywiec i Bielsko-Biała. Żywiec jest to miasto zamieszkałe przez ponad 30 tys. osób. Słynie z produkcji piwa, jest jednym z ważniejszych ośrodków przemysłowych w południowo-wschodniej części województwa śląskiego. Około 12 km na północ od Żywca w Międzybrodziu Żywieckim znajduje się lotnisko sportowe Żar. Natomiast miasto Bielsko-Biała zamieszkuje ponad 168 tys. ludzi. Bielsko-Biała stanowi historycznie ważny ośrodek gospodarczy regionu, który przed laty zyskał miano „miasta 100 przemysłów” oraz „śląskiego Manchesteru”.

Obszar LGD zgodnie z teorią dyfuzji biegunów wzrostu Perroux może wykorzystać potencjał miast Żywca i Bielsko-Białej przede wszystkim konkurując z innymi miejscowościami satelickimi o mieszkańców i inwestorów. Konkurencja o nowych mieszkańców zwiększy dochody gmin, ponadto mieszkańcy posiadający kapitał pobudzą rozwój lokalnych usług. Natomiast konkurencja o inwestorów będzie możliwa dzięki wykorzystaniu bliskości tych dwóch miejscowości, jako ośrodka o potencjale edukacyjnym, dobrze skomunikowanego, z wysoce wykształconą kadrą pracowników. Gminy obszaru LGD, aby móc konkurować z innymi obszarami, muszą dążyć do poprawy jakości usług społecznych (lecznictwa i edukacji), doposażenia w infrastrukturę techniczną oraz wykształcenia mieszkańców.

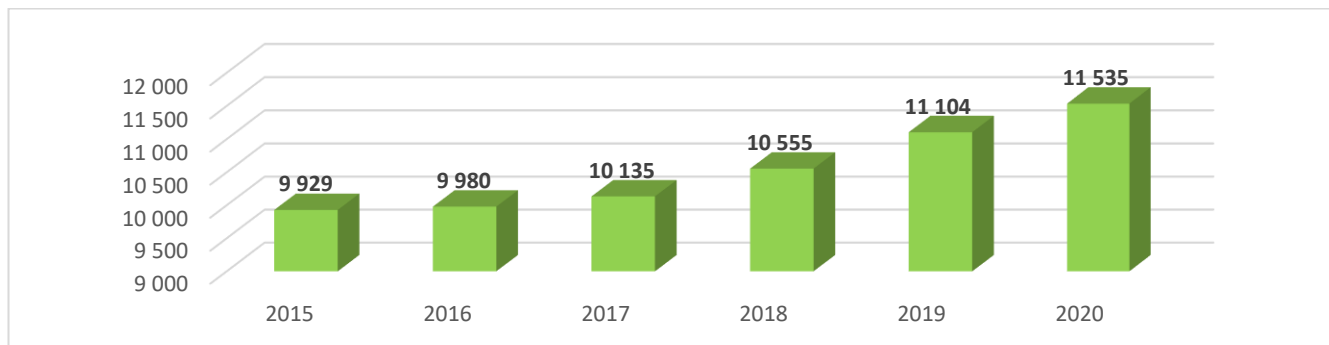
4.1.3 Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości, branż z potencjałem rozwojowym

Na obszarze działania LGD potencjał gospodarczy jest zróżnicowany. Główni pracodawcy i największe firmy działające na obszarze powiatu żywieckiego to: „Grupa Żywiec” S.A. Browar w Żywcu (zakłady piwowarskie), „PONAR” Żywiec (fabryka maszyn i urządzeń), „EKOTERM” (ciepłownia miejska), „METALPOL” Węgierska Górka Sp. z o.o. (odlewnia żeliwa), Fabryka Śrub „Śrubena Produkcja” Sp. z o.o. w Żywcu, „FAMED” S.A. – Fabryka sprzętu Szpitalnego w Żywcu, „HUTCHINSON” Sp. z o.o. w Żywcu, SEWS-CABIND Poland Sp. zoo w Żywcu, Aptiv w Jelesni (producenci elementów i instalacji samochodowych), Zakład Usługowo Handlowy Mixpol, PB Modular Sp. z o.o., Rondo Sp. z o.o., Elmontaż Sp. z o.o., MCD Electronics Sp. z o.o., Gminna Spółdzielnia Samopomoc Chłopska, Drewpol Sp. J.

Także Katowicka Specjalna Strefa Ekonomiczna swoim działaniem obejmuje teren LGD „Żywiecki Raj”. W skład KSSE wchodzi tereny znajdujące się w gminie Radziechowy-Wieprz – należą do podstrefy Jastrzębsko-Żorskiej. Na terenie KSSE działają obecnie firmy takie jak: ALPLA Opakowania z Tworzyw Sztucznych Sp. z o.o., Żywiec – branża tworzyw sztucznych, EVOSYSTEM Sp. z o.o., Żywiec – branża chemiczna, Browar PINTA Sp. z o.o. Żywiec/Wieprz – branża spożywcza, Żywiec Zdrój, Radziechowy-Wieprz – branża spożywcza, Bulten Invest, Radziechowy-Wieprz – branża motoryzacyjna, Olbet, Łękawica, branża budowlana.

Wykres 11. Wykres Podmioty gospodarki narodowej na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w latach 2015-2020

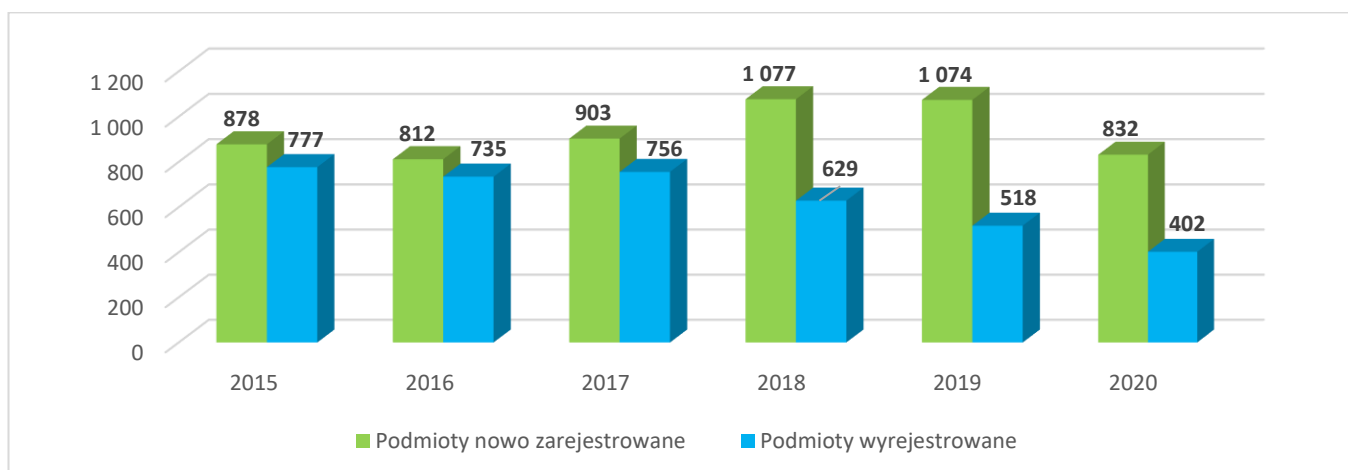

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Zauważalny jest systematyczny trend rosnącej liczby przedsiębiorstw. W 2020 r. na obszarze LGD „Żywiecki Raj” zarejestrowanych było 11 535 podmiotów gospodarki narodowej. W porównaniu do 2015 r. jest to o 1 606 podmiotów więcej – nastąpił wzrost o 13,92% (dla Polski wzrost wyniósł 10,27%, a dla całego województwa śląskiego dynamika wzrostu była niższa – wzrost o 5,77%).

W stosunku do 2015 r. liczba podmiotów wyrejestrowanych w roku 2020 zmniejszyła się 48%. Liczba podmiotów nowo rejestrowanych pozostawała na podobnym poziomie, przy czym jedynie w roku 2018 i 2019, kiedy to liczba podmiotów nowo zarejestrowanych wynosiła ponad 1000. W 2020 r. różnica między nowymi, a wyrejestrowanymi podmiotami wyniosła 556 i była to największa różnica w badanym okresie.

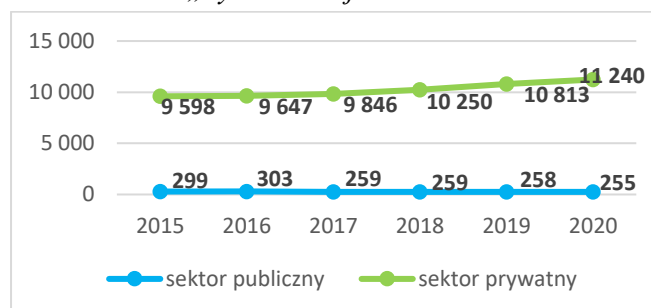
Wykres 12. Liczba podmiotów nowo zarejestrowanych i wyrejestrowanych z REGON na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w latach 2015- 2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Firmy z sektora prywatnego stanowią większość firm na obszarze LGD „Żywiecki Raj” - 97,44% wszystkich podmiotów. Liczba firm sektora prywatnego ma tendencję wzrostową – od 2015 r. liczba firma zwiększyła się. Sektor publiczny to tylko 2,56% ogółu firm, przy czym w ciągu ostatnich lat liczba firm sektora publicznego maleje (spadła z 299 firm w 2015 r. do 255 w 2020 r. Najwięcej podmiotów sektora prywatnego znajduje się na terenie gmin Łodygowice (1 661), Węgierska Górka (1 284) oraz Jeleśnia (1 528), a najmniej w gminie Koszarawa (171). Najwięcej podmiotów sektora publicznego znajduje się w gminie Jeleśnia (32), a najmniej w gminie Koszarawa (8).

Wykres 13. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do REGON według sektorów własnościowych na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w latach 2015-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Na obszarze LGD „Żywiecki Raj” większość firm w sektorze prywatnym stanowią osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą (93,2%). Stowarzyszenia i fundacje prowadzące działalność gospodarczą stanowią 3,45% podmiotów w sektorze prywatnym. W 2020 r. funkcjonowało 305 stowarzyszeń i organizacji społecznych oraz 35 fundacji z działalnością gospodarczą.

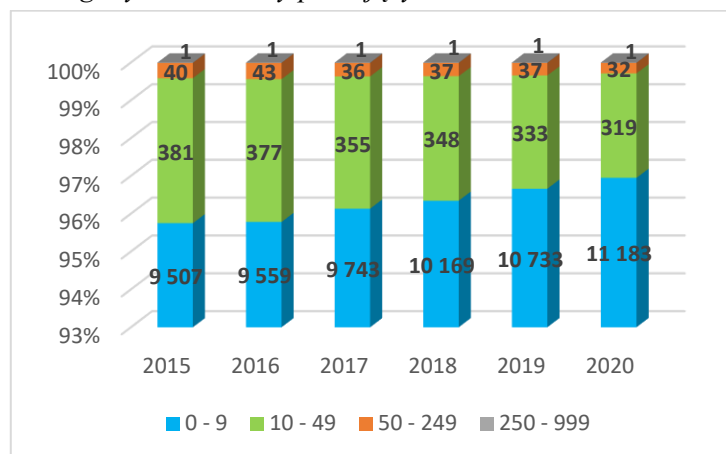
Tabela 5. Podmioty gospodarki narodowej wpisane do REGON według sektora prywatnego na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w latach 2015-2020

	2015	2016	2017	2018	2019	2020
osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	8 354	8 365	8 518	8 924	9 448	9 858
spółki handlowe	299	320	338	316	349	346
spółki handlowe z udziałem kapitału zagranicznego	23	26	25	10	11	8
spółdzielnie	31	34	35	26	26	25
fundacje	23	27	31	34	37	35
stowarzyszenia i organizacje społeczne	274	286	302	292	298	305

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Na obszarze LGD na koniec 2020 r. znajdowały się 32 przedsiębiorstwa zatrudniające 50-249 osób, 319 zatrudniających 10-49 osób i 11 183 firmy zatrudniające do 9 pracowników. Zdecydowaną większość przedsiębiorców stanowią mikroprzedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób, stanowią one 96,95 %. Liczba mikroprzedsiębiorców wzrosła względem 2015 r. o 1 676 w stosunku do roku 2020. Firmy zatrudniające 50-249 pracowników w 2020 r. stanowiły 2,77 % wszystkich firm z sektora prywatnego. W tym samym roku firmy zatrudniające 250-999 stanowiły 0,01%. W analizowanym okresie nastąpił wzrost o 15% liczby mikroprzedsiębiorstw, przy jednoczesnym spadku liczby firm małych o 19,44% i średnich spadek – 25%. Liczba przedsiębiorstw zatrudniających ponad 250-999 pracowników nie uległa zmianie.

Wykres 14. Tabela Podmioty gospodarki narodowej według kryterium liczby pracujących.

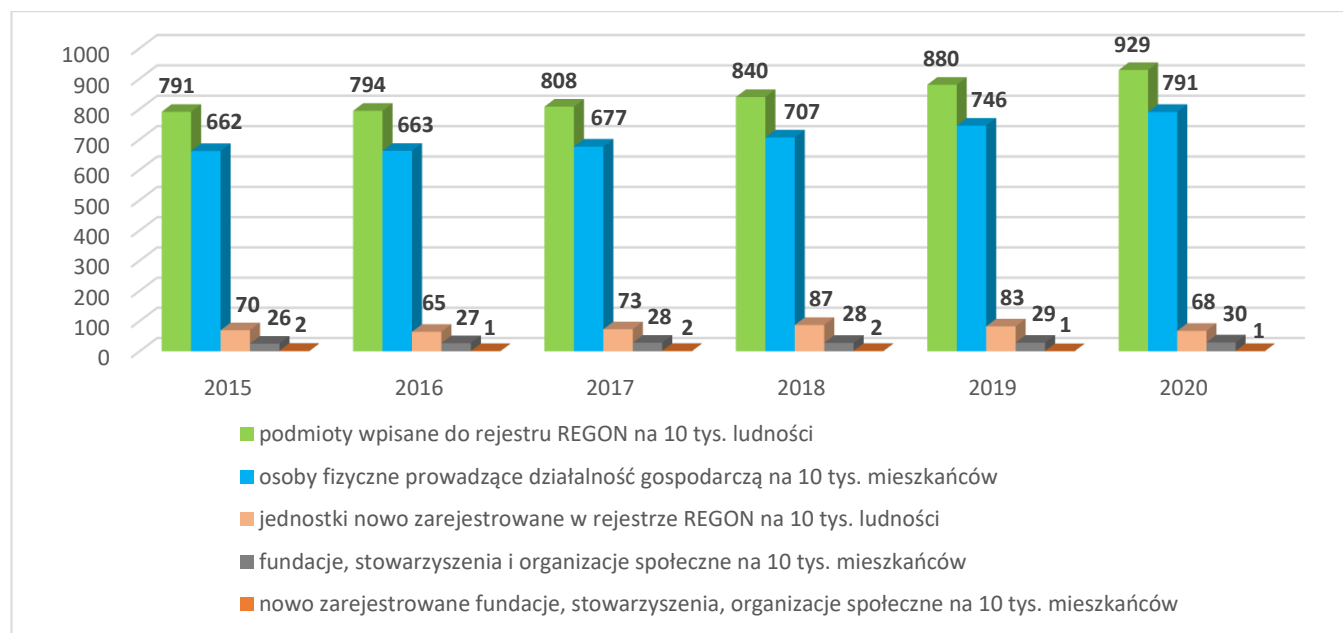
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Zatem gospodarka na obszarze LGD bazuje na mikroprzedsiębiorstwach z sektora prywatnego. Analizując przedsiębiorczość na obszarze LGD „Żywiecki Raj” warto przyjrzeć się sytuacji gospodarczej z 2020 r. na tle województwa i całego kraju. **Jeżeli chodzi o wskaźnik przedsiębiorczości - podmioty gospodarcze wpisane do rejestru REGON na 10 tys. wypadają gorzej niż średnia dla kraju oraz województwa śląskiego.** Liczba podmiotów gospodarczych wpisana do rejestru REGON na 10 tys. ludności w gminach członkowskich LGD wyniosła 928 i była niższa od wskaźnika dla województwa śląskiego (1 120) i kraju (1 224). W trzech gminach należących do LGD liczba podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności przekraczała 1 000, tj. Czernichów (1 176), Łodygowice (1 113) i Węgierska Górka (1 039). Najmniej podmiotów wpisanych do rejestru REGON na 10 tys. ludności w 2020 r. było w gminie Łękawica (675), Koszarawa (755) i Gilowice (761). Sytuacja ta świadczy o nieco niższym poziomie przedsiębiorczości wśród mieszkańców obszaru LGD „Żywiecki Raj” w porównaniu do reszty kraju. Korzystniejsza sytuacja występuje w przypadku liczby jednostek nowo zarejestrowanych na 10 tys. ludności. Dla obszaru LGD „Żywiecki Raj” w 2020 r. wynosiła 68 i była nieznacznie niższa do wartości wskaźnika województwa śląskiego (70) i niższa w stosunku do kraju (86). Najwięcej nowo zarejestrowanych firm w 2020 r. było w gminie Ujszoły (106), Czernichów (80), Łodygowice i Lipowa (77). Najmniej zarejestrowano nowych firm w 2020 w gminie Łękawica (49), Ślemień (51), Koszarawa (53). Natomiast liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców – w 2020 r. dla obszaru LGD wyniosła 790 i była nieznacznie niższa od wskaźnika województwa śląskiego będącego na poziomie 807 a znacznie niższa od wartości krajowej na poziomie 873. W dwóch gminach należących do LGD liczba osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców przekraczała 900, tj. Czernichów (991) i Łodygowice (973). Najniższy wskaźnik liczby osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą na 10 tys. mieszkańców wykazywały w 2020 r. gminy Łękawica (546) i Koszarawa (623) oraz Gilowice (638). Liczba podmiotów wyrejestrowanych z rejestru REGON w 2020 r. na 10 tys. ludności wynosiła 54 i była niższa niż w województwie śląskim (65), czy w kraju (70). Świadczyć to może o stabilizacji gospodarki lokalnej. Na wartość wskaźnika mają wpływ następujące elementy: wykształcona kadra pracowników, rynek zbytu oraz atrakcyjne otoczenie do

prowadzenia działalności gospodarczej, czyli sprawna administracja, przyjaźnie nastawiona społeczność lokalna, sprawna infrastruktura techniczna i społeczna oraz zachęty podatkowe. W przypadku jednostek wykreślonych z REGON na 10 tys. ludności, obszar LGD ma wskaźniki lepsze niż województwo śląskie i cały kraj – w 2020 r. wykreślono z regon 32 firmy, w województwie śląskim 40 a w Polsce 45.

Analizując nowo zarejestrowane fundacje, stowarzyszenia, organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców w 2020 r. wskaźnik był na poziomie 1, taką samą wartość wskaźnik przyjął dla całego kraju i województwa śląskiego. Liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców w gminach członkowskich LGD w 2020 r. wynosiła 29 i była porównywalna do liczby w województwie śląskim (30) i nieco niższa od wartości krajowej (40). Największa liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych na 10 tys. mieszkańców odnotowana była w 2020 r. w gminie Rajcza (46), Łękawica (42), Ujsoły (37) a najniższa w gminie Łodygowice (21), Węgierska Górka i Koszarawa (26).

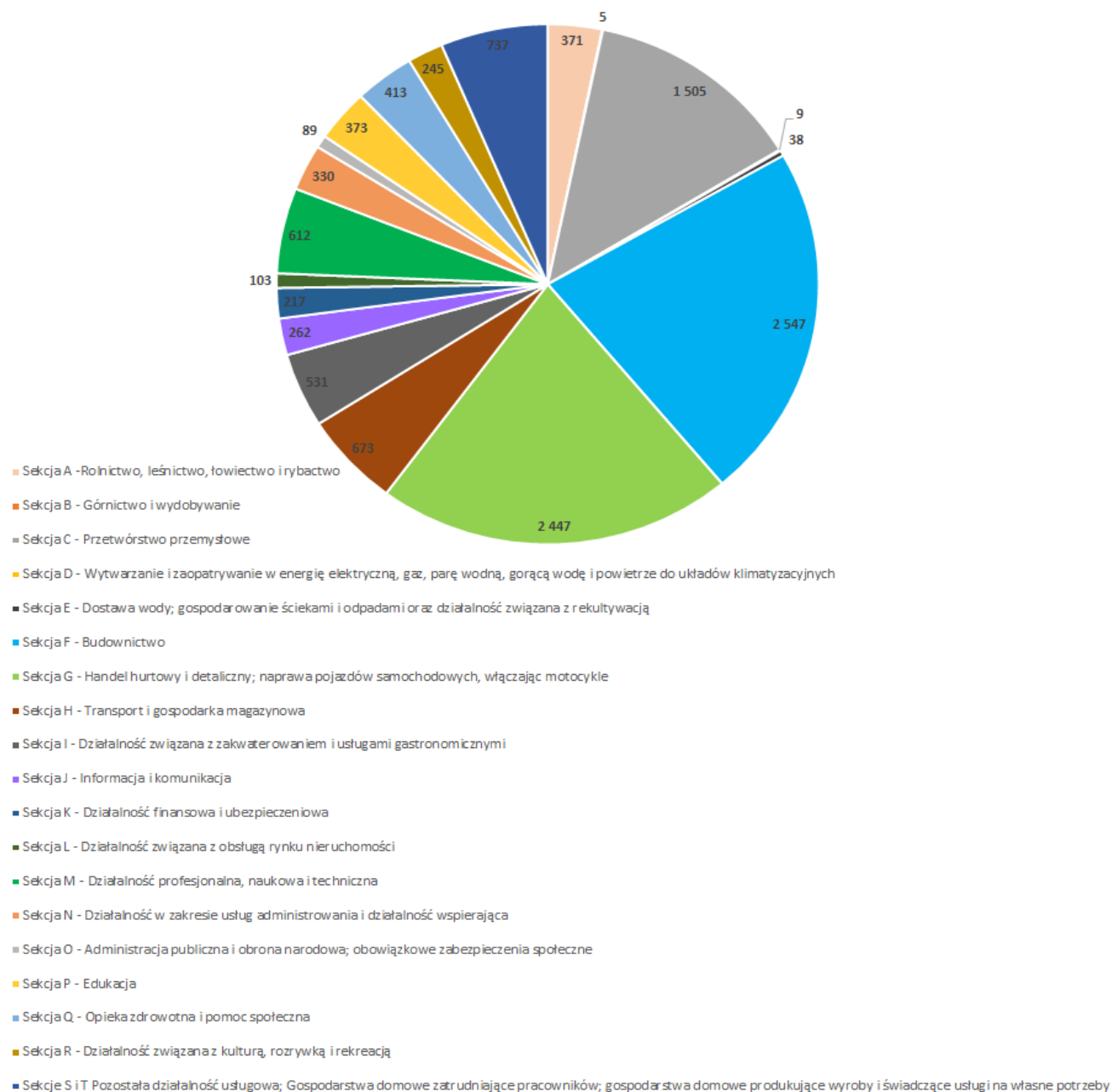
Wykres 15. Wskaźniki przedsiębiorczości dla obszaru LGD „Żywiecki Raj” w latach 2015-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Na obszarze LGD dobrze rozwinięta jest drobna wytwórczość, rzemiosło, usługi oraz handel (stanowią one dominujące gałęzie gospodarki). Poza większymi zakładami pracy znaczna część mieszkańców obszaru znajduje pracę w branży turystycznej. W 2020 r. na obszarze gmin członkowskich należących do LGD działało 101 podmiotów gospodarki narodowej w sektorze rolno-spożywczym.

Wykres 16. Podmioty gospodarcze działające na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w 2020 r. w podziale na sekcje PKD

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Najliczniejszą grupę przedsiębiorców stanowią podmioty z sekcji F – Budownictwo (2 547 podmiotów), sekcji G – Handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle (2 447 podmiotów), sekcji C – Przetwórstwo przemysłowe (1 505 podmiotów).

Na obszarze LGD „Żywiecki Raj” podczas przeprowadzanych warsztatów strategicznych zdiagnozowano kilka branż charakteryzujących się wysokim potencjałem rozwojowym, mających kluczowe znaczenie dla obszaru. Identyfikacja branż została wykonana bazując na danych zebranych w trakcie analizy danych zastanych, jak również zogniskowanych wywiadach grupowych. Bazując na analizie dostępnych danych wytypowano takie branże:

1. Turystyka - Żywiecczyzna jest regionem o dużym potencjale turystycznym, co sprzyja rozwojowi tego sektora. W regionie tym znajdują się liczne atrakcje turystyczne i wiele malowniczych szlaków turystycznych. Rozwój infrastruktury turystycznej, takiej jak nowe hotele, ośrodki wypoczynkowe i infrastruktury okołoturystycznej wspierającej istniejące atrakcje turystyczne, może przyciągnąć jeszcze większą liczbę turystów.
2. Gastronomia - Żywiecczyzna to region, który słynie z wyśmienitego jedzenia oraz tradycyjnych potraw. Rozwój gastronomii i restauracji, które oferują dania oparte na lokalnych produktach, może przyciągnąć zarówno turystów, jak i mieszkańców regionu.

3. Branże zielonej gospodarki, które działają na rzecz ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. W ramach zielonej gospodarki wyróżnia się wiele sektorów, które mają kluczowe znaczenie dla rozwoju gospodarczego, jednocześnie minimalizując negatywne skutki dla środowiska. Zielona gospodarka dotyczy sektorów tradycyjnych, jak również perspektywicznych. Uszczegóławiając zakres branż w ramach zielonej gospodarki wykorzystano do pozyskania danych empirycznych technikę zogniskowanych wywiadów grupowych (FGI), będącą formą dyskusji moderowanej dającej uczestnikom możliwość nieskrępowanego wyrażania opinii. Narzędzie to pozwoliło wytypować kilka branż zielonej gospodarki, szczególnie istotnych na obszarze LGD „Żywiecki Raj”:
 - ✓ Energetyka odnawialna - Żywiecczyzna to region, który ma duży potencjał w zakresie wykorzystania źródeł energii odnawialnej, takich jak wiatr, słońce czy biomasa. Rozwój energetyki odnawialnej na tym obszarze może przyczynić się do zmniejszenia emisji CO₂ oraz zmniejszenia kosztów energii. Zwiększające się zanieczyszczenie powietrza, wzrost kosztów paliw kopalnych oraz rosnące zapotrzebowanie na energię sprawiają, że rozwój energetyki odnawialnej staje się coraz bardziej potrzebny i opłacalny.
 - ✓ Gospodarka odpadami – recykling - branża ta obejmuje gromadzenie, przetwarzanie, odzysk i recykling odpadów. W Polsce rozwijają się nowoczesne technologie recyklingu, co przyczynia się do zmniejszenia ilości odpadów oraz do ograniczenia negatywnych skutków ich składowania.
 - ✓ Transport publiczny – rozwój transportu publicznego, w tym transportu zbiorowego, rowerowego czy pieszego, jest ważnym elementem zielonej gospodarki. Dzięki temu ogranicza się emisję spalin i zanieczyszczenie powietrza.
 - ✓ Architektura i budownictwo zielone - branża ta obejmuje projektowanie i budowę budynków zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. W tym celu stosuje się nowoczesne technologie, które zmniejszają zużycie energii i wody oraz minimalizują negatywny wpływ na środowisko. W ostatnich latach w budownictwie na Żywiecczyźnie zauważalny jest trend rozwijania budownictwa energooszczędnego i zrównoważonego. Firmy budowlane coraz częściej korzystają z nowoczesnych technologii i materiałów, które pozwalają na ograniczenie zużycia energii i minimalizację wpływu na środowisko.
 - ✓ Produkty ekologiczne - produkcja produktów ekologicznych, takich jak żywność, kosmetyki czy środki czystości, jest ważnym elementem zielonej gospodarki. Produkty te są wytwarzane z wykorzystaniem naturalnych surowców, co zmniejsza negatywny wpływ na środowisko.
 - ✓ Usługi ekosystemowe - w tym renowacja siedlisk, usługi wodne, krajobrazowe i kulturowe.

Żywiecczyzna to region, który charakteryzuje się dużym potencjałem turystycznym oraz zasobami naturalnymi, takimi jak piękne krajobrazy, parki krajobrazowe oraz czyste wody rzek i jezior. Opracowana w 2015 roku Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj” na lata 2016-2023 uwzględniała to w bardzo wielu wymiarach. Najważniejszym narzędziem wspierania turystyki jest bez wątpienia, powstała w 2021 roku lokalna marka turystyczna Żywiecki Raj. Inicjatywa ta integruje różne działania ukierunkowane na turystykę, promuje lokalnych twórców i wytwórców i jest platformą do dalszej współpracy na rzecz regionu, wspierania turystyki na obszarze objętym LSR. Wspieranie turystyki w kolejnej perspektywie finansowej jest więc naturalnym procesem kontynuacji tych celów. Natomiast rozwój branż nowoczesnej zielonej gospodarki będzie nie tylko korzystny dla środowiska naturalnego Żywiecczyzny, ale także przyczyni się do rozwoju gospodarczego poprzez tworzenie nowych miejsc pracy i stymulowanie innowacyjności. Oczywiście istnieje wiele innych branż, które mają duży potencjał rozwojowy na Żywiecczyźnie. Jednakże, wymienione powyżej są szczególnie istotne i atrakcyjne dla rozwoju gospodarczego regionu i mogą przyczynić się do jego dalszego rozkwitu. Na obszarze LGD „Żywiecki Raj” już wiele firm i organizacji działa w kierunku zazielenienia gospodarki. Przykłady działań obejmują:

1. Wykorzystywanie źródeł energii odnawialnej, takich jak energia słoneczna, wiatrowa i geotermalna, aby zastąpić tradycyjne źródła energii, takie jak paliwa kopalne.
2. Zwiększenie efektywności energetycznej poprzez inwestycje w izolację termiczną budynków, modernizację systemów grzewczych i ograniczanie strat ciepła.
3. Promowanie transportu niskoemisyjnego, takiego jak rower lub transport publiczny, aby zmniejszyć emisję gazów cieplarnianych związanych z transportem.
4. Rozwijanie rolnictwa ekologicznego i zrównoważonego, stosowanie naturalnych metod uprawy, unikanie stosowania pestycydów i nawozów sztucznych oraz promowanie lokalnej produkcji i dystrybucji żywności.
5. Ochrona środowiska i redukcja ilości odpadów poprzez recykling i odzyskiwanie surowców wtórnych, a także rozwijanie innowacyjnych technologii, takich jak przetwarzanie odpadów na energię.

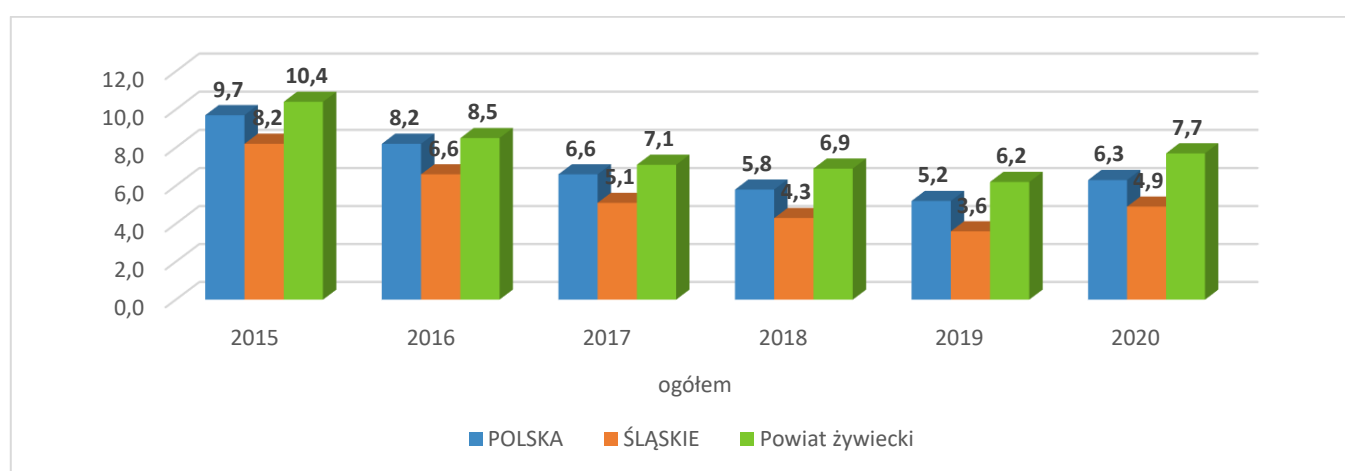
Zazielenienie gospodarki to proces długofalowy, wymagający współpracy i zaangażowania zarówno przedsiębiorców, jak i mieszkańców. Działania na rzecz zwiększenia świadomości ekologicznej oraz edukacja w zakresie zrównoważonego rozwoju i ochrony środowiska, które są pierwszym etapem zmiany świadomości mieszkańców również przyczynią się do osiągnięcia efektu zazielenienia gospodarki w powiecie żywieckim.

4.1.4 Rynek pracy

Analiza rynku pracy opiera się na dwóch kwestiach dotyczących zatrudnienia i bezrobocia na obszarze LGD „Żywiecki Raj”. W latach 2015-2019 bezrobocie wskazywało znaczną tendencję spadkową. W porównaniu do 2015 r. poziom bezrobocia w 2020 r. na obszarze LGD „Żywiecki Raj” spadł o ponad 25%. Według danych GUS najwyższa stopa bezrobocia w powiecie żywieckim wyniosła 10,4% w 2015 r., a do 2019 r. systematycznie spadała, osiągając najniższą wartość 6,2%. **W 2020 r. stopa bezrobocia i liczba bezrobotnych ogółem wzrosła, co związane było z trudniejszą sytuacją na rynku pracy w okresie pandemii Covid-19 i osiągnęła poziom 7,7%, jest to wartość wyższa niż w referencyjnych grupach – województwo śląskie 4,9%, kraj 6,3%.**

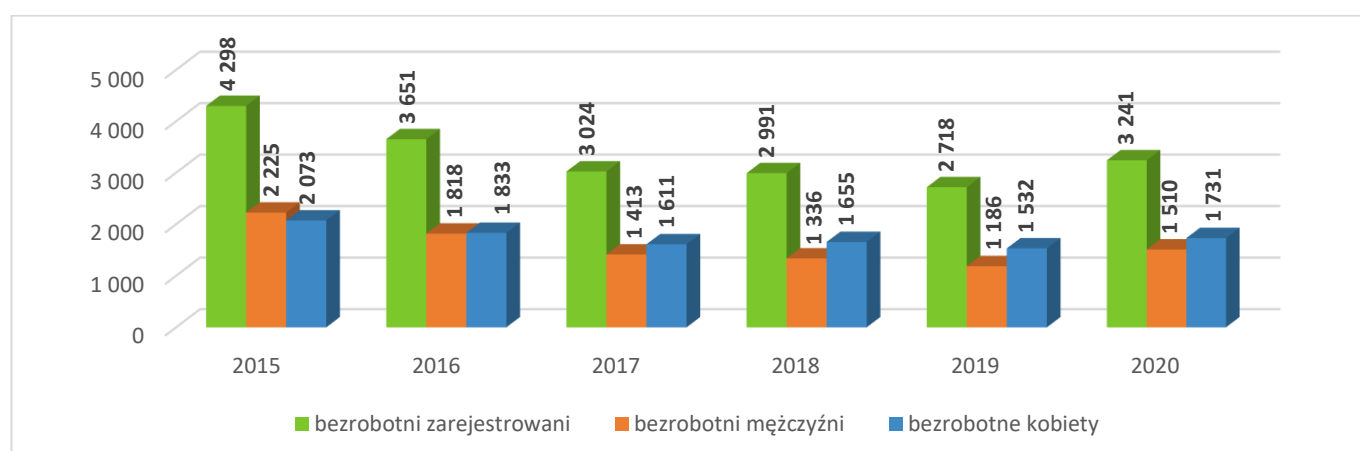
Wykres 17. Stopa bezrobocia w latach 2007-2013 dla powiatu żywieckiego, województwa śląskiego i Polski

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

W 2015 roku obszar LGD zamieszkiwało 4298 zarejestrowanych bezrobotnych, 5 lat później w gminach zamieszkuje 1 057 mniej bezrobotnych. W 2020 roku gminy należące do LGD zamieszkiwało 1510 bezrobotnych mężczyzn i 1731 bezrobotnych kobiet.

Wykres 18. Bezrobotni zarejestrowani Na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w latach 2015-2020 z podziałem na bezrobotnych mężczyzn i kobiety.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Wśród osób bezrobotnych licznějšíą grupą są kobiety. Od 2015 roku najwięcej ludzi znalazło zatrudnienie w gminie Rajcza, bezrobocie spadło tam o 56%. Najwięcej ludzi bez pracy znajduje się aktualnie w gminie Węgierska Górka (452 osoby).

Tabela 6. Bezrobotni zarejestrowani ogółem na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w latach 2015-2020

Obszar	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020
województwo śląskie	148 508	119 981	94 687	80 079	66 521	91 032
Czernichów	225	170	150	140	127	168
Gilowice	193	158	128	126	104	147
Jeleśnia	448	353	340	332	312	436
Koszarawa	78	55	52	48	52	73
Lipowa	385	334	239	219	195	259
Łękawica	190	120	111	113	104	139
Łodygowice	382	318	271	310	240	302
Milówka	289	247	219	221	196	243
Radziechowy-Wieprz	448	389	302	307	286	359
Rajcza	495	418	321	310	282	219
Ślemień	147	112	103	84	77	93
Świnna	218	213	188	162	153	201
Ujszoły	249	204	165	158	143	150
Węgierska Górka	551	560	435	461	447	452
Średnia dla gmin LGD	307	260,7857	216	213,6429	194,1429	231,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Analizując dane Powiatowego Urzędu Pracy w Żywcu - biorąc pod uwagę osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy należy stwierdzić, iż osoby do 25 roku życia, osoby powyżej 50 roku życia i osoby niepełnosprawne stanowią 57,33% ogółu osób bezrobotnych na obszarze LGD. Ich trudną sytuację pogorszą obecnie występujące trendy na rynku pracy: konieczność elastycznego podejścia do zatrudnienia, zmiany dotychczasowej branży, całkowite przekwalifikowanie związane z likwidacją stanowisk pracy i koniecznością poszukiwania zatrudnienia w zupełnie innej branży, niedostosowanie posiadanych przez te osoby kwalifikacji do obecnie dostępnych ofert pracy, trudności w przeszukiwaniu ofert pracy, zmiana formy pracy ze stacjonarnej na hybrydową/zdalną w całości w niektórych branżach. Trudności te napotykać zarówno bezrobotni, jak i poszukujący pracy. Chcąc dostosować się do zmieniających trendów w zatrudnieniu borykają się z problemami niskich kwalifikacji i zgłaszają potrzeby ich uzupełnienia, tak aby sprostać wymogom nowego miejsca pracy i utrzymać się na rynku pracy.

Tabela 7. Udział wybranych osób w szczególnej sytuacji na rynku pracy w ogóle bezrobotnych na obszarze LGD na koniec 2020 r.

Wybrane osoby w szczególnej sytuacji na rynku pracy	2020 r.	% ogółu bezrobotnych
Do 25 roku życia	503	15,53%
Osoby powyżej 50 roku życia	1187	36,37%
Niepełnosprawni	176	5,43%

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

4.1.5 Działalność sektora społecznego

Na obszarze LGD „Żywiecki Raj” działa wiele organizacji pozarządowych i inicjatyw społecznych, które prowadzą działalność na rzecz lokalnej społeczności, co świadczy o kapitale społecznym ludności obszaru. Na obszarze LGD działa łącznie w 2020 r. 415 organizacji pozarządowych, ich liczba stopniowo wzrastała w kolejnych latach. Wartość ta wzrosła o ponad 6% względem 2015 r. Organizacje społeczne stanowią bardzo ważny wymiar życia mieszkańców gmin należących do obszaru LGD. Z analizy danych wynika, że średnia liczba fundacji, stowarzyszeń i organizacji społecznych przypadających na 10 tysięcy mieszkańców jest niewiele niższa, niż średnia dla wszystkich gmin województwa śląskiego, dla obszaru LGD wynosi 29. Niemal w każdej z gmin nastąpił jednak wzrost, jedynie w gminie Ślemień i Świnna w roku 2015 i 2020 było tyle samo organizacji społecznych. Najwięcej fundacji i stowarzyszeń w 2020 roku znajdowało się w gminie Rajcza - 45 organizacji, najmniej w gminie Radziechowy-Wieprz – 19 organizacji.

Tabela 8. Fundacje, stowarzyszenia i organizacje społeczne na 10 tys. mieszkańców.

Obszar	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020
województwo śląskie	26	27	29	27	28	29
Czernichów	31	32	32	32	34	33
Gilowice	21	24	26	27	27	27
Jeleśnia	28	29	31	29	30	30
Koszarawa	21	21	25	25	25	26
Lipowa	18	19	23	23	24	25
Łękawica	40	45	42	42	42	42
Łodygowice	19	21	22	19	20	21
Milówka	32	34	35	31	33	33
Radziechowy-Wieprz	16	17	18	18	18	19
Rajcza	33	36	39	42	42	45
Ślemień	23	23	23	23	23	23
Świnna	24	23	23	25	25	24
Ujszoły	29	31	35	33	32	36
Węgierska Górka	22	22	24	23	26	25
Średnia dla gmin LGD	25,5	26,92857	28,42857	28	28,64286	29,21429

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Pozytywny trend przyrostu liczby NGO na obszarze LGD świadczy o **stopniowym wzmacnianiu kapitału społecznego obszaru oraz jest elementem spajającym obszar**. Działające organizacje zajmują się zarówno propagowaniem kultury, popularyzacją sportu wśród mieszkańców, ale także innymi formami aktywności i zainteresowań, jak i pomocą społeczną⁷. Aktywność społeczności LGD jest zróżnicowana, w jednych gminach znajdują się stowarzyszenia zrzeszające aktywnych mieszkańców, przyjaciół obszaru, w innych działają jedynie organizacje z sektora publicznego. Praktycznie w każdej miejscowości funkcjonują jednostki Ochotniczych Straży Pożarnych, które biorą czynnie udział w życiu społecznym gmin a także zespoły regionalne i twórcy ludowi. Na terenie LGD licznie działają również Koła Gospodyń Wiejskich – na całym obszarze LGD jest 65 KGW zrzeszających ok. 1 640 osób. Najwięcej członków KGW jest w gminie Radziechowy-Wieprz, następnie w Świnnej i Milówce.

Przeprowadzając badania własne dotyczące poziomu życia mieszkańców LGD, mieszkańcy obszaru LGD określili na dobrym poziomie współpracę mieszkańców, organizacji pozarządowych z władzami samorządowymi. W stosunku jednak do współpracy pomiędzy organizacjami zaznaczono, iż taka współpraca jest niewystarczająca i wymaga wsparcia.

Na obszarze LGD w 2020 znajduje się trzynaście ośrodków kultury, o jeden ośrodek mniej, niż w 2015 roku. W gminach Lipowa i Łękawica nie ma ani jednej świetlicy, klubu, czy innego ośrodka kultury, w gminie Gilowice znajdują się natomiast dwa ośrodki kultury. Na terenie LGD znajduje się jedno muzeum, jest to Etnopark – Żywiecki Park Etnograficzny w Ślemieniu, który odwzorowuje układ urbanistyczny i zabudowę wsi Beskidu Żywieckiego.

4.1.6 Problemy społeczne

Ubóstwo przyczynia się do zaburzenia funkcjonowania rodziny i pogłębia jej dysfunkcyjność. Najczęstszymi problemami osób dotkniętych ubóstwem na obszarze LSR jest bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego. Dysfunkcja ta przejawiająca się w wyuczonej bezradności powoduje wiele współczesnych problemów społecznych, takich jak bieda, bezrobocie oraz przemoc w rodzinie. Niezaradność w wychowaniu dzieci często łączy się z innymi problemami takimi jak uzależnienia i przemoc.

Liczba osób pobierających środki pochodzące ze środowiskowej pomocy społecznej z roku na rok maleje. Średnio w roku 2020 beneficjentów tych było na obszarze LGD 397 na 10 tysięcy ludności. Jest to jednak średnia wyższa, niż wartość ta dla całego województwa śląskiego, która wynosi 276 osób. Najwięcej potrzebujących znajduje się

⁷ <http://bazy.ngo.pl> [dostęp 31.03.2023]

w gminie Ujsoły (701 osób), gdzie najwyższy był także wskaźnik obciążenia demograficznego. Najmniej beneficjentów pomocy mieszka w gminie Łodygowice (119 osób). W roku 2020, na terenie całego LGD gospodarstw domowych korzystających ze środowiskowej pomocy społecznej było 5565, o 4253 rodzin mniej, niż w roku 2015.

Tabela 9. Beneficjenci środowiskowej pomocy społecznej na 10 tys. ludności.

Obszar	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020
województwo śląskie	485	442	380	338	304	276
Czernichów	507	447	356	317	258	218
Gilowice	659	557	464	400	372	415
Jeleśnia	615	462	373	409	352	316
Koszarawa	611	554	332	298	243	356
Lipowa	510	448	362	289	242	199
Łękawica	1036	804	750	678	571	534
Łodygowice	215	208	185	157	129	119
Milówka	864	837	773	617	601	547
Radziechowy-Wieprz	493	381	334	310	230	235
Rajcza	1059	1016	942	854	779	684
Ślemień	513	468	378	333	323	289
Świnna	662	633	571	481	465	388
Ujsoły	1194	991	891	814	743	701
Węgierska Górka	880	741	693	612	596	564
Średnia dla gmin LGD	701,2857	610,5	528,8571	469,2143	421,7143	397,5

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Wydatki budżetów gmin na jednego mieszkańca w okresie 2015-2020 wzrosły średnio o 30% w gminach na obszarze LGD. Do jednej z najbogatszych gmin obszaru należy Koszarawa, która w 2020 wydaje na jednego mieszkańca 1915 złotych. Najmniej na swoich mieszkańców przeznaczają gmina Czernichów – 1274 złotych i gmina Ujsoły – 1275 złotych. Największy wzrost na przestrzeni 5 lat: z 988 złotych do 1879 złotych, czyli niemal dwukrotny wzrost zanotowano w gminie Świnna. Najwolniej bogaci się natomiast gmina Czernichów, nastąpił tam wzrost środków przeznaczanych na jednego mieszkańca o 3%.

Tabela 10. Wydatki budżetów gmin na jednego mieszkańca (w złotychkach).

Obszar	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020
województwo śląskie	1039,276	1077,688	1225,53	1401,332	1523,002	1596,738
Czernichów	1242,892	1053,48	1117,548	1112,296	1188,978	1274,662
Gilowice	925,21	1064,58	1217,686	1220,964	1347,532	1527,496
Jeleśnia	1028,606	1094,546	1177,998	1319,478	1384,17	1388,92
Koszarawa	1503,966	1442,248	1586,898	1822,848	1926,528	1915,958
Lipowa	921,896	1045,936	1195,42	1327,686	1536,414	1409,844
Łękawica	1457,306	1221,726	1448,008	1667,97	1449,118	1688,218
Łodygowice	1071,008	1014,82	1104,89	1282,524	1476,164	1307,574
Milówka	1067,262	1102,018	1162,586	1432,276	1307,63	1412,524
Radziechowy-Wieprz	950,766	1022,724	1104,45	1185,42	1322,492	1475,052
Rajcza	1076,148	1122,232	1361,968	1494,268	1532,044	1715,822
Ślemień	917,668	1298,75	1178,9	1417,34	1475,426	1569,172
Świnna	988,868	1108,882	1304,82	1405,668	1358,81	1879,48
Ujsoły	997,12	1097,798	1152,57	1192,632	1356,716	1275,922
Węgierska Górka	971,25	1131,276	1227,1	1324,814	1265,71	1514,194
Średnia dla gmin LGD	1079,998	1130,073	1238,632	1371,87	1423,409	1525,346

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Zjawisko ubóstwa nie jest jedynie problemem ekonomicznym, mierzonym niedostatkiem środków materialnych. Przejawia się ono również w problemach takich jak: poziom wykształcenia, warunki mieszkaniowe, dostęp do opieki zdrowotnej oraz dóbr kultury. Działania jakie należy podjąć w walce z ubóstwem na obszarze LGD to przede wszystkim oddziaływanie na rynek pracy. Działania na rzecz zmniejszania skali ubóstwa powinny koncentrować się na zwiększaniu szans zatrudnienia osób z grup w niekorzystnej sytuacji na rynku pracy.

LGD „Żywiecki Raj” przeprowadziło także badania własne w zakresie poziomu życia mieszkańców na obszarze LGD. Poproszono mieszkańców o ocenę stopnia zadowolenia, bądź niezadowolenia z zamieszkiwania danej gminy, biorąc pod uwagę wiele istotnych obszarów życia. „Moja gmina jest dobrym miejscem do życia, w którym mogę realizować wszystkie swoje podstawowe potrzeby” – z tym stwierdzeniem zgadza się 44% ankietowanych. Co trzeci zapytany (34%) trochę zgadza się, a trochę nie z powyższym zdaniem. Swojej gminy nie uznaje za dobre miejsce do życia 20% mieszkańców, a 1% nie ma zdania na ten temat. Warunki do życia w gminie poprawiły się od roku 2016 według 31% osób zamieszkujących teren LGD. Spora grupa zapytanych nie zgadza się jednak z tym stwierdzeniem (49%). Argumenty za i przeciw znajduje 18% mieszkańców, a 3% nie ma zdania w tej kwestii. Najlepiej oceniane przez mieszkańców są działania gmin na rzecz atrakcyjności turystycznej (43% pozytywnych wypowiedzi), infrastruktury i oferty sportowej i rekreacyjnej (36% pozytywnych wypowiedzi) oraz tożsamości mieszkańców z regionem (34% pozytywnych wypowiedzi). Najwięcej negatywnych ocen uzyskały działania gmin na rzecz zaangażowania mieszkańców w rozwiązywanie lokalnych problemów (43% negatywnych wypowiedzi) oraz sprzyjających warunków dla przedsiębiorców i prowadzenia firmy (39% negatywnych wypowiedzi). Mieszkańcy przeciętnie oceniają także kwestie związane z infrastrukturą i ofertą kulturalną (43% ocenia przeciętnie, 32% negatywnie), promocją dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych i turystyki (40% ocenia przeciętnie, 28% negatywnie) oraz infrastrukturą drogową (31% ocenia przeciętnie, 36% negatywnie). Mieszkańcy najczęściej mieli problem z wypowiedzią na temat działań na rzecz bezrobotnych (19% odpowiedzi „nie wiem”) i działań na rzecz osób przed 34 rokiem życia (14% odpowiedzi nie wiem).

4.1.7 Dziedzictwo kulturowe/zabytki

Żywiecczyzna zamieszkiwana jest przez grupę Górali Żywieckich, posiadających własną gwarę. Na obszarach wiejskich dzisiejszej Żywiecczyzny zachowało się charakterystyczne i unikalne budownictwo drewniane. Wśród ważniejszych zabytków architektury drewnianej należałoby wymienić m.in. zabytkowe kościoły w Gilowicach, Cięcinie, Łodygowicach, liczne dzwonniczki wiejskie w Soli, Rycerze, Żabnicy, Siennej, Leśnej, Zarzeczcu, Międzybrodziu Żywieckim (i inne), Starą Chałupę w Milówce, karczmę w Jeleśni, a także takie relikty jak szałas i szopy pasterskie na halach i polanach śródleśnych. **Obszar działań LGD jest bardzo bogaty pod względem zasobów i bogactwa tradycji oraz kultury, co może być wykorzystane do kształtowania konkurencyjności obszaru.** Folklor regionu Żywiecczyzny zobaczyć można na wielu tradycyjnych imprezach regionalnych. Bogate tradycje kulturowe Beskidu Żywieckiego podtrzymują i pomnażają twórcy ludowi, przekazując swe umiejętności z pokolenie na pokolenie. W Beskidach żyje wielu utalentowanych rzeźbiarzy, malarzy, kwiaciarzy, a także wytwórców tradycyjnych zabawek, instrumentów ludowych i rekwizytów obrzędowych. Wielość i bogactwo kulturowe Żywiecczyzny charakteryzuje występujący tylko na tym obszarze haft żywiecki. Haft ten można scharakteryzować jako biała nitka na białym tiulu. Najczęściej stanowią go wzory kwiatowe, w które układają się misternie wykonane okrągłe dziureczki. Mieszkańcy Żywiecczyzny posiadają również swój specyficzny strój. Odzienie górali żywieckich zawiera elementy typowe dla strojów górali polskich, jak kapota, haftowana koszula i kamizelka w kolorze czarnym lub brązowym, często zdobiona kolorowymi guzikami zwana bruclikiem, spodnie wełniane z pomponami w kolorze czerwonym lub niebieskim, kierzki czyli skórzane lekkie buty u mężczyzn. Męski strój ozdobiony jest parzenicami i lampasem. Region cechują typowe zwyczaje góralskie, które ogniskują się wokół świąt kościelnych, a szczególnie wokół Bożego Narodzenia i Nowego Roku, oraz wokół typowo pasterskich elementów kalendarza jak redyk wiosenny i jesienny. Charakterystyczne elementy tych obchodów to muzyka i tańce. Bogactwem Żywieckiego Raju jest kuchnia regionalna. Stylowe karczmy i restauracje zapraszają turystów, oferując smaczne regionalne potrawy. Tutejsi górale swoją kuchnię oparli na owocach lasu, mięsie i skąpych, z powodu niekorzystnych warunków, płodach ziemi. Kuchnia górali beskidzkich staje się coraz bardziej rozpoznawalnym produktem lokalnym. Symbolem regionu są również zespoły muzyczne, np. „Dolanie”, „Grojcowianie”, „Gilowianka”, „Magurzanie”, „Ziemia Rajczańska”. Zespoły są godnym reprezentantem Żywiecczyzny, popularyzując wartości kultury regionu, poprzez prezentację obrzędów, strojów, pieśni i tańca. Z terenu Żywiecczyzny

wywodzą się także znane na cały kraj kapele grające muzykę folk: „Golec uOrkiestra” i „Pieczarki”, których wyśpiewane w góralskiej gwarze piosenki cała Polska kojarzy właśnie z góralszczyzną. Odbywa się tu wiele cyklicznych imprez kulturalnych i sportowych, w tym szczególną renomą cieszą się festiwale: Folkloru Górali Polskich, Tydzień Kultury Beskidzkiej i Żywieckie Gody.

Historia tych ziem sięga średniowiecza, gdyż już w XV w. istniały takie wsie jak Milówka, Radziechowy, Wieprz, Cięcina, Lipowa, Pietrzykowice. Osadnictwo w częściach Kotliny Żywieckiej miało historycznie gospodarczo-eksploatacyjny charakter i polegało na lokowaniu wsi w dolinach w celu prowadzenia wyrębu pierwotnej puszczy karpackiej i utrzymywania gospodarki hodowlano-rolnej. Takie jest pochodzenie następujących wsi istniejących do dziś: Trzebinia, Świnna, Przyborów, Jeleśnia i Krzyżowa, Cisiec, Węgierska Górka, Milówka i Sól, Juszczyzna. Centralny nurt osadniczy zasiedlający hale, polany i zbocza górskie stanowili Wołosi. Oni to z reguły byli założycielami wsi zarębnych. Wołosi wyspecjalizowali się w hodowli „małego bydła” zwanego też „bydłem wałaskim” (owce, kozy, rzadziej świnie) na halach oraz w przerobieniu mleka owczego. Trudnili się też produkcją wyrobów z drewna głównie gontów, budownictwem drewnianym, spławem drewna i wyrobem sukna wałaskiego produkowanego w foluszach.

Na przestrzeni czasów zaludnienie wsi, ich znaczenie i organizacja życia mieszkańców, a w szczególności ich źródła utrzymania, ulegały zmianom. Wraz z wyrębem puszczy wprowadzano inne źródła utrzymania, jak hodowla czy rolnictwo, wraz z rosnącym zaludnieniem pojawili się rzemieślnicy – rymarze, kowale, cieśle, budowała się etniczna tożsamość mieszkańców, lokalna kultura i zwyczaje. Obszar LGD „Żywiecki Raj” jest w Polsce największym i najbardziej zaludnionym obszarem zamieszkiwanym przez ludność góralską. Istnienie wielu szlaków handlowych przechodzących przez te tereny i prowadzących w kierunku Słowacji, Czech, Węgier, Austrii, Rumunii i innych krajów, zaś w terenach Polskich na Śląsk i do Małopolski, sprzyjało ożywionej wymianie handlowej i kulturowej. W warunkach intensywnej wymiany kulturowej na tych terenach wytworzyły się specyficzne formy kulturowe i obyczaje zawierające w sobie elementy obecne także w kulturze słowackiej, węgierskiej, wołoskiej i rumuńskiej, romskiej i innych. Te elementy dziedzictwa kulturowego wciąż są obecne na Żywiecczyźnie i przyczyniają się do wzbogacenia kultury i tradycji regionu.

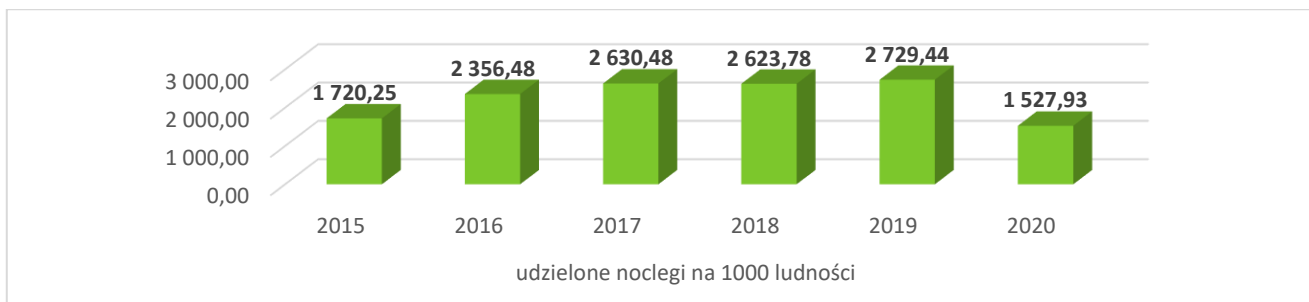
4.1.8 Obszary atrakcyjne turystycznie oraz wskazanie potencjału do rozwoju turystyki

Żywiecczyzna jest terenem atrakcyjnym turystycznie praktycznie przez cały rok i jest stosunkowo dobrze zagospodarowana pod względem turystycznym. O jej walorach turystycznych decydują wspaniałe górskie krajobrazy, piękne lasy i dość liczne szlaki turystyczne zapraszające turystów do urządzania pieszych wędrówek górskich, zarówno latem jak i zimą. Dodatkową atrakcją turystyczną są dwa usytuowane na tym obszarze jeziora tj. Jezioro Żywieckie i Międzybrodzkie, które stanowią ośrodki sportów wodnych i innych rekreacji (plażowanie, łowienie ryb). Turystów spragnionych tzw. „białego szaleństwa” tj. uprawiających sporty zimowe przyciągają ciągle rozwijające się tereny narciarskie z ich głównymi ośrodkami w Korbielowie, Zwardoniu i Międzybrodzu Żywieckim. W sezonie letnim można tu ponadto uprawiać kajakerstwo górskie (Soła, Koszarawa), jeździć konno lub rowerem po wyznaczonych szlakach rowerowych. Dla ludzi spragnionych innego rodzaju atrakcji, czeka bardzo bogata i różnorodna kultura oraz tradycja regionu. Jedną z największych atrakcji turystycznych Żywiecczyzny jest góra Żar z jej elektrownią szczytowo-pompową i koleją linowo-terenową. Góra Żar stanowi ważny ośrodek lotniarstwa i szybownictwa w Polsce. Ze względu na wysokie walory turystyczne pręźnie rozwija się tu budownictwo mieszkaniowe o charakterze rekreacyjnym. Obiekty początkowo wykorzystywane do wypoczynku i rekreacji, docelowo, po przejściu ich właścicieli na emeryturę, często przeznaczone są do zamieszkania. Wyjątkowość tego obszaru to także połączenie gór i wody.

Na 14 gmin tworzących LGD w 12 gminach znajdują się obiekty noclegowe. W 2020 r. na obszarze LGD znajdowało się 9 obiektów hotelowych (576 miejsc noclegowych) i 80 innych obiektów noclegowych (oferujące 3 895 miejsc noclegowych). Najwięcej „innych obiektów noclegowych” poza hotelami funkcjonuje w gminach Jeleśnia (20), Ujszoły (14) i Rajcza (13). Najwięcej miejsc noclegowych znajduje się w gminie Czernichów (950), Jeleśnia (907) i Węgierska Górka (609). W latach 2015-2019 liczba udzielanych noclegów rosła systematycznie, w 2020 r. w stosunku do 2019 r. liczba udzielonych noclegów na 1 000 ludności spadła udzielono w tym samym roku 1 527,93 noclegów na 1000 ludności. Zmiany i spadek udzielonych noclegów w 2020 r. jest wynikiem ograniczeń związanych z wybuchem epidemii COVID-19 w pierwszym kwartale 2020 r.

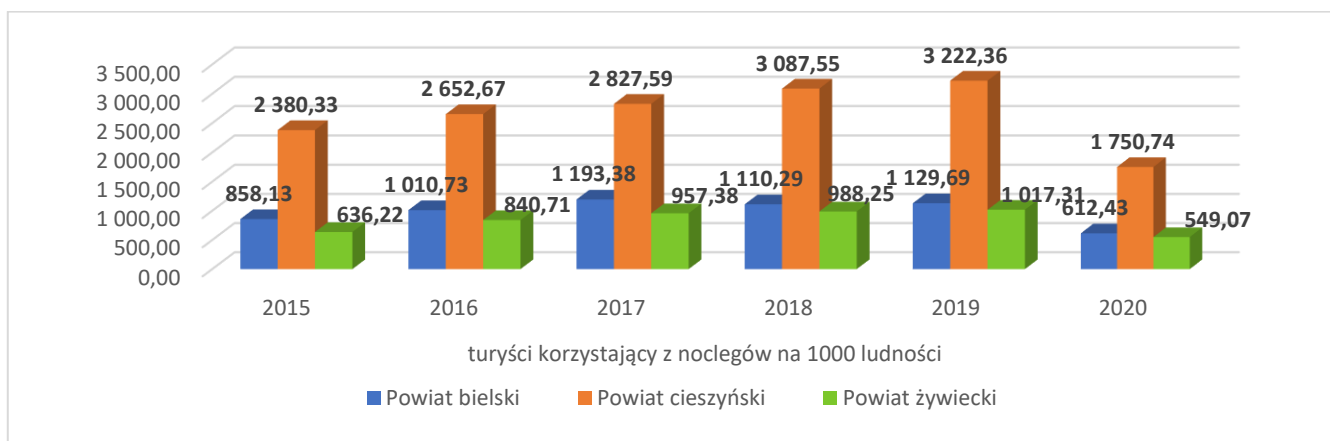
Wykres 19. Udzielone noclegi na 1000 ludności w latach 2015-2020 w powiecie żywieckim

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

O intensywności ruchu turystycznego świadczy Wskaźnik Schneidera. Wskaźnik wyrażony jest liczbą turystów korzystających z noclegów przypadającą na 1000 mieszkańców. Powiat żywiecki osiągnął w 2020 r. wartość wskaźnika na poziomie ponad 549,07, jest to wartość niższa niż średnia dla Polski, ponad trzykrotnie niższa niż dla pobliskiego powiatu cieszyńskiego. **Znaczna intensywność ruchu turystycznego może stanowić potencjał dla rozwoju pobliskich gmin, które mogą przyciągnąć część turystów oferowanymi atrakcjami, wymaga to jednak podjęcia działań promocyjnych i rozwoju przedsiębiorczości opartej o zasoby obszaru.**

Wykres 20. Turyści korzystający z noclegów na 1000 ludności

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Przy planowanym dalszym rozwoju turystyki należy podjąć działania w obszarze rozwoju infrastruktury turystycznej i okołoturystycznej. **Stopień doposażenia w infrastrukturę noclegową obszaru LGD pomimo wielu walorów regionu nadal jest niski.**

Stowarzyszenie – Lokalna Grupa Działania „Żywiecki Raj” leży na terenie Beskidu Małego, Makowskiego, Żywieckiego i Śląskiego, które to pasma otaczają Kotlinę Żywiecką. Największą rzeką na tym terenie, która wytycza jednocześnie jego zachodnią granicę, jest Soła. Jej największym dopływem w powiecie żywieckim jest Koszarawa. Występowanie częstych powodzi spowodowało utworzenie zespołu zapór, tzw. Kaskady Soły. Powstały cztery zbiorniki: Jezioro Żywieckie, Jezioro Międzybrodzkie, Jezioro Czanieckie oraz zbiornik na górze Żar, służący do celów energetycznych dla Elektrowni Porąbka-Żar.

Beskidy stwarzają doskonałe warunki do całorocznego wypoczynku oraz rekreacji w różnorodnych, aktywnych formach: turystyce górskiej, uprawianiu sportów zimowych, wodnych oraz ekstremalnych (wspinaczka skałkowa, mountainbording, paintball), wędkarstwie, myślistwie, sportach szybowniczych, a nawet leczeniu i prewencji zdrowotnej. Przyczynia się to w pewnym stopniu do zaangażowania biernych zasobów siły roboczej i aktywnych działań związanych z pozyskiwaniem zatrudnienia, w dużej mierze sezonowego. Dla tak rozległego regionu ma to bardzo duże znaczenie w aspekcie gospodarczym i społecznym.

Wytyczone są liczne szlaki turystyczne piesze, rowerowe i narciarskie. Ich łączna długość w 2012 r. wynosiła 525 km, w tym 500 km szlaków górskich i 25 km szlaków narciarskich. Narciarze mogą korzystać z licznych wyciągów narciarskich i świetnie przygotowanych tras. Największe ośrodki narciarskie znajdują się w Korbielowie

(na zboczach jednego z najwyższych szczytów Beskidu Żywieckiego – Pilska 1557 m n.p.m.) oraz w Zwardoniu, gdzie m. in. otwarta została w grudniu 2012 r. nowa Stacja Narciarska Zwardoń-Ski.

Turystykę aktywnie wspierają Koła PTTK. W powiecie funkcjonuje 1 Oddział PTTK oraz 19 kół PTTK. Zarejestrowanych jest w nich ok. 1 200 członków.

Obszar LGD w Strategii Rozwoju Turystyki w Województwie Śląskim został predestynowany do rozwoju turystyki pieszej, narciarskiej, rowerowej górskiej ze względu na uwarunkowania przyrodnicze (ukształtowanie, nachylenie stoku, zaleganie pokrywy śnieżnej itd.).

Na obszarze LGD znajduje się wiele obiektów zabytkowych mogących powodować zwiększenie ruchu turystycznego. W dokumentach strategicznych dla obszaru LSR wskazuje się na następujące obiekty: zespół osadniczy w Milówce z licznymi chatami drewnianymi, wśród których na czoło wysuwa się XVIII-wieczna chałupa, adaptowana na placówkę muzealną, zespół zwarty małomiasteczkowego budownictwa murowanego w Milówce, zespół osadniczy w Jeleśni z zabudową rynku, starą karczmą drewnianą z XVII wieku, kościołem i plebanią, forty obronne z 1939 r. w Węgierskiej Górcie, Krzyżowej, Przyborowie i Żabnicy, Kościół p.w. św. Wojciecha z 1693 r. w Jeleśni, Dwór obronny z 1631 r. w Łodygowicach, „Dwór Rychwałd”, Kościół p.w. św. Szymona i Judy Tadeusza z 1635 r. w Łodygowicach, Kościół p.w. św. Andrzeja Apostoła w Gilowicach, ruiny pieca hutniczego w Ślemieniu, Dworek Potockich w Kamesznicy, Żywiecki Park Etnograficzny w Ślemieniu, Leśniczówka w Złatnej.

4.1.9 Rolnictwo i rynek rolny

Użytki rolne na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w 2013 r. stanowiły 34,9% powierzchni gmin, lasy i tereny leśne 52,7%, pozostałe grunty i nieużytki 12,4%. Dominującą formą użytkowania gruntów rolnych są łąki trwałe oraz pozostałe użytki rolne. Głównymi roślinami uprawianymi są w kolejności: ziemniaki, żyto, pszenica, owies, jęczmień. Na żyzniejszych gruntach (tereny gmin: Łodygowice, Lipowa, Radziechowy-Wieprz) dominuje pszenica, owies i pszenżyto. Zagadnienie gruntów rolnych leżących odłogiem zwłaszcza w sąsiedztwie lasów, próbuje się rozwiązać przez zalesianie. Dodatkowo wiele obszarów jest zalesionych, przez co utrudnia to uprawę i wpływa na niższe nasłonecznienie terenów. Nie bez znaczenia pozostaje również stopień zniszczeń, jakich w uprawach każdego roku dokonują dzikie zwierzęta. Na terenach górzystych rolnictwo jest ograniczone przez trudne warunki terenowe (stromie stoki). Gleby występujące na terenie powiatu są zróżnicowane. Na terenie gmin przeważają gleby V i VI klasy (powyżej 800 m n.p.m.). W ogóle nie występują tutaj gleby najbardziej urodzajne I i II klasy, a grunty klasy III spotkać można jedynie fragmentami w centralnej części Kotliny Żywieckiej. Gleby IV i V klasy występują na pozostałym obszarze powiatu do wysokości 700 m n.p.m. Grunty klasy IVa i b (kompleks żytnej dobry) występują na terenie Łodygowic, Lipowej, Wieprza. W Kotlinie Żywieckiej przeważają gleby pyłowe (lessowe), a na terenach bardziej górzystych są to zarówno gleby pyłowe, jak i gleby brunatne gliniaste.

Gospodarstwa rolne w województwie śląskim charakteryzują się dużym rozdrobnieniem w stosunku do reszty kraju.

Na obszarze działania LGD powierzchnia gospodarstw rolnych jest niższa niż średnia w województwie śląskim (8,6 ha). Średnia wielkość gospodarstwa rolnego na podstawie Powszechnego Spisu Rolnego z 2020 roku wynosiła 3,5 ha użytków rolnych. Średnio największe gospodarstwa znajdują się w gminie Rajcza (7,02 ha), Węgierska Górka (5,31 ha), Łodygowice (4,45 ha). Najmniejsza średnia powierzchnia gospodarstw jest w gminie Czernichów (2,24 ha). Powierzchnia gospodarstw rolnych w gminach LGD nie jest znaczna, są to głównie małe podmioty. Taka sytuacja powoduje, że gospodarstwa te mają charakter rodzinny, ekstensywny.

Na obszarze LGD w 2020 funkcjonowało w sumie 3 413 gospodarstw, z czego najwięcej gospodarstw rolnych było o powierzchni od 1 do 5 ha – 2 932 gospodarstw, najmniej gospodarstw rolnych 10-15 ha, 37.

Wykres 21. Gospodarstwa rolne wg grup obszarowych użytków rolnych na obszarze LGD „Żywiecki Raj” wg PSR 2020.

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Najwięcej gospodarstw rolnych znajduje się w Gminie Jeleśnia (529), następnie w Milówce (391), najmniej w Gminie Czernichów (75).

Tabela 11. Gospodarstwa rolne wg grup obszarowych użytków rolnych

Obszar	ogółem	do 1 ha włącznie	1 - 5 ha	5 - 10 ha	10 - 15 ha
województwo śląskie	46 171	1 594	29 497	7 976	2 609
Czernichów	75	3	69	0	0
Gilowice	273	10	245	0	0
Jeleśnia	529	29	431	55	3
Koszarawa	103	0	96	0	0
Lipowa	271	10	243	11	0
Łękawica	181	3	172	6	0
Łodygowice	178	12	131	21	3
Milówka	391	8	334	32	10
Radziechowy-Wieprz	331	16	285	21	5
Rajcza	256	6	201	17	6
Ślemień	213	0	198	10	3
Świnna	176	0	154	13	4
Ujsoły	171	0	150	9	0
Węgierska Górka	265	9	223	16	3
Suma dla gmin LGD	3 413	106	2 932	211	37

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Ogółem zatrudnionych w rolnictwie w 2020 r. na terenie powiatu żywieckiego było 6 947 osób. W większości w tej grupie osób pracujący byli mężczyznami (3727). Na terenie gmin obszaru LSR funkcjonowało w tym okresie 3 552 gospodarstw rolnych. **Należy zatem przyjąć, że udział zatrudnionych w rolnictwie w poszczególnych gminach obszaru LGD nie jest duży. Tereny LGD nie są sprzyjające dla upraw**, ze względu na górzysty charakter i dużą ilość wzniesień.

Tabela 12. Pracujący w gospodarstwach rolnych (członkowie rodziny i pracujący najemni stali) wg płci w osobach

Obszar	ogółem	mężczyźni	kobiety
Czernichów	149	84	65
Gilowice	539	293	246
Jeleśnia	1 142	644	498
Koszarawa	185	98	87
Lipowa	643	312	331
Łękawica	329	174	155
Łodygowice	341	204	137
Milówka	874	453	421
Radziechowy-Wieprz	700	377	323
Rajcza	457	246	211
Ślemień	343	187	156
Świnna	408	212	196
Ujsoły	292	147	145
Węgierska Górka	545	296	249
Suma dla gmin LGD	6 947	3 727	3 220
Obszar	ogółem	mężczyźni	kobiety

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Bartnictwo jest ważnym elementem gospodarki rolnej regionu. Na terenie powiatu żywieckiego bardzo aktywnie działają pszczelarze. Zorganizowani są w 10 kołach, które należą do Beskidzkiego Związku Pszczelarzy BARTNIK z siedzibą w Bielsku-Białej. Wg danych zwartych w Strategii Rozwoju Pszczelarstwa Powiatu Żywieckiego na obszarze LGD działa 9 kół, w których jest 347 pszczelarzy (najwięcej 104 w Kole w Gilowicach), a liczba rodzin pszczelich wynosi 6478. Istnieje trend rosnący w zakresie liczby pszczelarzy i rodzin pszczelich. Struktura rodzin pszczelich składa się w 61% z pasiek, w których jest do 20 rodzin, 31% pasiek mających od 20 do 50 rodzin pszczelich, pasiek powyżej 50 rodzin na terenie powiatu żywieckiego jest jedynie 8%, a tylko 6 pasiek ma charakter pasiek zawodowych mających zarejestrowaną sprzedaż bezpośrednią, którą prowadzą na terenie całego województwa śląskiego. Pasiaki prowadzone są jako gospodarstwa rodzinne, gdzie pszczelarze pracę w pasiece traktują jako dodatkowe zajęcie wykonywane dla przyjemności a nie dla zarobku, a właściciele zajmują się pszczołami z pokolenia na pokolenie. Pszczelarstwem zajmują się najczęściej ludzie starsi, często na emeryturze, ponieważ w strukturze wiekowej pszczelarzy dominują osoby powyżej 40 roku życia (75%). Pszczelarze w wieku do lat 40 stanowią tylko 25% ogółu. Zatem pszczelarstwem zajmują się głównie osoby, które traktują je jako hobby po zakończeniu pracy zawodowej⁸. Pszczelarstwo powiatu żywieckiego wpisuje się w atrakcyjność turystyczną tego regionu, przyczyniając się do rozwoju wszelkich działań związanych z turystyką, rekreacją i wypoczynkiem.

4.1.10 Produkty lokalne, tradycyjne i regionalne

Żywieccyzna posiada duże zaplecze elementów/gotowych produktów na których będzie bazować marka turystyczna Żywiecki Raj. Elementy te są bardzo zróżnicowane i dotyczą zarówno aspektów przyrodniczych (góry, jeziora, las etc.), aspektów kultury materialnej: architektura, kuchnia, strój, jak i niematerialnej: zwyczaje, muzyka, gwara. W ramach opracowanego Programu promocji marki turystycznej dla Lokalnej Grupy Działania – Żywiecki Raj przeprowadzono badania, w trakcie których wskazano na konieczność zadbania o jakość i ofertę proponowanych w ramach marki Żywiecki Raj produktów – certyfikacja produktów, estetykę opakowań i produkcji, odpowiednią promocję, współpracę na poziomie lokalnych instytucji promujących markę, tworzenie produktów liniowych, uwzględniających wielość potencjałów wszystkich gmin lub ich większości. Elementami, które zdaniem badanych powinny być utożsamiane z Żywieccyzną oraz marką Żywieckiego Raju są elementy:

- Przyrodnicze, krajobrazowe i przestrzenne, a wśród nich: góry i lasy – Beskid Żywiecki, Śląski, Makowski i Mały, szlaki górskie, jeziora usytuowane między górami, góra Żar ze zbiornikiem wodnym, lotniskiem sportowym, kolejką i trasą narciarską, góra Pilsko – szlaki turystyczne i zjazdowe. Wraz z bogactwem przyrodniczym i krajobrazowym teren ten zdaniem badanych powinien być utożsamiany z bogactwem możliwości uprawiania sportów letnich i zimowych, turystyki kwalifikowanej, narciarstwa, sportów nie masowych – biegi górskie, skitouring, turystyki wodnej, sportów rowerowych i powietrznych, a także możliwością odpoczynku i relaksu na łonie natury.
- Kultura, tradycje, zwyczaje – zdaniem badanych są to najważniejsze elementy wyróżniające Żywieccyznę na tle okolicy. Wśród obszernej listy wymienianych elementów, znalazły się między innymi:
- Muzyka i instrumenty specyficzne/typowe lub o brzmieniu specyficznym/typowym dla górali żywieckich: dudy, heligonki, skrzypce, piszczalki, okaryny, muzyka skoczna, wysokie, krótkie dźwięki, krótkie, treściwe i często szorstkie teksty.
- Strój i lokalna gwara odmienne od strojów i gwary górali Śląska Cieszyńskiego, Podhala oraz różne od strojów i gwary/języka miejskiego: Żywiec, Śląsk, Małopolska.
- Kultura pasterska, wołoska – kultura stojąca w opozycji do miasta Żywca.
- Lokalne zwyczaje, historia i tradycje – w szczególności zwyczaje świąteczne oraz postacie: diabły, żyd, maskary, dziechciorz, kolędnicy oraz zwyczaje i postacie pojawiające się w różnych okresach świąt w roku.
- Lokalna kuchnia, potrawy – m.in. prażuchy, sery, kwaśnica, galas (zupa), soki, napoje piwne, warzonka (rodzaj wódki), miód i produkty z miodu. Na listę produktów tradycyjnych zostało wpisanych 16 potraw.
- Wytwory rzemieślnicze – zabawki np. klepoki, koniki, ptaszki, wyroby z wikliny oraz bibuły.
- Architektura – budynki drewniane, kościoły, kapliczki, miejsca kultu i sanktuaria.
- Styl życia – bliskość natury, możliwość spędzania czasu poza gwarem i hałasem miast.

⁸ Strategia Rozwoju Pszczelarstwa Powiatu Żywieckiego, Żywiec 2020, stan na dz. 30 września 2020 r.

- Lokalne imprezy i wydarzenia – Tydzień Kultury Beskidzkiej, Pasterska Jesień, Żywieckie Gody, lokalne „potańcówki” – wydarzenia realizowane na mniejszą skalę, nawiązujące do kultury, zwyczajów, tańca górali żywieckich.

Nie jest to jednak wyczerpujący katalog elementów związanych z Żywiecczyzną. W ramach Programu promocji marki turystycznej dla LGD „Żywiecki Raj” sformułowano pożądaną tożsamość marki, gdzie kluczowymi elementami są różnorodność odnosząca się do oferowanych produktów i usług, tradycja i kontekst lokalny, z którego marka czerpie siłę i oparcie, ekologiczność wynikająca z górskiego i unikalnego charakteru Żywiecczyzny, świadoma turystyka nakierowana na turystów, którzy rozumieją kontekst miejsca, mają kompetencje kulturowe i dążą do ich rozwijania oraz nowoczesność w zakresie podejścia do obsługi ruchu turystycznego, tworzenia produktów lokalnych i zarządzania marką. Opracowano również kontekst marki, jej myśl przewodnią. Sloganem, który pozwala na kreowanie skojarzeń jakie marka ze sobą niesie w przypadku marki Żywiecki Raj jest jedno słowo: **naturalnie**. Naturalnie ponieważ słowo to, jak i cały potencjał „Żywieckiego Raju” wywodzą się z tego, co ten obszar konstituuje, tego co jest dla niego najbardziej oczywiste, tego co podkreślają sami mieszkańcy jak i osoby z zewnątrz. Żywiecki Raj to przede wszystkim jego mieszkańcy, ich kultura, tradycje, muzyka, stroje, ale także otoczenie związane z przyrodą, górami, rzeką Sołą oraz zbiornikami wodnymi. Elementy te są naturalnym skojarzeniem dla tego obszaru, tworzą go i wprost z niego wypływają. Słowo **naturalnie** pozwala zatem podkreślić kwintesencję Żywieckiego Raju, autentyczność kultury i lokalnych tradycji, ale także typowych dla obszaru strojów, muzyki, tańca, lokalnej kuchni czerpiącej źródła z naturalnych składników, rękodzieła w dużej mierze opartego o naturalne produkty – drewno, filc, miód. To również otoczenie – góry, rzeka, jeziora, lasy, szlaki piesze, przestrzeń powietrzna do uprawiania sportów lotniczych. To także drewniana architektura i kultura pasterska. Wszystko to związane jest z „naturą” Żywieckiego Raju. Odniesienie do słowa **naturalnie** ma zatem autentyczne podłoże i kształtuje pozytywny przekaz. Sugeruje, iż marka Żywiecki Raj nie została sztucznie wykreowana, lecz czerpie ze swych źródeł, jest z nimi w zgodzie i z nich wynika.

4.1.11 Obszary edukacji formalnej oraz pozaformalnej

Na obszarze LGD „Żywiecki Raj” wg danych GUS w 2020 r. funkcjonowały 62 szkoły podstawowe, liczba uczniów 10 189 i 2 szkoły średnie (Koszarawa i Milówka), liczba uczniów: 353. Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych w 2020 r. wyniósł średnio dla wszystkich gmin 109,53. Jest to więcej niż współczynnik dla województwa śląskiego (96,37). Współczynnik skolaryzacji brutto – to stosunek liczby osób uczących się na danym poziomie kształcenia (niezależnie od wieku) do liczby ludności w grupie wieku określonej jako odpowiadająca temu poziomowi nauczania. Współczynnik skolaryzacji służy do oceny aktywności edukacyjnej ludności. Najwyższy współczynnik skolaryzacji brutto ma Koszarawa (333,16). Funkcjonuje 60 placówek wychowania przedszkolnego. W 2020 r. najwięcej przedszkoli znajdowało się w gminie Jeleśnia (11), Radziechowy-Wieprz (8). Dzieci w wieku 3 - 6 lat uczęszczające do przedszkoli – 5 435, najwięcej w Gminie Łodygowice (778).

Tabela 13. Współczynnik skolaryzacji brutto dla szkół podstawowych na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w latach 2015-2020

Obszar	Rok 2015	Rok 2016	Rok 2017	Rok 2018	Rok 2019	Rok 2020
województwo śląskie	92,73	97,89	96,46	96,32	95,68	96,37
Czernichów	91,23	91,97	90,47	89,8	89,78	86,4
Gilowice	88,33	90,05	89,29	89,66	89,13	85,24
Jeleśnia	87,07	90,92	88,64	87,06	86,33	85,49
Koszarawa	312,65	369,33	456,63	420,97	402,08	333,16
Lipowa	88,08	95,6	91,28	90,92	85,9	91,8
Łękawica	86,27	86,67	88,15	86,92	86,97	88,07
Łodygowice	90,38	94,84	96,41	94,98	95,36	94,34
Milówka	84,46	90,45	92,83	91,72	91,08	95,63
Radziechowy-Wieprz	81,84	90,28	90,03	89,06	88,69	90,32
Rajcza	98,13	103,8	104,47	104,91	105,87	105,69
Ślemień	94,07	98,63	96,59	94,5	88,99	93,4

Świnna	97,24	108,17	106,22	106,43	103,41	104,88
Ujsoły	83,07	89,21	88,79	87,6	86,96	87,43
Węgierska Górk	86,45	90,57	91,38	91,49	91,11	91,64
Średnia dla gmin LGD	104,95	113,61	119,37	116,14	113,69	109,54

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Podczas warsztatu strategicznego w dniu 30 sierpnia 2022 r. uczestnicy wytypowali obszary, jakie należy wspierać w ramach funduszy EFS+. Wskazano na konieczność wsparcia oddolnych inicjatyw o charakterze aktywizującym a także edukacyjnym, w szczególności osoby zagrożone wykluczeniem społecznym, wsparcie edukacji nieformalnej dzieci i młodzieży. Natomiast podczas spotkań konsultacyjnych w każdej gminie w lipcu 2022 r. udział wzięły również młode osoby do 25 roku życia, które zwracały uwagę na brak miejsc spędzania wolnego czasu dla młodzieży, na zanieczyszczenie wód, powietrza, obojętność na stan środowiska naturalnego, a także na dzikie wysypiska śmieci. W ramach przeprowadzonych obserwacji partycypacyjnych przeanalizowano i przedyskutowano dostępną ofertę zajęć pozalekcyjnych, spędzania wolnego czasu jaka istnieje na obszarze LGD. **Obecna oferta jaka jest dostępna dla młodych ludzi obejmuje: warsztaty artystyczne: zajęcia, na których młodzi ludzie mogą rozwijać swoje umiejętności artystyczne, takie jak malowanie, rysowanie, rzeźba, fotografia itd.; zajęcia sportowe: treningi lub turnieje w różnych dyscyplinach sportowych, takich jak piłka nożna, pływanie, taniec koszykówka, siatkówka, tenis, jazda konna lub joga itd.; języki obce.**

4.1.12 Zasady zrównoważonego środowiska

Żywiecczyzna to szczególne miejsce jeśli chodzi o ochronę wartości przyrodniczych, krajobrazowych oraz kulturowych. Gminy obszaru LGD „Żywiecki Raj” należą do Karpat Zachodnich. Charakterystyczna jest dla nich duża lesistość i niewielka wysokość bezwzględna przy dużej różnicy wysokości między szczytami a dnami dolin, które w przypadku Kotliny Żywieckiej dochodzą do 800 m. Stoki górskie są bardzo strome, a partie szczytowe – spłaszczone i wyrównane. Obszar LGD to teren źródłiskowy, położony w zlewni rzeki Soły i Koszarawy. Występują tutaj duże zasoby wód podziemnych. Stąd pochodzi znaczna część wody pitnej dla Bielska-Białej i aglomeracji górnośląskiej. Obszar LGD posiada zasoby przyrodnicze o znaczeniu ponadregionalnym, a charakteryzuje go klimat właściwy strefie górskiej.

Na obszarze LGD „Żywiecki Raj” nie ma parku narodowego, ale występują następujące formy ochrony przyrody: 15 rezerwatów przyrody, 3 parki krajobrazowe, 5 obszarów Natura 2000, 55 pomników przyrody, 1 stanowisko dokumentacyjne, 5 użytków ekologicznych. Istniejąca znacząca liczba obszarów chronionych występujących w prawie każdej z gmin ma przełożenie na nie tylko niepowtarzalny stan środowiska naturalnego, ale również buduje atrakcyjność turystyczną. Trzy parki krajobrazowe zajmują łącznie powierzchnię 53 757,5 ha:

- Park Krajobrazowy Beskidu Śląskiego obejmuje gminy obszaru LGD jak: Węgierska Górk, Radziechowy-Wieprz, Milówka, Lipowa.
- Park Krajobrazowy Beskidu Małego obejmuje gminy obszaru LGD jak: Czernichów, Łodygowice, Łękawica, Ślemień, Gilowice.
- Żywiecki Park Krajobrazowy obejmuje gminy obszaru LGD jak: Milówka, Jeleśnia, Ujsoły, Świnna, Rajcza, Węgierska Górk, Radziechowy-Wieprz.

Największy obszar parki krajobrazowe zajmują w gminach Ujsoły (10160 ha), Rajcza (9390 ha) i Jeleśnia (7869,5 ha). Na terenie LGD, znaleźć można wiele pomników przyrody. Szczególnie atrakcyjne to: wodospad w Sopotni Wielkiej, głaz trapezowaty nad potokiem Glinne w Ciścu, Jaskinia „Chłodna” w Twardorzeczce, Skała filcowa „Malinowska Skała” w miejscowości Ostre, Grota Komonieckiego w miejscowości Las, osuwisko skalne na Łysinie objęte ochroną jako stanowisko dokumentacyjne. Najbardziej cenne zasoby przyrodnicze, znajdującą się w granicach Żywieckiego Parku Krajobrazowego i jego strefy ochronnej, objęte są ochroną rezerwatową.

Na obszarze LGD znajduje się 14 rezerwatów przyrody o łącznej powierzchni 594,21 ha: gmina Rajcza rezerwaty: „Butorza”, „Śrubita” – utworzone w celu zachowania resztek prastarej Puszczy Karpackiej, na terenie gminy Ujsoły: rezerwat „Dziobaki”, „Muńcoł”, „Oszast”, na terenie gminy Ujsoły i Węgierska Górk - rezerwat „Lipowska”, na terenie gminy Łękawica rezerwat „Madohora” i „Szeroka” - las bukowy regla dolnego, gmina Lipowa – rezerwat „Kuźnie” - zgrupowania wychodni skalnych i jaskiń oraz dorodnego drzewostanu świerkowego, gmina Jeleśnia – rezerwat „Pilsko”, „Pod Rysianką” - las jodłowo-świerkowo-bukowy regla dolnego, gmina Jeleśnia i Węgierska Górk: „Romanka” - bór świerkowy regla górnego, gmina Świnna – rezerwat „Gawroniec” - fragment buczyny

karpackiej z dużym udziałem sosny, gmina Milówka – rezerwat „Barania Góra”. Rezerwaty przyrody największy obszar zajmują w gminach Jeleśnia (196,7 ha), Ujsoły (132 ha) i Węgierska Górka (95,2 ha).

Obszary Natura 2000 zostały utworzone w celu ochrony cennych przyrodniczo siedlisk i obszarów. Na obszarze LGD „Żywiecki Raj” funkcjonuje 5 obszarów Natura 2000 (wg. danych <https://crfop.gdos.gov.pl>) nad którymi nadzór sprawuje Regionalny Dyrektor Ochrony Środowiska w Katowicach:

- Beskid Żywiecki Kod obszaru: PLH240006, obejmuje takie gminy obszaru LGD jak: Milówka, Jeleśnia, Ujsoły, Świnna, Rajcza, Węgierska Górka, Radziechowy-Wieprz.

- Beskid Śląski Kod obszaru: PLH240005, obejmuje takie gminy obszaru LGD jak: Węgierska Górka, Radziechowy-Wieprz.

- Kościół w Radziechowach, Kod obszaru: PLH240007 – gmina Radziechowy-Wieprz.

- Beskid Mały Kod obszaru: PLH240023, obejmuje takie gminy obszaru LGD jak: Łękawica, Łodygowice, Ślemień, Czernichów.

- Beskid Żywiecki, Kod obszaru: PLB240002, obejmuje takie gminy obszaru LGD jak: Milówka, Jeleśnia, Ujsoły, Świnna, Rajcza, Węgierska Górka, Radziechowy-Wieprz.

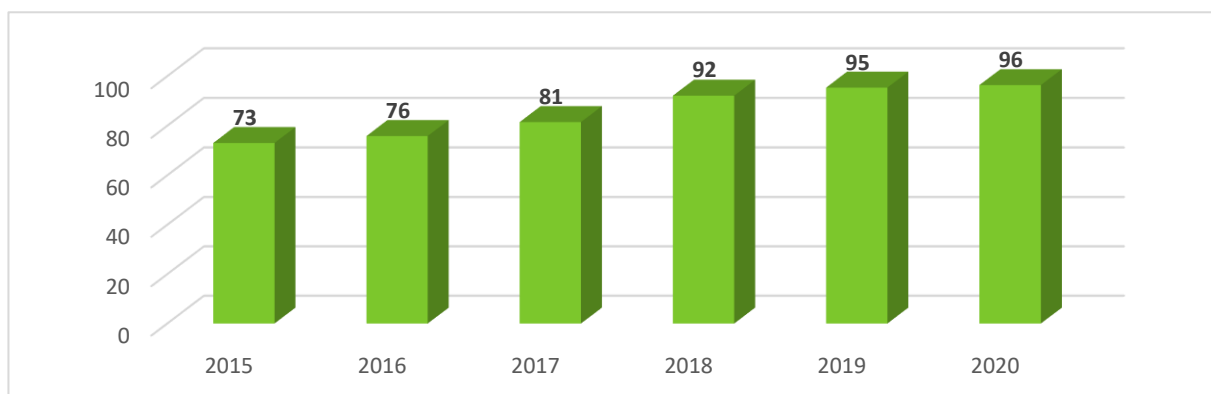
Na terenach Natury 2000 pewne aspekty działalności człowieka są ograniczone. Restrykcjom podlega przede wszystkim działalność inwestycyjna, która może znacząco negatywnie oddziaływać na siedlisko. Zgodnie z przepisami ustawy o ochronie przyrody, ochrona na obszarach Natura 2000 opiera się przede wszystkim na ograniczaniu działań mogących w znaczny sposób pogorszyć stan siedlisk przyrodniczych oraz siedlisk gatunków roślin i zwierząt, a także negatywnie wpłynąć na gatunki, dla których ochrony został wyznaczony **obszar Natura 2000**. Każdy plan lub przedsięwzięcie mogące istotnie oddziaływać na cenne przyrodniczo obszary wchodzące w skład sieci musi podlegać ocenie oddziaływania jego skutków na ochronę tych obszarów. Zgoda na działania mogące niekorzystnie wpływać na te obszary może być wyrażona wyłącznie w ściśle określonych przypadkach i pod warunkiem zrekompensowania szkód w innym miejscu w taki sposób, by spójność sieci została zachowana. Dużym problemem w zakresie środowiska jest brak możliwości wykorzystania terenów upraw rolnych lub wykorzystania turystycznego. Restrykcyjne prawo wymaga wielu zezwoleń a jednocześnie uniemożliwia korzystanie z bogactw naturalnych (tworzenie nowych szlaków, wyciągów narciarskich). Taka sytuacja może być utrudnieniem lub zaletą dla prowadzenia działalności gospodarczej na obszarze Natury 2000. Jednak obszary Natura 2000, to szereg korzyści dla społeczeństwa i gospodarki Żywieckiego Raju, w związku z tym, iż posiadają liczne walory przyrodnicze, których ochronę wspomagają. Zachowanie cennych przyrodniczo bioróżnorodnych obszarów wpływa pozytywnie na rozwój Żywieckiego Raju. Obszary Natura 2000 to także miejsca, w których doskonale rozwija się turystyka, a zwłaszcza agroturystyka. Naturalnym czynnikiem wyboru miejsca do spędzenia wolnego czasu jest ekologia. Ludzie częściej wybierają na cele swoich wycieczek tereny objęte ochroną, gdyż kojarzą im się one z czystym dziewiczym środowiskiem.

Powołując się na dane GUS, lesistość obszaru LGD wynosi łącznie 53174,69 ha, przy czym wskaźnik zalesienia na obszar LGD wynosi 50% i jest dużo wyższy od przeciętnej lesistości kraju (29,6%) i województwa śląskiego (32,1%). Najbardziej zalesionymi gminami są: Ujsoły (72,1%), Łękawica (65,5%) oraz Czernichów (62,4%), Rajcza (60%). Najniższym wskaźnikiem lesistości charakteryzuje się gmina Gilowice (22,1%), Łodygowice (23,9%). Sytuacja ta stanowi wypadkową zarówno specyfiki przestrzenno-geograficznej obszaru LGD „Żywiecki Raj” (m.in. górzystość terenu), niewielkiego zagęszczenia liczby ludności, jak i ograniczonej liczby podmiotów gospodarczych. Informacja ta może świadczyć zarówno o słabości obszaru, wynikającego z ograniczonego zagospodarowania przestrzennego, jak i może stanowić duży potencjał do rozwoju branży turystycznej. Duża lesistość terenu idąca w parze z jego rozległością i niewielkim skoncentrowaniem podmiotów gospodarczych, może stanowić przewagę LGD „Żywiecki Raj” w konkurowaniu o turystę nastawionego na przebywanie w naturalnym, mocno zalesionym otoczeniu np. turystę poszukującego miejsc sprzyjających turystyce górskiej, turystyce krajobrazowej itd.

Na terenie LGD mamy do czynienia głównie z zanieczyszczeniami tzw. „niskiej emisji”, pochodzącymi ze spalania paliw w niewielkich kotłowniach przydomowych, które w licznych przypadkach są starymi urządzeniami pozbawionymi filtrów i zabezpieczeń. Często spalane jest paliwo złej jakości, a nawet odpady. Niewielki stopień gazyfikacji terenu oraz wysokie ceny gazu powodują, iż ciągle najpopularniejszym paliwem w regionie jest węgiel kamienny oraz miał i muł węglowy. Pożądanym działaniem powinno być zatem zorientowanie działań na termomodernizację, montaż paneli słonecznych oraz poprawę efektywności systemu ciepłowniczego. Takie działania przełożą się w przyszłości na spowolnienie zmian klimatycznych poprzez redukcję emisji gazów cieplarnianych.

Dość dobrze przedstawia się sytuacja w zakresie gospodarowania ściekami komunalnymi i przemysłowymi. Ważnym elementem ochrony wód Żywiecczyzny przed zanieczyszczeniami jest realizacja programu Ochrony Wód Jeziora Żywieckiego” przyjętego uchwałą Nr 4/2004 Zgromadzenia Związku Międzygminnego ds. Ekologii w Żywcu z dnia 25.02.2004 r. Poważny problem gmin obszaru LGD jest zanieczyszczenie terenu dzikimi wysypiskami śmieci. Szczególnie dotyczy to miejsc ustronnych, zalesionych i nadbrzeżnych, które mogłyby być wykorzystane na cele turystyczne. Na obszarze LGD „Żywiecki Raj” zidentyfikowano w 2020 r. 30 dzikich wysypisk śmieci. Na przestrzeni lat 2015-2016 miał miejsce drastyczny spadek, a więc likwidacja dużej części nielegalnych, dzikich wysypisk odpadów komunalnych, co daje nadzieję na dalszą poprawę tej negatywnej sytuacji. Istnienie stosunkowo dużej liczby dzikich wysypisk odpadów komunalnych może rzutować negatywnie na wizerunek obszaru LGD „Żywiecki Raj” jako terenu o pięknych, naturalnych i niezdewastowanych walorach przyrodniczych i może stanowić realną przeszkodę w budowaniu pozytywnego przekazu wśród odwiedzających obszar turystów. Zidentyfikowany problem może świadczyć o niskiej kulturze „ekologicznej” części mieszkańców i potrzebie podjęcia odpowiednich akcji edukacyjnych wśród społeczności lokalnych celem skutecznego i długofalowego rozwiązania zidentyfikowanego problemu. Obok liczby dzikich wysypisk śmieci funkcjonujących na danym obszarze interesującym wskaźnikiem „środowiskowym” jest także ilość zmieszanych odpadów komunalnych (w kg) generowanych na 1 mieszkańca obszaru LGD w latach 2015 - 2020.

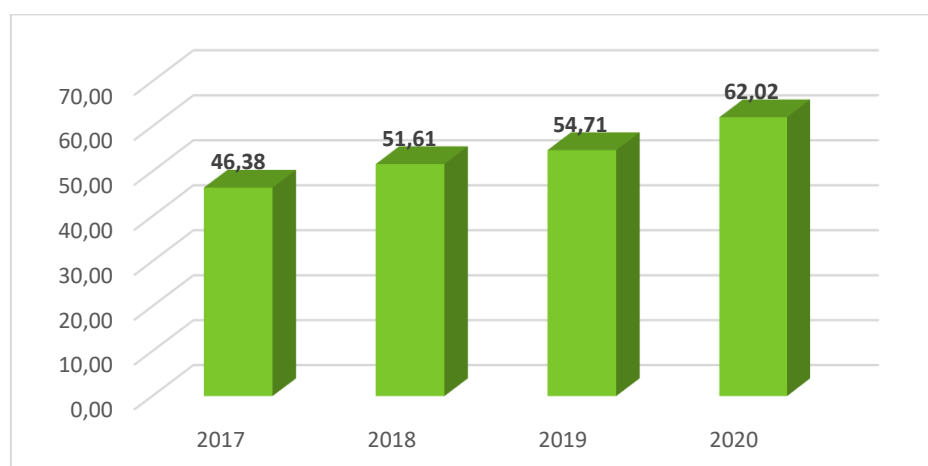
Wykres 22. Zmieszane odpady zebrane w ciągu roku na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w latach 2015-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Powyższe dane obrazują skalę odpadów komunalnych zmieszanych (niesegregowanych) generowanych przez mieszkańców obszaru LGD. Na przestrzeni ostatnich 5 lat rośnie niestety ilość odpadów zmieszanych (niesegregowanych) na 1 mieszkańca z 73 kg na 96 kg. Dla uzyskania pełnego obrazu dot. zbiórki odpadów komunalnych zasadnym jest przedstawienie informacji o ilości odpadów komunalnych zebranych selektywnie w relacji do ogółu odpadów komunalnych zebranych w ciągu roku (podane w %). Dane takie są agregowane przez GUS od roku 2017. Spośród ogółu zebranych odpadów komunalnych w 2020 r., 62,02% stanowią odpady zbierane selektywnie (segregacja).

Wykres 23. Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów na obszarze LGD „Żywiecki Raj” w latach 2017-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS, Bank Danych Lokalnych

Ważnym elementem w ochronie środowiska i zasobów przyrodniczych jest ochrona ciemnego nieba. Pierwsze prekursorskie działania (także w skali kraju) podjęte zostały w tym przypadku na terenie miejscowości Sopotnia Wielka w gminie Jeleśnia. Ochrona środowiska w tym przedmiocie przyczyniła się m.in. do takich efektów jak: zachowanie na tym terenie naturalnego dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego, jakim jest ciemne, nocne niebo; wzrost zainteresowania regionem w skali krajowej oraz europejskiej; zmniejszenie zużycia energii, a tym samym zanieczyszczenia środowiska; zachowanie naturalnego procesu nocnego, zachodzącego w świecie roślin i zwierząt na wybranym fragmencie Żywieckiego Parku Krajobrazowego, w którym mieści się Sopotnia Wielka; zainteresowanie pozostałych miejscowości i gmin Żywiecczyny pożytkami płynącymi z zastosowaniu programu ochrony ciemnego nieba, zarówno w kontekście ekologii, jak i turystyki.

Zasady zrównoważonego środowiska, często nazywane również zasadami zrównoważonego rozwoju, odnoszą się do podejścia, które ma na celu zapewnienie harmonii między rozwojem społecznym, gospodarczym a ochroną środowiska. Zasady te służą długoterminowemu zabezpieczeniu zasobów naturalnych, zachowaniu zdrowia ekosystemów i poprawie jakości życia zarówno obecnych, jak i przyszłych pokoleń. Zrównoważone środowisko wymaga dbałości o równowagę ekologiczną, czyli utrzymania zdrowych ekosystemów i różnorodności biologicznej. Obejmuje to ochronę siedlisk naturalnych, zachowanie różnych gatunków roślin i zwierząt oraz minimalizowanie negatywnego wpływu człowieka na środowisko naturalne. Zrównoważone środowisko promuje efektywne wykorzystanie zasobów naturalnych, takich jak woda, energia, surowce mineralne czy biomasa. Oznacza to ograniczenie marnotrawstwa, poprawę efektywności energetycznej, recykling, zastosowanie odnawialnych źródeł energii i rozwój technologii przyjaznych dla środowiska. Zasady zrównoważonego środowiska obejmują również rozwój gospodarczy oparty na zasadach zrównoważonej gospodarki. Polega to na tworzeniu systemów produkcyjnych i konsumpcyjnych, które minimalizują negatywne skutki dla środowiska, uwzględniając aspekty społeczne i ekonomiczne. Promuje się model gospodarki obiegu zamkniętego, w którym odpady są minimalizowane, a surowce są odzyskiwane i ponownie wykorzystywane. Zasady zrównoważonego środowiska zakładają uwzględnienie aspektów społecznych i sprawiedliwości społecznej. Oznacza to, że decyzje podejmowane w kontekście ochrony środowiska powinny uwzględniać interesy społeczności lokalnych, zapewniać uczciwy dostęp do zasobów i korzyści wynikających z rozwoju, oraz brać pod uwagę prawa człowieka i kwestie sprawiedliwości społecznej.

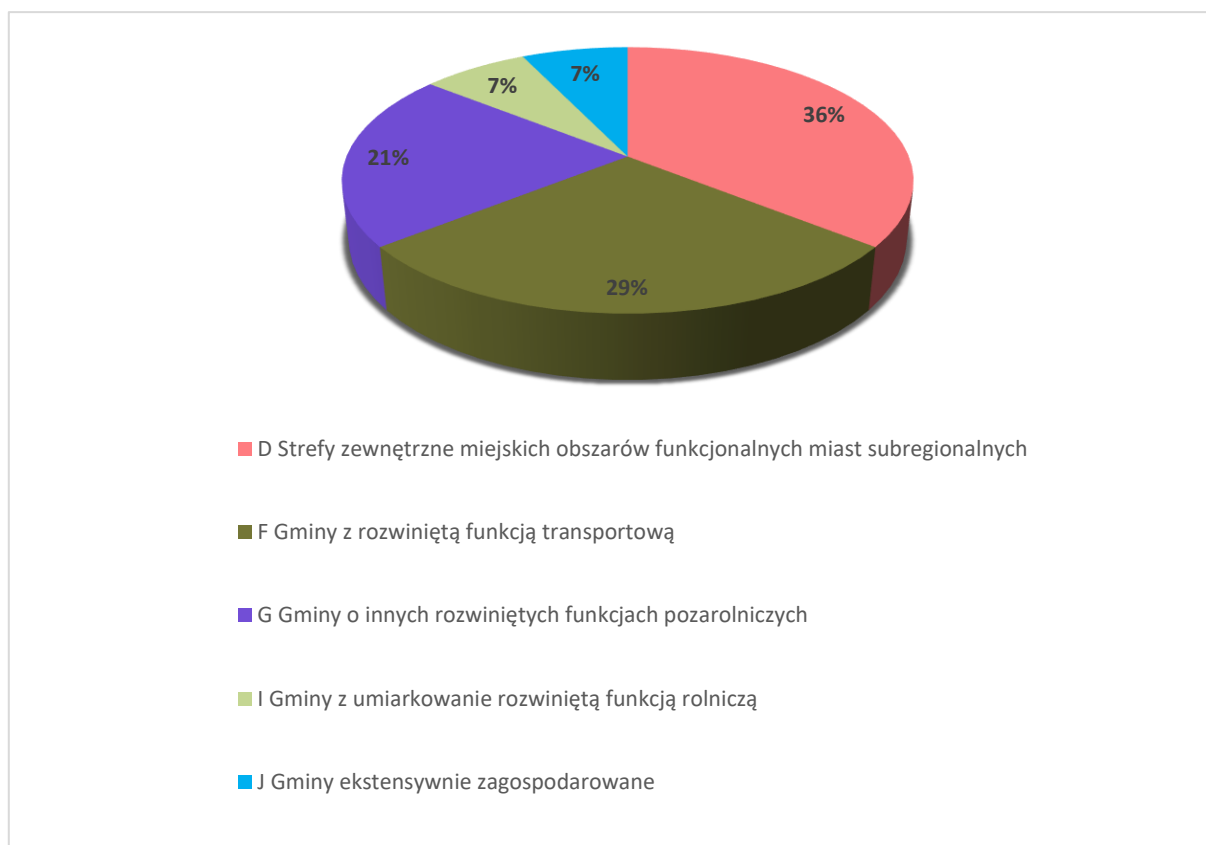
W LSR zasadne będzie podejmowanie działań pośrednio wpływających na poprawę jakości środowiska naturalnego obszaru LGD poprzez wsparcie akcji edukacyjnych, promocyjnych, integracyjnych, których celem jest zwiększenie świadomości prośrodowiskowej społeczności lokalnej jak i bezpośrednio poprzez przedsięwzięcia inwestycyjne w zakresie OZE, poprawę efektywności energetycznej.

Dane diagnostyczne w zakresie potencjału rozwojowego latach 2016 – 2020 dla gmin obszaru LGD „Żywiecki Raj”

Monitor Rozwoju Lokalnego (MRL) to narzędzie pozwalające zarówno na syntetyczną ocenę potencjału społeczno-ekonomicznego obszaru w czasie i w relacji do innego obszaru o podobnej funkcji w strukturze osiedleńczej kraju, jak też na analizę pogłębioną w wybranym obszarze w oparciu o szczegółowe dane pozyskane ze źródeł statystyki publicznej i źródeł administracyjnych (m.in. GUS, MF, MEN). Celem MRL jest udostępnienie informacji, które umożliwią władzom i lokalnym partnerom debatę publiczną i ocenę sytuacji gminy, miasta, obszaru oraz wypracowanie programu rozwoju w oparciu o rzeczywistą wiedzę o lokalnych potencjałach. MRL może zostać wykorzystany zamiast tradycyjnej diagnozy. Dla oceny potencjału rozwoju obszaru LGD „Żywiecki Raj” analizie poddano zjawiska mające istotny wpływ na życie i rozwój lokalnych społeczności. Zgodnie z teorią zrównoważonego rozwoju wyodrębniono trzy wymiary rozwoju: gospodarczy, społeczny i środowiskowo-przestrzenny. W ramach każdego z wymiarów wyodrębniono od 3 do 5 obszarów mających kluczowy wpływ na sytuację w wymiarze. Łącznie wyodrębniono 12 obszarów charakteryzujących główne sfery funkcjonowania społeczności lokalnej. Obszary podzielone są na podobszary (od 2 do 5) – jest ich łącznie 48. Podobszary charakteryzowane są przez wybrane wskaźniki. Łącznie poddano analizie 152 wskaźniki, dla których wartości wyliczono w oparciu o dane dostępne w statystyce publicznej. W ramach wymiaru gospodarczego ocenie poddano: potencjał i konkurencyjność lokalnej gospodarki, rynek pracy i kwalifikacje siły roboczej, sytuację materialną mieszkańców, stan finansów lokalnych (zdolność finansowania rozwoju). Wymiar społeczny został oceniony na podstawie: dostępności i jakości usług oraz infrastruktury, dostępności i jakości zasobów mieszkaniowych w gminie, zasobów instytucjonalnych ,

integracji i kapitału społecznego gminy, poziomu bezpieczeństwa, sytuacji demograficznej. Wymiar środowiskowo-społeczny oceniono na podstawie dostępności komunikacyjnej (zewnętrznej i wewnętrznej), ładu i struktury przestrzennej obszaru, lokalnego środowiska przyrodniczego. Rozpoczynając analizę zweryfikowano do jakich grup funkcjonalnych należą gminy obszaru LGD „Żywiecki Raj”, i tak 36% zostało zaliczonych do stref zewnętrznych miejskich obszarów funkcjonalnych miast subregionalnych (Gmina Czernichów, Gilowice, Łodygowice, Łękawica, Świnna), gmin z rozwiniętą funkcją transportową (Gminy Lipowa, Milówka, Radziechowy-Wieprz, Rajcza), gmin o innych rozwiniętych funkcjach pozarolniczych - turystyka oraz funkcje wielkopowierzchniowe, w tym przemysł wydobywczy (Gminy Jeleśnia, Węgierska Gorka, Ujszoły), gminy z umiarkowanie rozwiniętą funkcją rolniczą (Gmina Koszarawa), gminy ekstensywnie zagospodarowane - funkcje leśne, ochrony przyrody (Gmina Ślemień). Celem klasyfikacji jest zatem nie tylko opis systematyzujący, ale pośrednio również zaproponowanie narzędzia do efektywniejszego wyjaśniania przyczynowo-skutkowego procesów rozwojowych.

Wykres 24. Typy funkcjonalne gmin obszaru LGD „Żywiecki Raj”

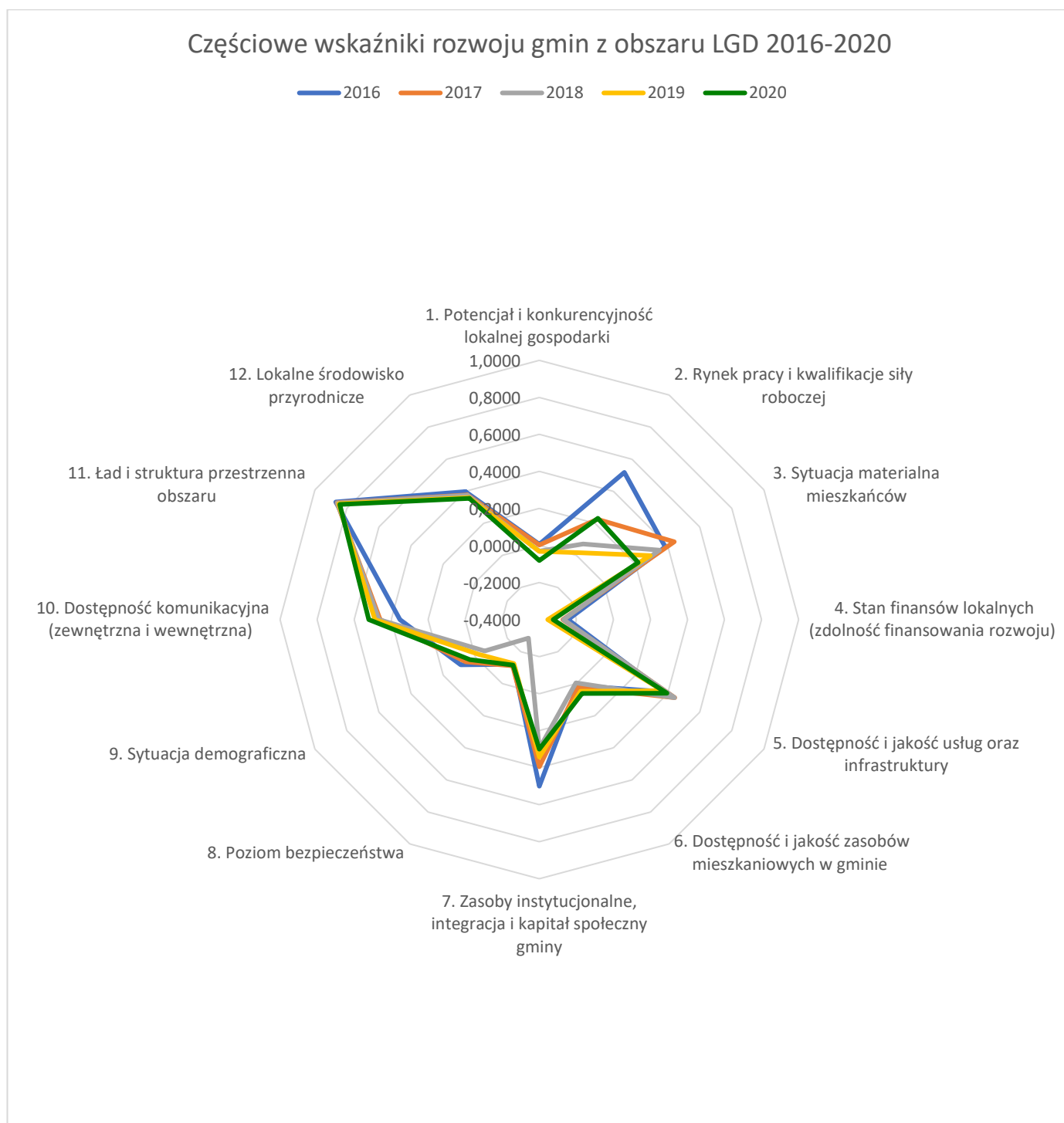
Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRL

Najwięcej gmin zaliczono do stref zewnętrzne miejskich obszarów funkcjonalnych (36%). Kolejnych 29% jednostek stanowią gminy z rozwiniętą funkcją transportową. Spośród pozostałych typów liczny jest także zbiór gmin o innych rozwiniętych funkcjach pozarolniczych.

Ze względu na zbliżoną specyfikę gmin objętych LSR obliczono średnie dla poszczególnych obszarów. Wynik ma charakter orientacyjny – gdyż wskaźniki cząstkowe miały charakter porównawczy dla grup gmin.

Wykres radialny prezentuje zmiany wskaźników syntetycznych wymiarów i obszarów oraz ich zmiany w latach 2016-2020. Wartości „0” charakteryzują grupę porównawczą. Jeśli wskaźniki przyjmują wartości dodatnie oznacza to sytuację „lepszą” niż w grupie porównawczej, a jeśli ujemne to „gorszą”. Na wykresie prezentowane są wartości dla pierwszego (2015) i ostatniego (2020) okresu analizy, co pozwala prześledzić zmiany wskaźnika w czasie.

Wykres 25. Częściowe wskaźniki rozwoju gmin obszaru LGD „Żywiecki Raj” w latach 2016-2020

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych MRL

Wartości dodatnie oznaczające, iż wartości wskaźnika syntetycznego dla obszaru kształtują się powyżej średniej w kraju, stwierdzono na najwyższym poziomie dla obszaru: ład i struktura przestrzenna obszaru, co oznacza, że przestrzeń jest funkcjonalna i przyjazna dla mieszkańców. W zakresie dostępności i jakości usług oraz infrastruktury, a także lokalnego środowiska przyrodniczego, wskaźniki również przyjęły wartości dodatnie. Te trzy obszary charakteryzowały się również stabilnością wskaźników w czasie. Dostępność usług odnosi się do możliwości korzystania z nich przez społeczność. Oznacza to, że usługi są dostępne w zadowalającej ilości i odległości, aby mieszkańcy mieli możliwość skorzystania z nich w sposób wygodny i efektywny. Na obszarze LGD występują jednak dwie gminy Rajcza i Ujsoły, w których występują braki dostępności niektórych usług. Lokalne środowisko przyrodnicze jest ważne, ponieważ wpływa na zdrowie i dobrobyt mieszkańców, jak również na funkcjonowanie ekosystemów. Zachowanie i ochrona lokalnego środowiska przyrodniczego ma kluczowe znaczenie dla zapewnienia równowagi ekologicznej, zachowania różnorodności biologicznej i zrównoważonego rozwoju. W celu ochrony

lokalnego środowiska przyrodniczego istnieje wiele działań, które mogą być podejmowane na poziomie jednostki, społeczności lokalnej i władz. Należą do nich ochrona obszarów naturalnych, zrównoważone gospodarowanie zasobami naturalnymi, ograniczanie zanieczyszczeń, stosowanie odnawialnych źródeł energii, promowanie recyklingu i ochrona zagrożonych gatunków. Natomiast obszar: zasoby instytucjonalne, integracja i kapitał społeczny obszaru, pomimo, że ma wartość dodatnią, ma tendencję spadkową. Oznacza to, iż kapitał społeczny, działania w zakresie integracji jak i wzmocnienia zasobów instytucjonalnych wymagają wsparcia. Wysoki kapitał społeczny sprzyja rozwojowi obszaru, ponieważ wspiera efektywną komunikację, rozwiązywanie problemów, współpracę i mobilizację społeczną. Mieszkańcy z wysokim kapitałem społecznym są bardziej skłonni do angażowania się w inicjatywy lokalne, wspierania wspólnych celów i podejmowania działań na rzecz dobra społecznego. Integracja społeczna odnosi się do procesu, w którym różne grupy społeczne na obszarze są akceptowane, wspierane i angażowane w społeczność lokalną. Integracja społeczna jest kluczowa dla budowania społeczności, w której wszyscy mieszkańcy mają równy dostęp do zasobów i możliwości, niezależnie od swojego pochodzenia, płci, wieku, orientacji seksualnej itp. Działania integracyjne mogą obejmować programy wspierające różnorodność, organizację wydarzeń kulturalnych, tworzenie miejsc spotkań dla różnych grup społecznych itp. Zasoby instytucjonalne odnoszą się do organizacji, agencji i instytucji, które działają w gminie i mają za zadanie świadczyć usługi publiczne oraz zarządzać różnymi aspektami społecznymi, gospodarczymi i kulturalnymi. Zasoby instytucjonalne są istotne dla rozwoju obszaru, ponieważ zapewniają podstawowe usługi dla mieszkańców, takie jak opieka zdrowotna, edukacja, infrastruktura, wsparcie społeczne itp. Tendencję dodatnią i wzrostową ma jedynie obszar dotyczący dostępności komunikacyjnej, co należy w szczególności przypisać nowej i modernizowanej infrastrukturze drogowej, kolejowej co przyczynia się do lepszego skomunikowania obszaru zarówno na poziomie międzygminnym jak i regionalnym. Dostępność i jakość zasobów mieszkaniowych na obszarze jest niska co oznacza, że brakuje odpowiedniego zaplecza w tym zakresie. Sytuacja demograficzna na obszarze LGD się pogarsza i oscyluje wokół wartości 0, co oznacza, że ma poziom równy grupie porównawczej. W obszarze potencjału i konkurencyjności lokalnej gospodarki wskaźnik przyjął w 2020 wartość ujemną, co oznacza, że jest to sytuacja gorsza niż w grupie porównawczej. Potencjał i konkurencyjność lokalnej gospodarki są kluczowymi czynnikami determinującymi sukces i rozwój społeczności lokalnej. Odbija się to na obszarze rynku pracy i kwalifikacjach siły roboczej oraz sytuacji materialnej mieszkańców, których wskaźniki są dodatnie, ale mają tendencję spadkową. Istotne bardzo jest zatem pobudzenie lokalnej gospodarki. Stan finansów lokalnych (zdolność finansowania rozwoju) ma wartość ujemną. Ważne jest zatem wsparcie możliwości finansowania rozwoju poprzez zapewnienie wystarczających środków finansowych w celu realizacji inwestycji.

Analiza SWOT

Analiza SWOT prowadzona była w poszczególnych gminach LGD. Analizę potrzeb rozwojowych i potencjałów obszaru wdrażania LSR przeprowadzono, stosując podejście problemowe, z wykorzystaniem analizy SWOT. Niniejsza Analiza poprzedzona była spotkaniami z przedstawicielami różnych środowisk w każdej z 14 gmin należących do LGD, podczas których została przeprowadzona diagnoza partycypacyjna dla gminy oraz badania ankietowe, z których wnioski zostały ujęte w opracowywanej dla konkretnej gminy analizie SWOT. Wypracowane propozycje poddane zostały konsultacjom z mieszkańcami całego obszaru. Materiał zgromadzony w trakcie spotkań w gminach został wykorzystany do stworzenia analizy SWOT dla obszaru LGD „Żywiecki Raj”, co miało miejsce podczas warsztatów strategicznych w dniu 30 sierpnia 2022 r. W spotkaniu tym uczestniczyli przedstawiciele trzech sektorów, jak i również grup defaworyzowanych. Dane zostały zagregowane i usunięto z nich duplikaty, a następnie poddano je walidacji na warsztatach. Uczestnicy warsztatów wskazywali te czynniki, które mają najistotniejsze znaczenie w kontekście potrzeb i potencjałów całego obszaru oraz wzajemnych relacji. Uczestnicy warsztatu strategicznego mieli za zadanie wybrać najistotniejsze wg nich obszary z punktu widzenia tworzonej analizy SWOT obszaru LGD „Żywiecki Raj”. Na tej podstawie została ułożona hierarchia ważności obszarów wytypowanych przez mieszkańców. Przygotowana analiza służyła jako materiał wyjściowy do opracowania Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność. Obejmuje ona główne elementy świadczące o aktualnej kondycji obszaru LSR (mocne i słabe strony) oraz czynniki zewnętrzne oddziałujące na jego rozwój z zewnątrz (szanse i zagrożenia). Przeprowadzona analiza SWOT jednoznacznie wskazuje, że obszar LSR charakteryzuje się spójnością uwarunkowań przestrzennych, kulturowych i historycznych. Obszar zróżnicowany jest jednak pod względem poziomu rozwoju gospodarczego i intensywności turystyki. Poniżej zaprezentowano tabelaryczną matrycę logiczną powiązań diagnozy obszaru i ludności oraz analizy SWOT (tabela):

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • Aktywni mieszkańcy i organizacje, kluby seniora, KGW, OSP, kluby sportowe, pszczelarze • Atrakcje turystycznie • Szlaki turystyczne i ścieżki przyrodnicze • Infrastruktura okołoturystyczna, obiekty noclegowe, gastronomia • Atrakcyjne położenie geograficzne – dwa sztuczne jeziora, otulina Beskidu Małego, bliskość Żywca, Bielska-Białej • Organizacja imprez, czasu wolnego, wydarzeń kulturalnych • Brak problemów z wodą, źródła, strumienie • Przedsiębiorczość lokalna • Dobrze rozwinięta sieć dróg i komunikacja publiczna, kolejowa • Infrastruktura kanalizacyjna, wodociągowa, • Infrastruktura sportowo-rekreacyjna (boiska, place zabaw) • Infrastruktura społeczna, miejsca spotkań dla organizacji • Działalność Centrum Aktywności Społecznej, Centrum Usług Społecznych • Oferta edukacyjna • Szkoły, przedszkola • Wystarczająca ilość miejsc w przedszkolach i szkołach • Proekologiczne działania gminy • Stan środowiska naturalnego • Napływ nowych mieszkańców, wrastająca ilość nowych domów, zabudowy mieszkalnej • Bogata kultura i tradycja • Duża ilość turystów • Obszar ciemnego nieba • Miejsce atrakcyjne do osiedlania się • Lokalni twórcy ludowi, grupy artystyczne • Działalność GOKu i Biblioteki • Obiekty dziedzictwa kulturowego • Szeroka oferta spędzania wolnego czasu • Infrastruktura zrównoważonego oświetlenia miejscowości • Reagowanie na uwagi mieszkańców 	<ul style="list-style-type: none"> • Brak chodników • Brak małej retencji • Brak rozbudowanej sieci wodociągowej / prywatne wodociągi • Transport zbiorowy słabo rozwinięty • Brak obiektu hotelowego, basenu, spa • Niewystarczające zagospodarowanie obiektów historycznych i zabytkowych • Słaba informacja turystyczna • Brak partnerstwa lokalnego • Brak wspólnej promocji • Brak zintegrowanego produktu turystycznego • Brak ścieżek rowerowych • Zanikający krajobraz pasterski • Brak miejsc spotkań dla młodych ludzi • Brak oferty dla młodych • Obawa pozyskiwania środków finansowych przez organizacje pozarządowe • Niewystarczająca liczba miejsc w żłobkach • Brak perspektyw dla młodych ludzi • Słaba oferta spędzania wolnego czasu dla młodzieży • Brak środków na realizację zdań • Brak gazyfikacji • Brak miejsc parkingowych przy strefie komunikacji PKP • Brak monitoringu • Brak świadomości mieszkańców nt. możliwości przekwalifikowania działek • Brak toalet, niewystarczająca ilość koszy i ławek wiat, małych miejsc rekreacji • Coraz większa ilość nieużytków • Mało atrakcyjna architektura mostków nad potokami, • Starzejąca się infrastruktura rekreacyjna, turystyczna • Brak pól namiotowych i biwakowych z zapleczem, • Niewystarczająca infrastruktura okołoturystyczna, sportowa dla mieszkańców, • Niewystarczająca promocja walorów gminy, • Zabytki wymagają remontu, • Brak wystarczającej wiedzy i zainteresowania mieszkańców • Niska współpraca przedsiębiorców z samorządem • Brak informacji o twórcach lokalnych – bazy danych, • Brak jednolitego systemu informacji, • Brak pokazania twórców i niska świadomość twórców w zakresie możliwości pokazania swoich prac, ich sprzedaży • Twórcy ludowi są niewidoczni • Brak ofert imprez, koncertów • Słaba aktywność społeczna, • Słaba oferta edukacyjna w szkołach i przedszkolach • Niewystarczająca ilość miejsc pracy dla ambitnego młodego pokolenia.

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • Obejście Węgierskiej Górki • Otwarcie drogi ekspresowej • Zmodernizowana droga DW 948 • Moda na domową kuchnię tradycyjną • Moda na folklor • Powrót do tradycji (zioła, drewnienie zabawki, miody), • Tradycyjna gospodarka, rzemiosło • Klimat służący rekonwalescencji chorych na drogi oddechowe • Racjonalna gospodarka odpadami • Strefa ekonomiczna • Rzeki i potoki na terenie Gminy (Soła, Wieśnik, Brzuśnik, Juszczyńska, Bystrzanka, Przybędza) • Kierunek turystyczny zmierzający do rozwijania oferty pól namiotowych, kamperów • Linia kolejowa • Moda na aktywny tryb życia • Potrzeba obcowania z naturą • Podnoszący się poziom życia w gminie • Polski Ład • Rozwój polityki prorodzinnej i społecznej • Współpraca z lasami (nadleśnictwem). 	<ul style="list-style-type: none"> • Biurokracja • Brak przepisów zakazu wjazdów do lasów quadów i motocykli • Niespójne, zmieniające się przepisy • Starzejące się społeczeństwo • Spadek zainteresowania tradycją i kultura wśród mieszkańców • Zanikanie więzi społecznych • Inflacja • Wzrost cen źródeł grzewczych • Sytuacja społeczno-gospodarcza • Susze / zmiany klimatyczne • Niewystarczające środki finansowe do realizacji zadań inwestycyjnych • Rozbudowane dokumenty strategiczne, zbędne dokumenty strategiczne • Wymagania konserwatora zabytków w zakresie prac renowacyjnych obiektów, zabytkowych • Sytuacja demograficzna • Otyłość społeczeństwa – w tym zwłaszcza młodzieży • Rzeka – powódzie, dzikość rzeki • Nieuregulowane stany własnościowe gruntów • Przepisu uniemożliwiającego zmianę % zabudowy w gminie (stary plan zagospodarowania).

Wnioski z analizy SWOT

Analizując zdiagnozowane mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dla obszaru LGD „Żywiecki Raj” zostały wyłonione te, które w największym stopniu oddziałują, bądź mogą oddziaływać na obszar LGD. Słabe strony oraz zagrożenia powinny być pokonywane przez mocne strony oraz szanse rozwoju. Z przeprowadzonej analizy SWOT można wysunąć następujące wnioski:

1. Obszar LGD „Żywiecki Raj” charakteryzuje się zjawiskiem „starzejącego się społeczeństwa”, spada liczba mieszkańców LGD w wieku do lat 4, a wzrasta liczba mieszkańców w wieku po 70 roku życia, spada liczba osób w wieku przedprodukcyjnym, a rośnie w wieku produkcyjnym i poprodukcyjnym.
2. Analizując słabe strony zauważalne jest, iż nadal istnieje luka w niektórych gałęziach turystyki: istnieje konieczność rozwoju atrakcyjnej i spójnej oferty produktów turystycznych, dalszy rozwój infrastruktury turystycznej, rekreacyjnej oraz w szczególności rozwój bazy noclegowej i gastronomicznej.
3. Mieszkańcy Żywieckiego Raju wykazują niskie zaangażowanie w aktywność społeczną, udział w działaniach związanych z edukacją nieformalną, czy pozaszkolną.
4. Zdiagnozowano silne potrzeby związane z inwestowaniem w rozwój odnawialnych źródeł energii na obszarze LSR, działań edukacyjnych budujących świadomość ekologiczną mieszkańców.
5. Jako grupy szczególnie zagrożone wykluczeniem z życia społecznego wskazano osoby młode (do 25 roku życia) oraz osoby starsze (po 60 roku życia). W przypadku młodzieży jest to wynikiem złej higieny życia, łatwego dostępu do substancji odurzających, propagowanych przez media negatywnych wzorców zachowań oraz słabej oferty atrakcyjnego zagospodarowania czasu wolnego. W przypadku seniorów wynika to z trudności w przemieszczaniu się wewnątrz obszaru z uwagi na brak zorganizowanej komunikacji publicznej. Warto zwrócić również uwagę, że w powszechnej opinii grupa wiekowa seniorów to osoby bardziej samotne, borykające się z wieloma problemami zdrowotnymi, które mniej angażują się w działalność społeczną. Jednak ta tendencja na obszarze LGD ulega powoli zmianie, ze względu na fakt, iż rośnie długość życia, poprawia się jego jakość i spora grupa seniorów częściej i chętniej angażuje się w działania na rzecz swojej społeczności lokalnej czy podejmuje inicjatywy integracyjne.
6. Obszar LGD boryka się również z negatywnymi uwarunkowaniami charakterystycznymi dla obszarów wiejskich – istnieje tu mała liczba miejsc pracy i nie funkcjonują tu duże zakłady pracy, obszar charakteryzuje się zarobkami i dochodami niższymi niż w dużych miastach, a konsekwencją tego jest emigracja zarobkowa młodych i wykształconych osób do aglomeracji lub za granicę.

7. Mocną stroną obszaru LGD jest jego atrakcyjność pod względem walorów przyrodniczych, krajobrazowych, kulturowych i historycznych, co może służyć jako bodziec / impuls rozwoju działalności gospodarczej w zakresie turystyki, może być również elementem zachęcającym do osiedlania się. Obszar LGD jest również geograficznie i przyrodniczo predysponowany do stworzenia ciekawej i atrakcyjnej oferty wypoczynku dla różnych grup turystów. Ogromnym atutem obszaru jest jego położenie oraz występujące na nim bogate zasoby przyrodnicze, jego flora i fauna, wyznaczone tu obszary Natura 2000.
8. Istnieje na obszarze duży potencjał rozwojowy w postaci turystyki dziedzictwa – kultura, historia i tradycja tego regionu jest bardzo bogata i stanowić to może w kontekście rozwoju turystyki jej kluczowy element.
9. Analizując szanse obszaru, większość z nich związana jest z rozwojem oferty turystycznej i rekreacyjnej oraz wykorzystaniem walorów przyrodniczych i kulturowych obszaru przy wzbogacaniu oferty dla turystów, jak również tworzeniem produktów turystycznych pod marką Żywiecki Raj.
10. Szansą dla obszaru LGD jest również możliwość pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych na rozwój regionu, co może przyczynić się do podniesienia stanu infrastruktury lokalnej jak i przedsiębiorczości mieszkańców.
11. Zagrożeniem dla obszaru LGD jest sytuacja ekonomiczno-polityczna w Polsce, postępująca bierność i brak zaangażowania społeczeństwa w inicjatywy oddolne. Rozwój inicjatyw oddolnych należy promować już wśród najmłodszego pokolenia, stąd istotnym elementem będzie upowszechnianie tradycji i kultury lokalnej. Z punktu widzenia kapitału społecznego bardzo ważnymi działaniami będą zadania integrujące i wzmacniające lokalną tożsamość. Kreatywna i zaangażowana społeczność lokalna oraz działalność liderów stworzą możliwość pobudzenia oddolnych inicjatyw, odpowiedzialności społecznej i przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu i ubóstwu. Ponadto konieczne jest sukcesywne pogłębianie współpracy różnego rodzaju środowisk i grup społecznych, a także zachęcanie samych mieszkańców do większego zaangażowania na rzecz dobra wspólnego, jakim jest poprawa jakości życia i przeciwdziałanie wykluczeniu społecznemu.
12. Obszar LGD charakteryzuje się dogodnym położeniem, w pobliżu znajdują się takie miasta jak Żywiec, Bielsko-Biała, a przez teren LGD przebiega droga ekspresowa S69. Może to mieć bardzo istotne znaczenie dla rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

4.2 Określenie grup docelowych szczególnie istotnych z punktu widzenia realizacji LSR w tym grup w niekorzystnej sytuacji, seniorów, ludzi młodych (do 25 roku życia)

Po przeprowadzonej diagnozie, badaniach własnych LGD i Analizie SWOT, które zostały poddane konsultacjom społecznym określono grupy szczególnie istotne z punktu widzenia realizacji LSR oraz problemów i obszarów interwencji na terenie LGD. Określono je jako grupy docelowe oraz grupy w niekorzystnej sytuacji. Podczas dalszych prac nad LSR, w czasie wywiadów grupowych określono szczegółowo powody tych wykluczeń i przeanalizowano sposoby przeciwdziałania im w ramach realizacji LSR. Zidentyfikowano następujące kluczowe grupy docelowe:

- **Grupy w niekorzystnej sytuacji** nie są całkowicie tożsame z grupami docelowymi, często natomiast grupy te przenikają się wzajemnie lub zawierają jedna w drugiej. Grupy w niekorzystnej sytuacji – jako osoby zagrożone wykluczeniem społecznym. W LSR zdiagnozowano trzy grupy w niekorzystnej sytuacji:

- **Osoby młode do 25 roku życia** obserwowalny jest wysoki poziom bezrobocia wśród osób młodych (18-30 lata) – w 2020 roku osoby do 25 roku życia stanowiły ponad 15% ogółu bezrobotnych z obszaru LGD. Problemem w znalezieniu zatrudnienia jest brak doświadczenia, niedostosowanie kwalifikacji do potrzeb pracodawców, niewystarczające umiejętności w stosunku do oczekiwań pracodawców. Ludzie młodzi migrują w poszukiwaniu lepszych warunków pracy jak i mało angażują się ze w sprawy lokalne.

- **Osoby, które ukończyły 60 rok życia** - niska aktywność zawodowa osób starszych powoduje szereg negatywnych konsekwencji, zarówno dla samych seniorów, jak i całego społeczeństwa. Ponadto dynamiczny rozwój nowych technologii powoduje, że seniorzy tych technologii nie znają. Osoby po 60 roku życia cechuje niski poziom kwalifikacji zawodowych lub niedostosowane kwalifikacje zawodowe do potrzeb rynku pracy. Osoby starsze mają problem w poruszaniu się po rynku pracy i brakuje im także umiejętności z zakresu technologii informacyjno-komunikacyjnych. Niezbędne jest więc podejmowanie działań mających na celu przedłużenia okresu pozostawania aktywnym zawodowo i społecznie, wykorzystania potencjału seniorów oraz ich godnego życia.

- **Osoby z niepełnosprawnościami i ich opiekunowie** - sytuacja osób niepełnosprawnych na lokalnym rynku pracy jest niekorzystna, co obrazuje niski poziom aktywności zawodowej i relatywnie wysokie bezrobocie osób niepełnosprawnych. Znaczna część osób w wieku produkcyjnym nie uczestniczy w pełni w życiu społeczno-zawodowym, stanowiąc jednocześnie znaczne obciążenie finansowe dla instytucji publicznych. Niepełnosprawność utrudnia włączenie społecznie i aktywizację zawodową, dlatego szczególnymi formami wsparcia należy objąć osoby

z tej grupy. Niepełnosprawność to właściwość, która wpływa na standard życia i w zależności od nasilenia w niższym lub zwiększonym stopniu precyzuje funkcjonowanie człowieka w społeczeństwie - stygmatyzuje. W konsekwencji takiej sytuacji osoby niepełnosprawne zmagają się z brakiem pewności siebie, trudnościami w wiarygodnej ocenie własnych możliwości, niskiej asertywności i dużej zależności od otoczenia. W LSR będą podejmowane takie działania, które umożliwią przełamywanie bariery gotowości do udziału osób niepełnosprawnych w życiu społecznym i zawodowym, poprzez niwelowanie barier architektonicznych, zakup pomocy technicznych, maszyn, urządzeń umożliwiających osobom niepełnosprawnym funkcjonowanie i ich obsługę, zapewnienie osobom niepełnosprawnym pomocy innej osoby – asystenta osoby niepełnosprawnej czy też instruktora pracy. Ważne jest również, aby wyrównywać szanse osób niepełnosprawnych w dostępie do edukacji, likwidować bariery mentalne związane z tendencją do generalizowania i tworzenia stereotypów, integrować ze społecznością lokalną.

Grupy istotne z punktu widzenia realizacji LSR - grupa docelowa:

- **Potencjalni i obecni przedsiębiorcy** – na obszarze LGD istnieje dużo prężnie działających małych firm, głównie o charakterze jednoosobowych działalności gospodarczych, mikro- i małych firm, ale jak pokazuje wskaźnik przedsiębiorczości potencjał ten nie jest w pełni wykorzystany. Ilość istniejących firm w porównaniu do województwa śląskiego czy całego kraju jest znacznie niższa. Wykorzystanie potencjału przedsiębiorczości jest w ramach obszaru LGD bardzo zróżnicowane; w takich gminach jak Czernichów, Łodygowice, Ślemień, Węgierska Górka rozwija się aktywnie, natomiast w innych, jak np. Łękawica, Koszarawa, Gilowice potencjał biznesowy jest nadal niedostatecznie wykorzystany. Diagnoza obszaru LGD wskazuje również na możliwość wykorzystania potencjału turystycznego czy przyrodniczego do rozwoju działalności gospodarczej. Dla potencjalnych i działających przedsiębiorców bardzo często poważną barierą rozwoju jest brak odpowiednich środków finansowych, często brakuje również wiedzy i umiejętności, jak i gdzie założyć firmę i ją prowadzić, aby odnieść sukces. Szczególne znaczenie w tej grupie mają osoby zdiagnozowane i określone w grupach w niekorzystnej sytuacji. LSR będzie wspierać osoby z tej grupy poprzez ich aktywizację zawodową, udostępnianie środków na rozpoczęcie/rozwińnięcie własnej działalności gospodarczej.
- **Organizacje pozarządowe - członkowie organizacji pozarządowych, grupy nieformalne (m.in. KGW, OSP, zespoły regionalne i ludowe, itp.)** – trzeci sektor – społeczny – podmioty zaangażowane w działalność kulturową, a także integracyjną i aktywizacyjną, podmioty aktywnie działające na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego, przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu.
- **Samorządy gminne** - władze publiczne, ich jednostki i instytucje publiczne. W ramach swoich działań JST są odpowiedzialne m.in. za rozwój infrastruktury lokalnej, przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu, aktywizowanie i za politykę kulturalną, społeczną.
- **Mieszkańcy obszaru** – społeczność lokalna obszaru LGD, która będzie z jednej strony beneficjentami podejmowanych działań jak i również uczestnikami czy inicjatorami realizacji różnorodnych przedsięwzięć.

ROZDZIAŁ V. SPÓJNOŚĆ, KOMPLEMENTARNOŚĆ I SYNERGIA

5.1 Opis zgodności i komplementarności LSR z innymi dokumentami planistycznymi/strategiami

Przygotowanie LSR LGD „Żywiecki Raj” determinowane było przez inne dokumenty planistyczno-strategiczne. Uzasadnieniem realizacji poszczególnych celów i przedsięwzięć są wnioski wynikające z oceny zdiagnozowanej sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru LSR i konsultacji społecznych z mieszkańcami. Cele i przedsięwzięcia LSR są zgodne z celami Planu Strategicznego dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027, w tym interwencji Leader, są skorelowane z celem szczegółowym SO7 Przyciąganie i wspieranie młodych rolników i innych nowych rolników oraz ułatwienie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich, SO8 Cel 8 Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa, jak i celami szczegółowymi regionalnego programu Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021-2027 (FE SL 2021-2027): ESO4.6. Wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami; ESO4.7. Wspieranie uczenia się przez całe życie,

w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej; ESO4.12. Promowanie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci. Cele i przedsięwzięcia LSR przyczyniać się będą do osiągnięcia ww celów w ramach EFSI.

Poniżej zaprezentowano spójność celów LSR z celami EFRROW oraz EFS+ w ramach RLKS oraz w ramach dodatkowych źródeł dofinansowania EFRR i FST.

Tabela 14. Wykazanie zgodności celów LSR z celami programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR

CELE LSR LGD „Żywiecki Raj” Cele w EFSI	C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej	C2. ZAZIELENIE gospodarki Żywieckiego Raju	C3. AKTYWNI w Żywieckim Raju - wzmacnianie kapitału społecznego
PS WPR 2023-2027 w ramach FRROW realizujący RLKS			
SO7 Przyciąganie i wspieranie młodych rolników i innych nowych rolników oraz ułatwienie zrównoważonego rozwoju przedsiębiorczości na obszarach wiejskich	X		
SO8 Cel 8 Promowanie zatrudnienia, wzrostu, równości płci, w tym udziału kobiet w rolnictwie, włączenia społecznego i rozwoju lokalnego na obszarach wiejskich, w tym biogospodarki o obiegu zamkniętym i zrównoważonego leśnictwa (EFRROW)	X	X	X
FE SL 2021-2027 w ramach EFS+ realizujący RLKS			
Cel szczegółowy ESO4.6. Wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami (EFS+)			X
Cel szczegółowy: ESO4.7. Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej (EFS+)			X
Cel szczegółowy ESO4.12. Promowanie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci (EFS+)			X

FE SL 2021-2027 w ramach EFRR			
Cel szczegółowy RSO2.1. Wspieranie efektywności energetycznej i redukcji emisji gazów cieplarnianych (EFRR)			X
Cel szczegółowy RSO2.2. Wspieranie energii odnawialnej zgodnie z dyrektywą (UE) 2018/2001 w sprawie energii odnawialnej[1], w tym określonymi w niej kryteriami równoważonego rozwoju (EFRR)			X
Cel szczegółowy: RSO2.4. Wspieranie przystosowania się do zmiany klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego (EFRR)			X
Cel szczegółowy: RSO2.7. Wzmacnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia (EFRR)			X
FE SL 2021-2027 Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST)			
Cel 10.6 Rozwój energetyki rozproszonej opartej o odnawialne źródła energii		X	

Źródło: opracowanie własne

Określone w dokumencie cele strategiczne wykazują komplementarność i spójność z dokumentami strategicznymi wyższego rzędu o randze krajowej oraz wojewódzkiej.

Na poziomie regionalnym LSR LGD „Żywiecki Raj” wpisuje się w realizację najważniejszych dokumentów strategicznych dla województwa śląskiego tj. w *Strategię Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”*, która jest planem rozwoju i modernizacji regionu Śląskiego na kolejną dekadę. *Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego* odpowiada na wyzwania demograficzne stojące przed województwem śląskim, co związane jest w głównej mierze ze starzeniem się społeczności regionu oraz malejącą liczbą mieszkańców będącą wynikiem ujemnego przyrostu naturalnego oraz procesów migracyjnych.

Poniższa tabela przedstawia spójność celów szczegółowych wyznaczonych w Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj” na lata 2023-2030 ze *Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”*.

Tabela 15. Wykazanie zgodności celów Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj” na lata 2023-2030 ze *Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”*.

Cele w EFSI	CELE LSR LGD „Żywiecki Raj”		
	C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej	C2. ZAZIELENIE gospodarki Żywieckiego Raju	C3. AKTYWNI w Żywieckim Raju - wzmacnianie kapitału społecznego
Cel strategiczny A – Województwo śląskie regionem odpowiedzialnej transformacji gospodarczej.	X	X	
Cel operacyjny: A.1. Konkurencyjna gospodarka	X	X	
Cel operacyjny: A.2. Innowacyjna gospodarka	X	X	
Cel operacyjny: A.3. Silna lokalna przedsiębiorczość	X		
Cel strategiczny B – Województwo śląskie regionem przyjaznym dla mieszkańca.			X

Cel operacyjny: B.1. Wysoka jakość usług społecznych, w tym zdrowotnych.			X
Cel operacyjny: B.2. Aktywny mieszkaniec			X
Cel operacyjny: B.3. Atrakcyjny i efektywny system edukacji i nauki			X
Cel strategiczny C – Województwo śląskie regionem wysokiej jakości środowiska i przestrzeni		X	
Cel operacyjny: C.1. Wysoka jakość środowiska		X	
Cel operacyjny: C.2. Efektywna infrastruktura		X	
Cel operacyjny: C.3. Atrakcyjne warunki zamieszkania, kompleksowa rewitalizacja, zapobieganie i dostosowanie do zmian klimatu		X	
Cel strategiczny D – Województwo śląskie regionem sprawnie zarządzanym.	X		
Cel operacyjny: D.2. Aktywna współpraca z otoczeniem i kreowanie silnej marki regionu	X		

Źródło: opracowanie własne

W *Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”* wypracowano grupę przedsięwzięć stanowiących zbiór typów projektów, zadań i aktywności. Przeanalizowano zarysowane w *Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”* przedsięwzięcia i zbieżne z LSR LGD „Żywiecki Raj” kierunki działań.

Tabela 16. Zbieżność przedsięwzięć *Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”* z przedsięwzięciami *Raj LSR LGD „Żywiecki”*

Zbieżność ze Strategią Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”	LSR LGD „Żywiecki Raj”	Komplementarność i synergia – zamierzony efekt
Przedsięwzięcie	Przedsięwzięcie	
Turystyczne Śląskie Zakres zbieżny przedsięwzięcia: 1. Tworzenie i rozwój atrakcyjnej oferty turystycznej: Beskidów, Śląska Cieszyńskiego, Jury Krakowsko-Częstochowskiej, Krainy Górnej Odry. 5. Popularyzacja i rozwój infrastruktury służącej turystyce pielgrzymkowej i turystyce sentymentalno-kulturowej. 6. Rozwój turystyki bez barier oraz rozwój bezpieczeństwa na szlakach turystycznych.	NATURALNIE Żywiecki Raj Zakres zbieżny przedsięwzięcia: - Tworzenie i rozwój atrakcyjnej oferty Żywiecczyzny. - Popularyzacja produktów turystycznych marki Żywiecki Raj.	Podniesienie atrakcyjności turystycznej regionu opartej na endogenicznych lokalnych potencjałach, a tym samym zwiększenie poziomu dywersyfikacji gospodarki regionu oraz budowanie pozytywnego wizerunku.
Kulturalne Śląskie Zakres zbieżny przedsięwzięcia: 1. Inwestycje w zakresie modernizacji i rozwoju regionalnej i ponadlokalnej infrastruktury kultury.	NATURALNIE atrakcyjna infrastruktura Zakres zbieżny przedsięwzięcia: - Inwestycje w zakresie rozwoju małej infrastruktury publicznej, w tym w szczególności turystycznej, rekreacyjnej.	Wzmocnienie tożsamości i identyfikacji kulturowej mieszkańców z regionem.
Kulturalne Śląskie Zakres zbieżny przedsięwzięcia: 2. Kreowanie markowych produktów i wydarzeń kultury.	NATURALNIE tradycyjnie Zakres zbieżny przedsięwzięcia: - Kreowanie marki turystycznej Żywiecki Raj.	Wzmocnienie tożsamości i identyfikacji kulturowej mieszkańców z regionem.

<p>4. Wsparcie regionalnych środowisk twórczych.</p> <p>5. Wsparcie edukacji regionalnej, z uwzględnieniem różnorodności kulturowej województwa.</p>		
<p>Kulturalne Śląskie Zakres zbieżny przedsięwzięcia: 3. Wsparcie przedsiębiorstw sektora przemysłów kreatywnych.</p>	<p>NATURALNIE turystyczna przedsiębiorczość Zakres zbieżny przedsięwzięcia: - Tworzenie lub rozwój przedsiębiorstw w branży turystycznej, w tym rekreacyjnej lub gastronomicznej.</p>	<p>Wzmocnienie tożsamości i identyfikacji kulturowej mieszkańców z regionem.</p>
<p>Witalne Śląskie Zakres zbieżny przedsięwzięcia: 4. Aktywizacja i integracja seniorów m.in. poprzez wolontariat, grupy sąsiedzkie, samopomocowe, kluby seniora, UTW, koła gospodyń wiejskich, grupy parafialne czy „banki czasu”.</p>	<p>AKTYWNI + Zakres zbieżny przedsięwzięcia: Aktywizacja i integracja seniorów</p>	<p>Ograniczenie negatywnych skutków występowania niekorzystnych tendencji demograficznych.</p>
<p>Spoleczne zaangażowane Śląskie Zakres zbieżny przedsięwzięcia: 1. Wzmacnianie życiowej zaradności i postaw proaktywnych wśród mieszkańców. 2. Wsparcie działań promujących włączenie społeczne środowisk i grup marginalizowanych. 3. Wsparcie dla innowacyjnych inicjatyw społecznych. 4. Promocja, wsparcie i rozwój organizacji pozarządowych. 5. Promowanie przedsiębiorstw zaangażowanych społecznie.</p>	<p>AKTYWNI społecznie Zakres zbieżny przedsięwzięcia: - Wspieranie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących. - Działania zapobiegające alienacji osób zagrożonych wykluczeniem, tj. wsparcie psychologiczne, budowanie więzi sąsiedzkich, aktywizacja młodzieży czy seniorów, itd. - Działania na rzecz wyrównywania deficytów społecznych, przede wszystkim kierowane do osób bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo, z niepełnosprawnościami, dzieci, młodzieży i osób starszych. - Warsztaty wspierające rozwój kompetencji miękkich (kompetencji życiowych i umiejętności społecznych umożliwiających docelowo powrót do życia społecznego (w miejscu zamieszkania) i zawodowego (na rynku pracy lub w szkole). - Działania na rzecz aktywizacji społeczności lokalnych, budowanie postaw obywatelskich oraz prospołecznych w tym rozwijających wolontariat.</p>	<p>Zwiększenie społecznego zaangażowania, świadomości i tożsamości lokalnej, a co za tym idzie oddolnych inicjatyw społecznych.</p>
<p>Niskoemisyjne Śląskie Zakres zbieżny przedsięwzięcia: 1. Wsparcie kompleksowej termomodernizacji oraz budownictwa energooszczędnego i pasywnego. 2. Rozwój OZE, w tym wsparcie prosumentów i klastrów energii.</p>	<p>ZIELONE miejsca pracy Zakres zbieżny przedsięwzięcia: - Tworzenie lub rozwój przedsiębiorstw w branży zielonej gospodarki, które działają na rzecz ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju.</p>	<p>Podniesienie jakości życia mieszkańców poprzez poprawę jakości środowiska</p>

<p>3. Rozwój transportu przyjaznego środowisku w szczególności zbiorowego.</p> <p>4. Wspieranie i promowanie podłączania indywidualnych gospodarstw domowych do zbiorowego systemu zaopatrywania w energię, gaz i ciepło.</p>		
<p>Eko Śląskie Zakres zbieżny przedsięwzięcia:</p> <p>2. Rozwój turystyki przyrodniczej, w tym powstanie Szlaku Przyrody.</p> <p>6. Kształtowanie zielonego wizerunku regionu.</p>	<p>NATURALNIE Żywiecki Raj Zakres zbieżny przedsięwzięcia:</p> <p>- Tworzenie i rozwój atrakcyjnej oferty Żywiecczyzny.</p>	<p>Poprawa jakości środowiska, zachowanie terenów cennych przyrodniczo</p>
<p>Eko Śląskie Zakres zbieżny przedsięwzięcia:</p> <p>4. Kształtowanie świadomości ekologicznej, w tym wsparcie działań na rzecz edukacji ekologicznej.</p> <p>6. Kształtowanie zielonego wizerunku regionu.</p>	<p>Smart ZIELONI Zakres zbieżny przedsięwzięcia:</p> <p>- wspieranie innowacyjnych dla obszaru narzędzi promocji lokalnych zasobów przyrodniczych, środowiskowych,</p> <p>- nowoczesne i interaktywne formy edukacji i prezentacji (promowania) walorów przyrodniczych i środowiskowych oraz podnoszenia świadomości ekologicznej mieszkańców.</p>	<p>Poprawa jakości środowiska, zachowanie terenów cennych przyrodniczo.</p>

Źródło: opracowanie własne

LSR LGD „Żywiecki Raj” na lata 2023-2029 roku jest zgodna i komplementarna z innymi dokumentami planistycznymi/strategicznymi szczebla krajowego, regionalnego i ponadlokalnego. W celu zobrazowania tej spójności została opracowana matryca spójności celów strategicznych LSR z priorytetami, celami i kierunkami interwencji zawartymi w nadrzędnych dokumentach strategicznych.

W matrycy wykazano zgodność z kluczowymi dokumentami planistycznymi definiującymi priorytety rozwojowe w obszarach tematycznie i sektorowo powiązanych z niniejszym dokumentem. Zgodność i komplementarność celów wyznaczonych w strategii, wpływa na skuteczniejszą i efektywniejszą realizację takich dokumentów planistycznych/strategii na poziomie województwa, regionu i kraju jak: *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030*, *Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030*, *Polityka ekologiczna państwa do 2030 roku*, *Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności*, *Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, *Strategiczny plan adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020 z perspektywą do roku 2030*, *Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030*, *Strategia Rozwoju Powiatu Żywieckiego 2030+*, *Strategia Rozwoju Pszczelarstwa Powiatu Żywieckiego oraz Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”*. LSR LGD „Żywiecki Raj” odpowiada także na wyzwania polityki europejskiej, które wyrażone zostały w Europejskim Zielonym Ładzie oraz założeniach do Polityki Spójności na lata 2021-2027.

Poniższa matryca jednoznacznie potwierdza spójność celów zaproponowanych w LSR ze wszystkimi poddanymi analizie strategicznymi dokumentami na szczeblu regionalnym. LSR LGD „Żywiecki Raj” w okresie programowania 2023-2027 będzie stanowić instrument realizacji założeń *Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030”* poprzez realizację priorytetów PS WPR 2023-2027, EFS+, EFRR, FST. Opracowanie LSR według instrumentu RLKS w okresie programowania 2023-2027 jest uszczegółowieniem powyższych dokumentów dla określonych obszarów. Uszczegółowienie określone w LSR to wskazanie celów szczegółowych i przedsięwzięć, które są zgodne z wytycznymi odnoszącymi się do perspektywy finansowej 2023-2027. Na potrzeby różnych sektorów, partnerów i grup docelowych, zobrazowanych w analizie SWOT, odpowiadają przyporządkowane w sposób spójny i kompleksowy przedsięwzięcia, wynikające z celów szczegółowych. LSR wpisuje się także w cele dokumentów strategicznych gmin wchodzących w skład obszaru LGD⁹.

⁹ Gminy Gilowice, Koszarawa, Radziechowy-Wieprz, Rajcza i Ujszoły nie posiadają aktualnych dokumentów określających cele strategiczne rozwoju tych gmin na okres programowania 2023-2027 na dzień 30 marca 2023 r.

Tabela 17. Zgodność celów z dokumentami strategicznymi

Dokumenty strategiczne dla obszaru LSR	Cele Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj” na lata 2023-2029		
	C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej	C2. ZAZIELENIE gospodarki Żywieckiego Raju	C3. AKTYWNI w Żywieckim Raju - wzmacnianie kapitału społecznego
Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030	Zgodność z celami strategicznymi: 1.Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.	Zgodność z celami strategicznymi: 1.Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym.	Zgodność z celami strategicznymi: 1.Zwiększenie spójności rozwoju kraju w wymiarze społecznym, gospodarczym, środowiskowym i przestrzennym. 2.Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.
Strategia zrównoważonego rozwoju wsi, rolnictwa i rybactwa 2030	Zgodność z celami operacyjnymi: III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa.	Zgodność z celami operacyjnymi: II. Poprawa jakości życia, infrastruktury i stanu środowiska III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa	Zgodność z celami operacyjnymi: III. Rozwój przedsiębiorczości, pozarolniczych miejsc pracy i aktywnego społeczeństwa.
Polityka ekologiczna państwa do 2030 roku	II – Środowisko i gospodarka. Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska.	I – Środowisko i zdrowie. Poprawa jakości środowiska i bezpieczeństwa ekologicznego. II – Środowisko i gospodarka. Zrównoważone gospodarowanie zasobami środowiska. III – Środowisko i klimat. Łagodzenie zmian klimatu i adaptacja do nich oraz zarządzanie ryzykiem klęsk żywiołowych.	Zgodność z celem horyzontalnym: Środowisko i edukacja. Rozwijanie kompetencji (wiedzy, umiejętności i postaw) ekologicznych społeczeństwa.
Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia Fala Nowoczesności	Zgodność z celami strategicznymi: Cel 4 – Wzrost wydajności i konkurencyjności gospodarki. Cel 8 – Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych.	Zgodność z celami strategicznymi: Cel 4 – Wzrost wydajności i konkurencyjności gospodarki. Cel 7 – Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego oraz ochrona i poprawa środowiska. Cel 8 – Wzmocnienie mechanizmów terytorialnego równoważenia rozwoju dla rozwijania i pełnego wykorzystania potencjałów regionalnych.	Zgodność z celami strategicznymi: Cel 3 – Poprawa dostępności i jakości edukacji na wszystkich etapach oraz podniesienie konkurencyjności nauki. Cel 5 – Stworzenie Polski Cyfrowej Cel 6 – Rozwój kapitału ludzkiego poprzez wzrost zatrudnienia i stworzenie „workfare state”. Cel 11 – Wzrost społecznego kapitału rozwoju.

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)	Zgodność z celami strategicznymi: Cel II. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony	Zgodność z celami strategicznymi: Cel I. Trwały wzrost gospodarczy oparty coraz silniej o wiedzę, dane i doskonałość organizacyjną	Zgodność z celami strategicznymi: Cel II. Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony
Strategiczny plan adaptacji dla sektorów i obszarów wrażliwych na zmiany klimatu do roku 2020 z perspektywą do roku 2030	Zgodność z celami strategicznymi: Cel 2. Skuteczna adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich.	Zgodność z celami strategicznymi: Cel 1. Zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego i dobrego stanu środowiska. Cel 2. Skuteczna adaptacja do zmian klimatu na obszarach wiejskich. Cel 4. Zapewnienie zrównoważonego rozwoju regionalnego i lokalnego z uwzględnieniem zmian klimatu. Cel 5. Stymulowanie innowacji sprzyjających adaptacji do zmian klimatu.	Zgodność z celami strategicznymi: Cel 6. Kształtowanie postaw społecznych sprzyjających adaptacji do zmian klimatu
Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030	Zgodność z celami operacyjnymi: A2.Rozwój działalności gospodarczych wykorzystujących rolnictwo oraz uwarunkowania środowiskowe i kulturowe obszarów wiejskich. B.2. Oferta lokalnych firm zapewniająca dostęp do dóbr i usług rynkowych warunkujących codzienne funkcjonowanie mieszkańców. B.4. Zintegrowane społeczności lokalne i wysoka aktywność mieszkańców w podejmowaniu działań na rzecz społeczności lokalnej. C2. Kształtowanie przestrzeni wiejskich z zachowaniem walorów przyrodniczych i kulturowych. C3. Rozwój aktywności kulturalnych o ponadlokalnej atrakcyjności opierających się na wykorzystaniu tradycji obszarów wiejskich.	Zgodność z celami operacyjnymi: A4.Rozwój odnawialnych źródeł energii w oparciu o uwarunkowania środowiskowe oraz rolnictwo. B3.Ograniczona presja funkcji mieszkaniowych na zasoby środowiskowe i kulturowe obszarów wiejskich. C1. Ochrona zasobów środowiskowych i kulturowych obszarów wiejskich.	Zgodność z celami operacyjnymi: A3. Rosnący potencjał generowania i absorbowania innowacji przez gospodarkę obszarów wiejskich. B.1. Dostępność usług publicznych oraz infrastruktury technicznej umożliwiającej rozwój mieszkańców na obszarach wiejskich. B4.Zintegrowane społeczności lokalne i wysoka aktywność mieszkańców w podejmowaniu działań na rzecz społeczności lokalnej.

	<p>C4. Budowanie wizerunku województwa z wykorzystaniem wartości przyrodniczych i kulturowych obszarów wiejskich.</p> <p>D1. Wykorzystanie rynków regionalnych aglomeracji i lokalnych ośrodków rozwoju do sprzedaży produktów i usług wytworzonych na obszarach wiejskich.</p> <p>D3. Tworzenie relacji i partnerstwa w ramach lokalnych obszarów funkcjonalnych.</p>		
Strategia Rozwoju Powiatu Żywieckiego 2030+	<p>Cel operacyjny:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Efektywne wykorzystanie identyfikowanych potencjałów turystycznych. 2. Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej powiatu żywieckiego. 8. Wzmacnianie tożsamości lokalnej w oparciu o kulturę oraz aktywność organizacji pozarządowych 	<p>Cel operacyjny:</p> <ol style="list-style-type: none"> 2. Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej powiatu żywieckiego. 4. Poprawianie stanu środowiska naturalnego i adaptowanie go do zachodzących zmian klimatycznych w kontekście posiadanych potencjałów turystycznych. 	<p>Cel operacyjny:</p> <ol style="list-style-type: none"> 6. Wzmocnienie sektora edukacji jako kluczowego segmentu usług ponadlokalnych świadczonych przez powiat żywiecki. 7. Integracja i podniesienie jakości systemu polityk społecznych.
Strategia Rozwoju Pszczelarstwa Powiatu Żywieckiego	<p>Cel strategiczny:</p> <p>Cel I. Edukacja w zakresie pszczelarstwa skierowana do różnych grup odbiorców.</p>	<p>Cel strategiczny:</p> <p>Cel III. Baza pożytkowa i zabezpieczenie równowagi ekologicznej</p>	<p>Cel strategiczny:</p> <p>Cel I. Edukacja w zakresie pszczelarstwa skierowana do różnych grup odbiorców.</p>

Źródło: opracowanie własne

5.2 Opis sposobu integrowania różnych sektorów, partnerów, zasobów czy branż działalności gospodarczej w celu kompleksowej realizacji przedsięwzięć

LSR LGD „Żywiecki Raj” ma charakter zintegrowany, co przejawia się w spójnym doborze celów i przedsięwzięć, powiązań pomiędzy podmiotami uczestniczącymi w realizacji LSR oraz w wykorzystaniu różnych zasobów lokalnych. Zaplanowane w ramach LSR cele i przedsięwzięcia wynikają z analizy potrzeb i potencjału obszaru oraz analizy SWOT i są ze sobą skorelowane. Realizacja założonych w LSR przedsięwzięć jest uwarunkowana zintegrowaniem oraz aktywnym włączeniem się podmiotów reprezentujących różne sektory. Integracja podmiotów przyczynia się do dodania potencjałów podmiotom lub uzupełnienia potencjału, a w konsekwencji do zwiększenia możliwości realizacji projektów wdrażających LSR.

W opracowanych celach szczególną rolę odgrywa zintegrowanie w celu szczegółowym C1 NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej, gdzie zagwarantowano spójny i kompleksowy sposób wykorzystania zasobów kulturalnych, przyrodniczych, głównie w myśl podniesienia atrakcyjności turystycznej Żywiecczyzny. Realizacja tego celu będzie możliwa dzięki wykorzystaniu różnych metod realizacji: jako projekty konkursowe, projekty partnerskie, projekty grantowe i operacje własne oraz operacje infrastrukturalne i nieinfrastrukturalne, komercyjne i niekomercyjne. Przedsięwzięcia w ramach tego celu realizowane będą przez różne podmioty np.: P.1.4 NATURALNIE turystyczna przedsiębiorczość – osoby fizyczne nie prowadzące działalności gospodarczej, przedsiębiorcy; P.1.2. NATURALNIE atrakcyjna infrastruktura – organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne; P.1.5 NATURALNE gospodarstwa – rolnicy posiadający małe gospodarstwa rolne; P.1.1. NATURALNIE tradycyjnie – osoby fizyczne, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego i ich jednostki organizacyjne; P.1.3. NATURALNIE Żywiecki Raj – LGD. Również szeroki jest katalog grupy docelowej, która bezpośrednio będzie korzystała z rezultatów zrealizowanych operacji. Potrzeba doinwestowania obszaru w zakresie turystyki wynika zarówno z diagnozy obszaru LGD, jak i konsultacji społecznych. Wśród słabych stron analizy SWOT wykazano: brak jednolitego systemu informacji, brak wspólnej promocji, słabą informację turystyczną, niewystarczającą promocją walorów gminy, a także starzejącą się infrastrukturą rekreacyjną, turystyczną, brak pól namiotowych i biwakowych z zapleczem, niewystarczającą infrastrukturą okołoturystyczną, sportową dla mieszkańców, brak zintegrowanego produktu turystycznego. Rozwinięcie infrastruktury turystycznej np. przez sektor publiczny (np. budowa wiaty, ścieżek edukacyjnych), przyczyni się do podniesienia zainteresowania regionem, a w konsekwencji tworzący się i funkcjonujący biznes będzie miał szansę do komercyjnej obsługi powstałego ruchu turystycznego (gastronomia, miejsca noclegowe). Realizacja projektów z zakresu infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej podniesie atrakcyjność obszaru, co będzie miało pozytywny wpływ na rozwijaną działalność gospodarczą w tym zakresie. Również działania nieinwestycyjne, realizowane w projektach grantowych i operacjach własnych, wpłyną na rozwój przedsiębiorczości między innymi z zakresu zakwaterowania i usług gastronomicznych, jak również kultury, rozrywki i rekreacji na tym obszarze. Będzie możliwe zatem zapewnienie sekwencji interwencji objętych LSR. Poszczególne przedsięwzięcia LSR zostały sformułowane w taki sposób, że realizacja jednego z nich sprzyjała realizacji innego przedsięwzięcia w tym samym lub innym celu. Istotnym aspektem w budowaniu marki turystycznej Żywiecki Raj, opierającej się na dziedzictwie przyrodniczym i kulturowym jest konieczność zerwania z niekorzystnym wizerunkiem Żywiecczyzny, który jest mocno zakorzeniony w świadomości mieszkańców regionu i nie tylko, jako miejsca o niskiej jakości powietrza. Wartości dla budowanej marki Żywiecki Raj to: ekologiczność, nowoczesność, tradycja, synergia potencjałów, zrównoważony rozwój, turystyka świadoma, turystyka kwalifikowana, różnorodność, koordynacja i zarządzanie produktem. Przywołane hasła to tylko część spośród wskazywanych jako kluczowe dla skutecznego rozwoju marki Żywiecki Raj, jako obszarowej destynacji turystycznej. Przytoczone wartości stanowią zasadniczy wkład do sformułowania wizji turystyki na terenie LGD. Zatem urzeczywistnienie „Żywieckiego Raju” jako marki turystycznej wymaga zaangażowania wszystkich zainteresowanych: samorządów, środowisk opiniotwórczych i decyzyjnych, jak również świadomych problemów i wyzwania mieszkańców.

Programując założenia zazielenienia gospodarki na terenie Żywieckiego Raju wzięto pod uwagę następujące elementy: zielone produkty i usługi, zielone inwestycje, zielone sektory gospodarki, zielone zamówienia publiczne i zielone miejsca pracy oraz konsumpcję sprzyjającą zazielenieniu gospodarki¹⁰. Zielone produkty i usługi muszą

¹⁰ *Pojęcie, tworzenie i pomiar zielonej gospodarki* Paulina Szyja, *Gospodarka w praktyce i teorii* 2015 nr 2(39), Łódź 2015

odpowiadać określonym normom środowiskowym, są wytwarzane lub oferowane przy użyciu komponentów nieszkodliwych dla otoczenia i mogą być ponownie zużywane w procesie recyklingu (gospodarka o zamkniętym obiegu), zatem w całym cyklu życia w niewielkim stopniu wpływają na środowisko naturalne. Kolejny element - zielone inwestycje obejmują zarówno budowę infrastruktury chroniącej środowisko, urządzeń umożliwiających produkcję oraz wykorzystanie energii odnawialnej, jak i inne rodzaje działań w zakresie produkcji czy wykorzystania energii i surowców. Zielone inwestycje przeważnie utożsamiane są z budową infrastruktury umożliwiającej czerpanie energii ze źródeł odnawialnych. W trakcie przeprowadzania diagnozy potrzeb, podczas przeprowadzonych konsultacji zwrócono uwagę, iż na zielone inwestycje należy koniecznie spojrzeć szerzej, tj. wziąć pod uwagę budowę obiektów samowystarczających pod względem energetycznym, czy też odniesienia się do zakupu maszyn i urządzeń wydajnych w zakresie energetycznym lub surowcowym. Zielone sektory gospodarki są powszechnie kojarzone z rolnictwem, leśnictwem, czy hodowlą. To jednak błędna identyfikacja, choć te działy są bezpośrednio powiązane z elementami przyrody. Jednak w kontekście restrukturyzacji na rzecz zielonej gospodarki należy uwzględnić przede wszystkim energetykę odnawialną, a także produkcję technologii przyjaznej środowisku naturalnemu. Zielone zamówienia publiczne to działania i procesy, w których władze publiczne determinują pozyskiwanie towarów, usług i innych przedsięwzięć od pozytywnego oddziaływania na środowisko oraz wzrost i rozwój gospodarczo-społeczny. Konsumpcja opierająca się na idei „zero waste”, która unika marnotrawstwa, strat i racjonalnie gospodaruje odpadami wpływa na utrzymanie zielonych sektorów gospodarki. Za wdrażanie koncepcji zielonej gospodarki odpowiedzialne są różne podmioty: jednostki sektora finansów publicznych i ich jednostki, organizacje pozarządowe, przedsiębiorstwa, społeczności lokalne, gospodarstwa domowe i wszyscy mieszkańcy. Zaplanowane w LSR cele są wzajemnie powiązane i uzupełniają się nawzajem.

Opierając się na roboczej definicji zawartej w Programie Narodów Zjednoczonych ds. Środowiska (United Nations Environment Programme; UNEP) Zielona gospodarka (green economy) jednocześnie służy poprawie jakości życia człowieka – jego dobrobytu, równości społecznej i wpływa na zmniejszenie zagrożeń dla środowiska naturalnego i niedoborów ekologicznych. Zielona gospodarka opiera się na trzech fundamentach: jest niskoemisyjna, oszczędna w zużyciu surowców i włączająca społecznie. Zatem programowany w strategii cel C2. ZAZIELENIE gospodarki Żywieckiego Raju jest komplementarny z celem C3. AKTYWNI w Żywieckim Raju - wzmacnianie kapitału społecznego, gdzie zakłada się przedsięwzięcia na rzecz włączenia społecznego. Zamiast rozpraszania się na różne cele, zasoby będą skierowane w sposób skoncentrowany, co prowadzi do efektywniejszego wykorzystania zasobów.

Przy konstrukcji celów i poszczególnych przedsięwzięć została przyjęta zasada ich wzajemnego na siebie oddziaływania, tj. synergii, zarówno na płaszczyźnie realizacji zadania jak i na płaszczyźnie oddziaływania na siebie poszczególnych beneficjentów w każdym przedsięwzięciu. LSR LGD „Żywiecki Raj” to spójny zestaw operacji mających na celu osiągnięcie zdiagnozowanych lokalnych celów i potrzeb. Zintegrowany charakter LSR przejawia się także w spójności i kompleksowości przedsięwzięć zaplanowanych w ramach poszczególnych celów szczegółowych LSR.

Analiza wskaźników rozwoju gmin z obszaru LGD „Żywiecki Raj” poprzez MRL umożliwiła dobranie w ramach określonych celów odpowiednich narzędzi, zakresów wsparcia w ramach dostępnych programów. Ocena poszczególnych obszarów w ramach trzech wymiarów rozwoju: gospodarczego, społecznego i środowiskowo-przestrzennego pozwoliła na uchwycenie najbardziej potrzebnych do wsparcia obszarów, charakteryzujących się wskaźnikami gorszymi w stosunku do innych regionów, tj. potencjału i konkurencyjności lokalnej gospodarki, stanu finansów lokalnych (zdolność finansowania rozwoju) poprzez przekierowanie większości zakładanego wsparcia na zakres dotyczący rozwoju przedsiębiorczości i poprawę dostępu do małej infrastruktury publicznej.

Tabela 18. Zakresy wsparcia I.13.1 – LEADER w ramach przedsięwzięć

Zakresy wsparcia I.13.1 – LEADER	Cele LSR	Przedsięwzięcia LSR
1.rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki poprzez:	C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej C2. ZAZIELENIE gospodarki Żywieckiego Raju	P.1.4 NATURALNIE turystyczna przedsiębiorczość P.2.3 ZIELONE miejsca pracy

a. podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne, b. rozwijanie pozarolniczej działalności gospodarczej;		
2.rozwoj pozarolniczych funkcji małych gospodarstw rolnych w zakresie tworzenia lub rozwijania: a. gospodarstw agroturystycznych, b. zagród edukacyjnych, c. gospodarstw opiekuńczych;	C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej	P.1.5 NATURALNE gospodarstwa
6.poprawa dostępu do małej infrastruktury publicznej;	C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej	P.1.1. NATURALNIE tradycyjnie P.1.2. NATURALNIE atrakcyjna infrastruktura P.2.1. SMART zieloni
7.kształtowanie świadomości obywatelskiej o znaczeniu zrównoważonego rolnictwa, gospodarki rolno-spożywczej, zielonej gospodarki, biogospodarki, wsparcie rozwoju wiedzy i umiejętności w zakresie innowacyjności, cyfryzacji lubi przedsiębiorczości, a także wzmacnianie programów edukacji liderów życia publicznego i społecznego, z wyłączeniem inwestycji infrastrukturalnych;	C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej C2. ZAZIELENIENIE gospodarki Żywieckiego Raju	P.1.3. NATURALNIE Żywiecki Raj P.2.1. SMART zieloni P.2.1. Świadomie zieloni
8.włączenie społeczne seniorów, ludzi młodych lub osób w niekorzystnej sytuacji	C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej C2. ZAZIELENIENIE gospodarki Żywieckiego Raju	P.1.1. NATURALNIE tradycyjnie P.2.1. SMART zieloni
9. ochrona dziedzictwa kulturowego lub przyrodniczego polskiej wsi.	C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej C2. ZAZIELENIENIE gospodarki Żywieckiego Raju	P.1.1. NATURALNIE tradycyjnie P.1.3. NATURALNIE Żywiecki Raj P.2.1. SMART zieloni

Źródło: opracowanie własne

Wartość dodana podejścia LEADER jest wynikiem przyjęcia podejścia oddolnego i partnerskiego, przejawiająca się w lepszym określeniu lokalnych potrzeb i rozwiązań, większym zaangażowaniu ze strony lokalnych podmiotów oraz większych możliwościach wdrażania innowacyjnych rozwiązań. Włączenie społeczności do kompleksowej realizacji przedsięwzięć rozpoczęło się już w momencie przystąpienia do opracowywania projektu LSR. Mieszkańcy podczas spotkań konsultacyjnych sami zidentyfikowali ważne dla nich problemy i przełożyli je na propozycje działań co świadczy o tym, że lokalna społeczność Żywiecczyzny widzi potrzebę wspólnego działania dla zmiany. Nawiązanie sieci kontaktów, wzmocnienie więzów i relacji, budowa wzajemnego zaufania, wymiana informacji, doświadczeń w ramach wydarzeń organizowanych przy współudziale LGD, skutkuje owocną współpracą, większą chęcią podejmowania ryzyka i wprowadzania innowacji, co w rezultacie wpływa na zwiększenie kapitału społecznego społeczności zamieszkującej LGD „Żywiecki Raj”. Dzięki realizacji projektów grantowych LGD będzie współpracowało z organizacjami pozarządowymi, które otrzymują dofinansowanie na realizację własnych zadań jak i LGD będzie zlecać zadania w ramach wdrażania operacji własnych i będzie mogło liczyć na współdziałanie. LGD będzie angażować przedsiębiorców, którzy otrzymali dofinansowanie na rozwój własnych biznesów, w tym w szczególności twórców lokalnych będących jednocześnie lokalnymi liderami. Z takimi przedsiębiorcami LGD

będzie współpracować, pokazując ich jako przykłady dobrych praktyk i rozwiązań. Zakłada się, że powstała w ramach naborów infrastruktura będzie wykorzystywana przez mieszkańców tym liczniej i częściej, iż będzie to wynikało z ich potrzeb. Infrastruktura będzie odpowiedzią na oddolne potrzeby mieszkańców. Projekty będą komplementarne wobec siebie, szczególnie te w zakresie turystyki. Projekty infrastrukturalne będą się uzupełniać z operacjami miękkimi, które będą dedykowane różnym aktywnościom, co wywoła efekt skali.

Jedną z głównych idei LSR jest integracja gospodarcza obszaru. Formułując cele i przedsięwzięcia do realizacji kierowano się przede wszystkim istniejącymi zasobami lokalnymi i potrzebami społeczności lokalnej. W oparciu o te dwa czynniki zdecydowano się na wyznaczenie 3 branż działalności gospodarczych, których rozwój jest szczególnie istotny dla obszaru LGD, należą do nich: zakwaterowanie i gastronomia (sekcja I), kultura, rozrywka i rekreacja (sekcja R) jako branże bezpośrednio związane z turystyką, natomiast branże zielonej gospodarki, które działają na rzecz ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju stanowią jeden z elementów innowacyjnego wykorzystania zasobów lokalnych. Zakłada się zatem synergii między projektami z kilku sektorów, branż, a także realizację przedsięwzięć niekomercyjnych, które przyniosą korzyści dla całej społeczności (więcej o wyznaczonych branżach zawarto w podrozdziale 4.1.3 Charakterystyka gospodarki/przedsiębiorczości, branż z potencjałem rozwojowym).

Zakłada się również nabywanie umiejętności przez społeczności lokalne oraz podnoszenie świadomości mieszkańców w zakresie zielonej gospodarki, środowiska – w ramach przedsięwzięcia P.1.3. NATURALNIE Żywiecki Raj, P.2.1. SMART zieloni, P.2.2. Świadomie zieloni, a także działania w zakresie włączenia społecznego różnych grup docelowych, co będzie możliwe w ramach trzech przedsięwzięć P.3.1. AKTYWNI młodzi, P.3.2. AKTYWNI +, P.3.3. AKTYWNI społecznie. Budowanie kapitału społecznego to proces wielowymiarowy. Najważniejszym sposobem budowania kapitału społecznego jest aktywizowanie lokalnych liderów oraz wspieranie organizacji pozarządowych. Z kolei najlepszą formą wsparcia NGO, dostępną w ramach funduszy, którymi dysponuje LGD są projekty grantowe. Mimo niedoskonałości tego narzędzia pozwala ono na wspieranie organizacji pozarządowych na każdym etapie procesu grantowego i budowanie trwałych relacji z LGD. W ten sam cel wpisują się również działania na rzecz przedsiębiorców, a także w pośredni sposób wspieranie budowy i rozbudowy infrastruktury. Dzięki zbudowanym relacjom z organizacjami pozarządowymi możliwe jest pełniejsze, powszechniejsze – obejmujące niewielkim nakładem środków większą część społeczności lokalnej oraz szybsze realizowanie strategii. Dodatkowo realizacja zakładanych projektów dokładnie dopasowanych do lokalnych potrzeb, współpracy wszystkich interesariuszy zarówno publicznych, prywatnych oraz społecznych będzie możliwe efektywniejsze wykorzystanie środków na wdrażanie LSR, co niewątpliwie przyniesie wartość dodaną.

Komplementarność LSR będzie realizowana na dwóch etapach, na etapie programowania oraz wdrażania strategii. Na etapie programowania komplementarność została zapewniona przy tworzeniu LSR i określaniu zakresu tematycznego przedsięwzięć. Wykorzystując możliwości i potencjał LGD „Żywiecki Raj” – pracowników biura, którzy w ramach prowadzonego doradztwa oraz działań animacyjnych i promocyjnych będą udzielali informacji na temat możliwości wsparcia, odwołując się do zastosowania zasad komplementarności w ramach poszczególnych naborów i operacji, które będą mogły uzyskać wsparcie środków dostępnych w LSR. Pracownicy biura LGD będą zbierać i aktualizować informacje o dostępnych środkach pomocowych komplementarnych do LSR w celu zwiększenia efektywności zintegrowania wsparcia. Dodatkowo zakłada się ścisłą współpracę z Lokalnym Punktem Informacyjnym w Bielsku-Białej prowadzonym przez Stowarzyszenie Bielskie Centrum Przedsiębiorczości, z którym zostało w tym celu podpisane porozumienie współpracy. Takie narzędzia wsparcia komplementarności i zintegrowania na etapie wdrożenia LSR pozwolą na zwiększenie efektywności istniejącego systemu instytucjonalnego, promowanie komplementarności oraz zwiększanie świadomości jej wagi wśród potencjalnych wnioskodawców i beneficjentów.

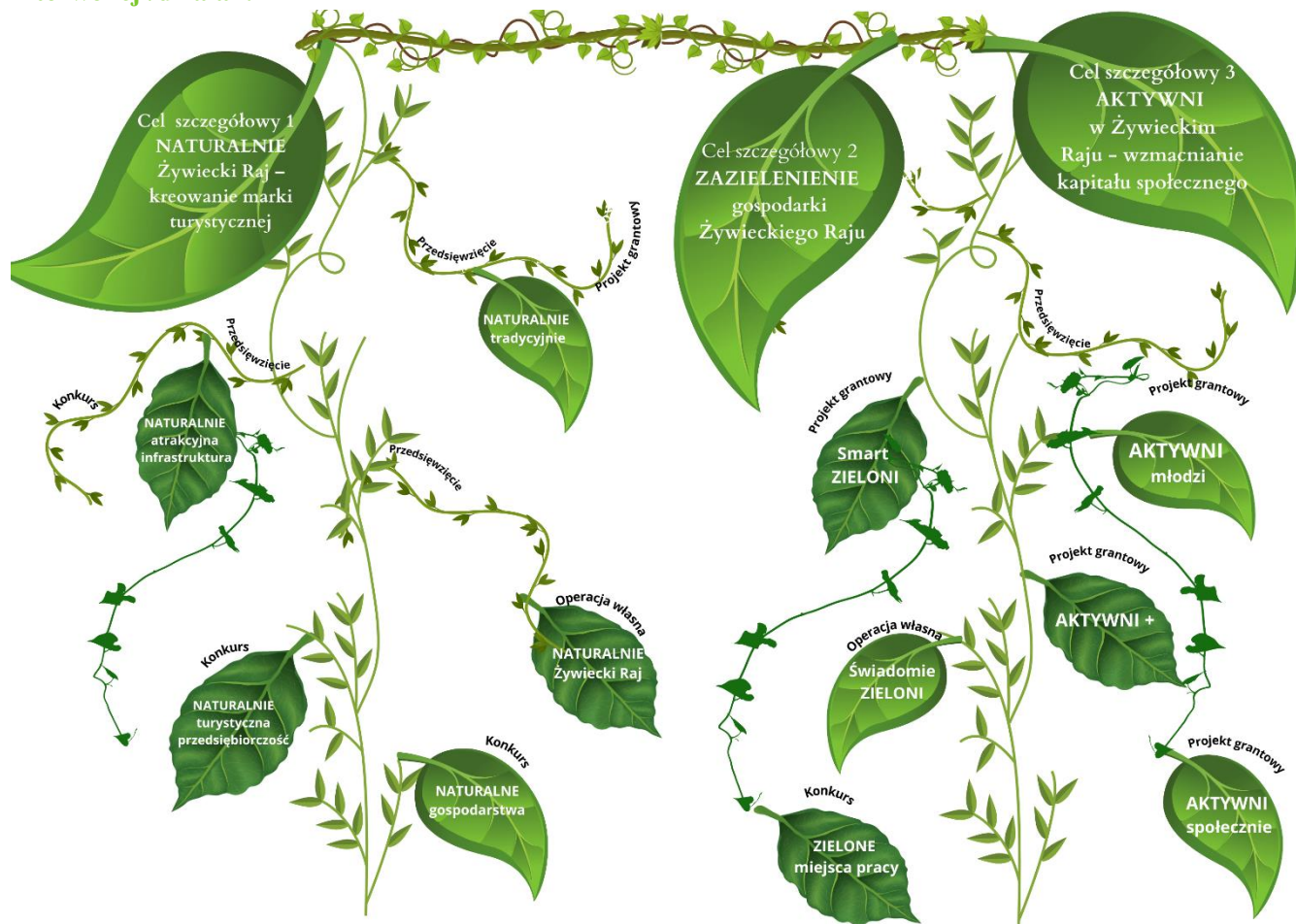
ROZDZIAŁ VI. CELE I WSKAŹNIKI

6.1 Specyfikacja i opis celów

Wypracowane cele LSR to efekt pracy wielu osób zaangażowanych w jej tworzenie uczestniczących w licznych spotkaniach informacyjno-konsultacyjnych czy w warsztatach strategicznych. Cele i przedsięwzięcia LSR zostały bezpośrednio powiązane z danymi pochodzącymi z raportu ewaluacyjnego, zdiagnozowanej sytuacji społeczno-gospodarczej, przeprowadzonych badań i analiz własnych LGD. Szczegółowy opis konsultacji został opisany

w Rozdziale 3. Partycypacyjny charakter LSR. W efekcie dokonanej analizy potrzeb i problemów z uwzględnieniem przewag konkurencyjnych, czyli mocnych stron obszaru LGD, zdefiniowano priorytetowe obszary zainteresowań i potrzeb mieszkańców. W oparciu o zgłoszone przez społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj” główne potrzeby, sformułowano cele LSR oparte o trzy obszary tematyczne wynikające z potrzeb. LSR została ukierunkowana na osiągnięcie wyznaczonych najistotniejszych celów

Słowa: NATURALNIE, ZIELEŃ, AKTYWNI zawarte w przymiotniku celów i przedsięwzięć spełniają funkcję symboliczną, a wymienione pojęcia zawierają bogaty ładunek problemów i odpowiadających im interwencji/działań.

W ramach przeprowadzanych konsultacji społecznych mieszkańcy Żywieckiego Raju wyrazili swoją opinię dotyczącą możliwości dofinansowania istotnych dla nich obszarów. W pierwszej kolejności większość mieszkańców dofinansowałaby infrastrukturę drogową (38%), która z uwagi na brak możliwości dofinansowania w ramach wdrażania LSR nie została uwzględniona. Następnie środki przeznaczyliby na infrastrukturę i ofertę sportową i rekreacyjną (26%) oraz na promocję obszaru, dziedzictwa kulturowego, zasobów naturalnych i turystyki (21%). Mniej naglącą, choć wciąż istotną, potrzebą jest dla mieszkańców poprawa aktywności społecznej mieszkańców (17%) oraz zwiększenie liczby miejsc pracy poza rolnictwem (13). Mniej badanych opowiedziało się za przeznaczeniem funduszy na działania umożliwiające zmniejszenie liczby osób bezrobotnych (8%) oraz działania poprawiające warunki życia osób niepełnosprawnych (5%)¹¹. Założenia te zostały uwzględnione w doborze przedsięwzięć i zakresów możliwych do ich realizacji.

Podczas warsztatu strategicznego dokonano analizy materiału i wniosków płynących ze spotkań gminnych, zebrano informację i opinię o słuszności przyjętego przez LGD kierunku działań (w szczególności ukierunkowanie na zagadnienia dotyczące głównych cech podejścia LEADER), przeprowadzono analizę SWOT obszaru – na podstawie danych ze spotkań w gminach. Analiza SWOT realizowana była w poszczególnych gminach LGD, następnie zebrano wszystkie dane, które zostały zagregowane i usunięto z nich duplikaty uzyskując sumarycznie po kilkadziesiąt pozycji mocnych i słabych stron oraz po kilkanaście szans i zagrożeń. Następnie podczas warsztatów, dane te poddano walidacji, a interdyscyplinarne podgrupy (składające się z przedstawicieli różnych grup interesu sektora

¹¹ Badanie CAWI, czerwiec 2022 r., 190 ankiet.

publicznego, gospodarczego i społecznego w tym, członkowie OSP, KGW i sołtysi) oceniały zebrany materiał w 3 kategoriach: istotnych, średnio istotnych i mało istotnych wymiarów. Na tej podstawie zostały wybrane najważniejsze potrzeby, a następnie zostały one zgrupowane. Na powstałej bazie potrzeb zostały określone cele LSR, których zaspokojenie ma nastąpić poprzez realizację przedsięwzięć w ramach LSR. Cele dotyczą potrzeb z punktu widzenia społeczności lokalnej najistotniejszych, ale jednocześnie możliwych do realizacji w ramach podejścia LEADER oraz dla których to podejście stanowi najlepszą i najbardziej efektywną metodę zaadresowania. Tak przygotowane drzewo problemów podczas warsztatów strategicznych zostało przeformułowane na drzewo celów. Proces ten umożliwił określenie trzech celów szczegółowych oraz przedsięwzięć, które zostały następnie skonsultowane z mieszkańcami i uwzględnione w LSR.

Cel szczegółowy **C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej** zakłada wprowadzenie i promocję marki turystycznej Żywiecki Raj, która jest oddolną inicjatywą. W Polsce istnieje wiele innych atrakcyjnych regionów turystycznych, które konkurują ze sobą o uwagę turystów. Konieczne jest skuteczne promowanie unikalnych atrakcji i walorów regionu żywieckiego, aby przyciągnąć turystów i konkurować z innymi miejscowościami. Jak wynika z przeprowadzonej diagnozy w niektórych miejscowościach na Żywiecczyźnie infrastruktura turystyczna jest ograniczona. Brakuje odpowiedniej ilości miejsc noclegowych, parkingów czy tras turystycznych. Ograniczona infrastruktura wpływa na komfort i satysfakcję turystów. Żywiecczyzna jest często odwiedzana przez turystów głównie w okresie letnim i zimowym. Sezonowe skoncentrowanie turystów może prowadzić do przeciążenia infrastruktury i usług turystycznych w tych okresach, podczas gdy w innych miesiącach mogą występować okresy mniejszego ruchu turystycznego. Ponadto obszar LGD jest znany z takich atrakcji jak Jezioro Żywieckie, Góra Żar. Jednakże, koncentracja turystyki wokół tych głównych atrakcji może powodować przeciążenie i zatłoczenie w tych obszarach, podczas gdy inne miejsca i atrakcje mogą być pomijane. Cel jest skorelowany z takimi potrzebami jak: brak jednolitego systemu informacji, brak wspólnej promocji, słaba informacja turystyczna, niewystarczająca promocja walorów gminy, a także starzejąca się infrastruktura rekreacyjna, turystyczna, brak pól namiotowych i biwakowych z zapleczem, niewystarczająca infrastruktura okołoturystyczna, sportowa dla mieszkańców. Z przeprowadzonej analizy potrzeb z konsultacji społecznych jak i z przeprowadzonego badania ewaluacyjnego LSR na lata 2016-2023, w której zawarto rekomendacje utrzymania wysokiego poziomu wspierania turystyki na obszarze objętym LSR wynika, że obszar związany z rozwojem turystyki nadal powinien być dostrzegany i wspierany. Turystyka odgrywa istotną rolę w gospodarce Żywiecczyzny, przynosząc korzyści ekonomiczne, społeczne i kulturowe. Turystyka może być ważnym czynnikiem wzrostu gospodarczego, przynosząc zyski związane z wydatkami turystów na zakwaterowanie, jedzenie, zakupy, transport i atrakcje turystyczne. Rozwinięty sektor turystyczny generuje miejsca pracy, zwiększa dochody lokalnych przedsiębiorców i przyczynia się do ogólnego rozwoju regionalnego. Rozwój turystyki na terenie Żywiecczyzny będzie sprzyjał ochronie dziedzictwa kulturowego, ponieważ atrakcje turystyczne często wymagają dbałości o zachowanie i konserwację zabytków, tradycji i dziedzictwa kulturowego. Właściwie zarządzana turystyka może promować ochronę środowiska naturalnego. Poprzez edukację turystów, wdrażanie zrównoważonych praktyk turystycznych i ochronę unikalnych obszarów przyrodniczych, można minimalizować negatywny wpływ turystyki na środowisko.

Turystyka w ramach LSR będzie wspierana zarówno w zakresie rozwoju przedsiębiorczości (przedsięwzięcie **P.1.4 NATURALNIE turystyczna przedsiębiorczość**), ale też potrzeb w zakresie ogólnodostępnej infrastruktury (przedsięwzięcie **P. 1.2 NATURALNIE atrakcyjna infrastruktura**). Te dwa zakresy wzajemnie się uzupełniają i wpływają na tworzenie kompleksowej oferty usług skierowanej zarówno do mieszkańców jak i turystów. Jednym z głównych problemów jest starzenie się społeczeństwa, wyludnianie się obszaru, oraz pogarszająca się sytuacja ekonomiczna mieszkańców. Wpływa to na pogłębianie się problemu wykluczenia społecznego i gospodarczego mieszkańców. Skutkuje również trudną sytuacją młodych osób na rynku pracy – o czym świadczą problemy zgłaszane przez mieszkańców podczas konsultacji m.in. niewystarczająca ilość miejsc pracy dla ambitnego młodego pokolenia czy brak perspektyw dla młodych ludzi. Wszystkie te czynniki powodują obniżanie standardu życia w rodzinach żyjących na obszarze LGD. W przypadku młodych mieszkańców taka sytuacja implikuje poszukiwanie przez nich perspektyw rozwoju, miejsc pracy w dużych miastach i zagranicą. Dlatego uznano, że w ramach wdrażania LSR najważniejszym czynnikiem jest wsparcie działań mających wpływ na poprawę sytuacji ekonomicznej mieszkańców Żywiecczyzny oraz stabilizacja życia rodzinnego i tworzenie warunków do pozostawania młodych na obszarze LGD. Mając na uwadze negatywne zjawiska emigracji osób młodych i wykształconych kluczowe znaczenie ma wspieranie tworzenia nowych firm. Opierając się na wnioskach z diagnozy

obszaru należy zarówno umiejętnie wspierać strategiczną gałąź aktywności gospodarczej obszaru jaką jest turystyka, ale także takie inicjatywy gospodarcze związane z zazielenieniem gospodarki, które wpłyną na zróżnicowanie sektorów gospodarczych dostarczających mieszkańcom źródeł utrzymania z maksymalnym wykorzystaniem istniejących walorów regionu.

Na terenach górzystych obszaru LGD rolnictwo jest ograniczone przez trudne warunki terenowe, dominują grunty leśne. Podczas konsultacji społecznych, a następnie przeprowadzonego wywiadu grupowego, wykazano zainteresowanie właścicieli małych gospodarstw rolnych tworzeniem i rozwijaniem oferty pozarolniczych funkcji gospodarstwa rolnego. Wskazywano także, że potencjał małych gospodarstw rolnych powinien być ukierunkowany na ofertę wypoczynku w zgodzie z kreowaną marką Żywiecki Raj, co zostało przełożone na przedsięwzięcie **P.1.5 NATURALNE gospodarstwa**.

Turystyka będzie przynosić korzyści społeczności lokalnej, dostarczając źródeł dochodu, miejsc pracy i inwestycji. Kiedy turyści odwiedzają regiony, zazwyczaj wydają pieniądze na lokalne produkty i usługi, wspierając lokalne przedsiębiorstwa i wspólnoty. To może przyczynić się do redukcji ubóstwa i zwiększenia jakości życia mieszkańców. W ramach celu szczegółowego **C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej** założono do

realizacji operację własną związaną z rozwijaniem marki w ramach przedsięwzięcia – **P.1.3 NATURALNIE Żywiecki Raj**. Celem powołania marki Żywiecki Raj jest dążenie do ożywienia turystycznego na terenie Żywiecczyny, a w szczególności ograniczenie sezonowości ruchu turystycznego, wypracowania katalogu produktów, który będzie zmierzał do optymalizacji i zrównoważenia oferty Żywieckiego Raju. 26 marca 2019 r. w Gminnym Ośrodku Kultury w Łodygowicach miało miejsce wyjątkowe wydarzenie. Odbyła się konferencja podsumowująca prace nad

opracowaniem marki i jednocześnie inaugurująca wprowadzenie marki turystycznej Żywiecki Raj. W konferencji uczestniczyli przedstawiciele różnych sektorów i środowisk: przedstawiciele samorządu terytorialnego, kultury, lokalni przedsiębiorcy, działacze społeczni, osoby którym leży na sercu dobro mikroregionu jakim jest Żywiecczyna. Konferencja została uwieńczona podpisaniem listu intencyjnego przez władarzy całego powiatu żywieckiego. Podpisany list intencyjny to deklaracja dążenia do pogłębiania dalszej współpracy i rozwijania działań w obszarze turystyki i promocji Żywiecczyny, to początek przyszłych, wspólnych inicjatyw pod marką Żywiecki Raj. Zakłada się, że znak marki turystycznej Żywiecki Raj stanie się prestiżowym certyfikatem oznaczającym jakość oraz atrakcyjność, gdzie pod jednym mocnym wizerunkowo szyldem i w ramach jednego podmiotu, odpowiedzialnego za zarządzanie i promowanie marki, konkurujące ze sobą gminy Żywiecczyny rozpoczną współpracę przy tworzeniu wspólnej oferty turystycznej. W ramach prowadzonych działań mocny nacisk kładziony będzie zarówno na turystykę przyjazdową i turystykę wewnętrzną, która będzie zakładała edukację regionalną. Planuje się zatem przygotowanie takiej oferty materiałów edukacyjnych i wydarzeń, które pozwolą na prawdziwe spotkanie z historią, kulturą i tradycją Żywiecczyny.

Wprowadzenie marki turystycznej Żywiecki Raj ma na celu stworzenie regionu turystycznego, którego marka,

wysoka jakość świadczonych usług oraz spójny marketing mają zachęcać do przyjazdu na obszar Żywiecczyny. Marka będzie gwarantem, że informacje nt. miejsca będą wiarygodne, zaś turysta będzie mógł sprawnie zorganizować swoją podróż, korzystając z atrakcji i usług zgrupowanych w ramach obszaru wizerunkowego marki Żywiecki Raj. Podjęte działania przyczynią się do stworzenia warunków dla kooperacji organizacji turystycznych, samorządów i podmiotów branży turystycznej, co w perspektywie czasu zaowocuje profesjonalizacją zarządzania turystyką na poziomie lokalnym.

W zamierzeniach Stowarzyszenia – Lokalna Grupa Działania „Żywiecki Raj” jest realizacja przedsięwzięcia w formie projektu grantowego **P.1.1 NATURALNIE tradycyjnie**, poprzez który możliwy będzie rozwój edukacji ekologicznej i wspieranie działań służących eliminowaniu negatywnych zjawisk w środowisku, współpraca z placówkami oświatowymi, organizacjami społecznymi i instytucjami. Celem będzie promocja idei ochrony środowiska i przeciwdziałania zmianom klimatu poprzez przeróżne inicjatywy, takie jak np.: opracowanie produktów turystycznych, organizowanie prelekcji, wystaw, spotkań, wycieczek o tematyce ekologicznej i przyrodniczej,

organizacja akcji oraz pomoc przy realizacji programów szkolnych. Jeżeli nie zostaną podjęte szybko działania zmierzające do ochrony zasobów przyrodniczych i krajobrazowych, nie będzie możliwe wykorzystanie posiadanych zasobów w celach turystycznych. Także zanikające wartości związane z folklorem i kulturą górską mogą zagrozić rozwojowi turystyki oraz wpłyną na znaczne zubożenie nie tylko dziedzictwa kulturowego regionu, ale i Polski. Zwyczaję odnoszą się do bardzo szeroko pojętej kultury, która wiąże się z gwarą, obrzędami, kuchnią, artystami ludowymi, muzyką i mają ogromne znaczenie tak w podłożu historii regionu jak i kraju. Należy wesprzeć działania zmierzające do zachowania i promocji walorów kulturowych regionu. Coraz liczniejsi turyści interesują się kulturą wsi i swój przyjazd pragną połączyć z aktywnym odpoczynkiem, w naturalnym środowisku z poznaniem folkloru, historii, zabytków i tradycji. Przy okazji chcą również spróbować lokalnych wyrobów i poznać sposób ich wytwarzania. Pielęgnacja lokalnego folkloru oraz lokalnego dziedzictwa będą wspierane również za pomocą projektów. W związku z unikatowymi zasobami przyrodniczymi na obszarze Żywiecczyzny, konieczne jest podejmowanie kompleksowych działań związanych z jego ochroną, udostępnieniem i wykorzystaniem jako atrakcji turystycznej. Niezbędne jest także efektywne wykorzystywanie potencjału przyrodniczego jako atrakcji turystycznej, szczególnie w zakresie promocji. Niepowtarzalne zasoby naturalne będą jednym z motorów zrównoważonego rozwoju Żywiecczyzny, poprzez oddziaływanie na gospodarkę opartą na turystyce. Ważne jest podejmowanie działań mających na celu zrównoważony rozwój turystyki na Żywiecczyźnie, które uwzględniają zarówno potrzeby turystów, jak i ochronę środowiska oraz zainteresowanie lokalnej społeczności. Ważne jest, aby promować różnorodność atrakcji i zachęcać turystów do eksplorowania również mniej znanych części obszaru LGD „Żywiecki Raj”. Ten cel będzie również realizowany w Strategii LSR.

Ewolucja działań w zakresie tworzenia zielonej gospodarki opiera się na trzech etapach: gospodarka niskoemisyjna, zazielenienie gospodarki, zielona gospodarka. Pierwszy etap działań to ograniczenie emisji gazów i zanieczyszczeń, szczególnie dwutlenku węgla w zakładach przemysłowych, gospodarstwach domowych, ale także w transporcie. Następną fazą to „zazielenienie gospodarki”, która ukierunkowana jest na zmniejszenie poziomu gazów cieplarnianych w atmosferze, będących wynikiem działalności człowieka, ale również zrównoważoną produkcję i konsumpcję, rozwój ekologicznego transportu. Końcowym etapem przemian jest zielona gospodarka, czyli uniezależnienie się od surowców energetycznych, z przeważającą rolą sektorów środowiskowych, a także wytwarzania produktów i usług przyjaznych dla środowiska naturalnego¹². Obszar LGD „Żywiecki Raj” stoi przed wyzwaniem drugiego etapu, czyli zazielenienia gospodarki.

Cel szczegółowy **C2. ZAZIELENIE gospodarki Żywieckiego Raju** zakłada dążenie do bardziej zrównoważonego i ekologicznego modelu rozwoju, odniesienie się z troską do przyrody i ekosystemów w życiu gospodarczym i społecznym Żywiecczyzny, to proces wprowadzania praktyk i technologii, które zmniejszą negatywny wpływ działalności człowieka na środowisko naturalne, to wspieranie prośrodowiskowych działań praktycznych w różnych sektorach gospodarki, które można określić pojęciem „zazielenienia”, jak również działania edukacyjne. W ramach tego celu zakłada się dążenie do zachowania ochrony środowiska, bioróżnorodności i przeciwdziałania zmianom klimatu. Nadmierne użytkowanie obszarów rekreacyjnych, zanieczyszczenia, niszczenie przyrody czy problem z utrzymaniem czystości i porządku mogą stanowić zagrożenie dla ekosystemów lokalnych. Jak wynika z przeprowadzonej diagnozy Żywiecczyzna jest pięknym regionem górskim z licznymi parkami narodowymi i rezerwatami przyrody. Jednak ochrona środowiska naturalnego może być wyzwaniem, szczególnie w kontekście rozwoju przemysłowego i turystycznego. Konieczne jest zachowanie równowagi między rozwojem gospodarczym a ochroną unikalnych ekosystemów regionu. Przemysł, transport i inne sektory gospodarki zużywają duże ilości energii, często pochodzącej z paliw kopalnych. Te emisje przyczyniają się do zmian klimatycznych i globalnego ocieplenia. Zmniejszenie zużycia energii i zwiększenie udziału energii odnawialnej stanowi ważne wyzwanie. Wielu ludzi nadal nie jest świadomych znaczenia ochrony środowiska i zrównoważonego rozwoju. Brak zrozumienia wśród pracodawców i społeczeństwa może prowadzić do niewystarczającego zainteresowania zielonymi miejscami pracy i braku inwestycji w sektorze zielonej gospodarki. Wymiar słabych stron obszaru LGD pozwala zdefiniować deficyty, którym będzie przeciwdziałała realizacja tego celu szczegółowego, tj. nieświadomość ekologiczna mieszkańców (brak wiedzy dotyczącej metod, środków, działań), niewystarczająca promocja segregacji odpadów (bioodpadów), dzikie wysypiska, słaba ekologiczna edukacja, słaba przedsiębiorczość lokalna, zanikający krajobraz pasterski, niewystarczająca ilość miejsc pracy dla ambitnego młodego pokolenia, coraz większa ilość

¹² *Pojęcie, tworzenie i pomiar zielonej gospodarki* Paulina Szyja, *Gospodarka w praktyce i teorii* 2015 nr 2(39), Łódź 2015

nieużytków. Problem zagrożeń wynikających z rosnącego zanieczyszczenia i degradacji środowiska na Żywiecczyźnie narasta w miarę postępów urbanizacji i industrializacji, intensyfikacji rolnictwa oraz podnoszenia poziomu wiedzy i świadomości. Stoimy na skraju przepaści i kryzysu ekologicznego i konieczne jest radykalna zmiana podejście do przyrody i całego otoczenia naturalnego. Zagrożenie degradacją dotyczy większości terenów zamieszkałych na Żywiecczyźnie.

Zazielenienie gospodarki ma na celu również oprócz redukcji negatywnego wpływu działalności człowieka na środowisko, promowanie efektywności energetycznej oraz rozwój odnawialnych źródeł energii. Zakłada się, że w ramach zazielenienia gospodarki Żywiecczyzny, będzie promowane wykorzystywanie odnawialnych źródeł energii, takich jak energia słoneczna, wiatrowa i wodna; zachęcanie do poprawy efektywności energetycznej w budynkach mieszkalnych i komercyjnych poprzez izolację termiczną, stosowanie energooszczędnych urządzeń i oświetlenia LED, rozbudowana infrastruktura dla rowerów i tworzone stacje ładowania dla pojazdów elektrycznych. Organizowane szkolenia dla mieszkańców w zakresie oszczędzania energii, promowanie ekologicznych środków transportu, takich jak m.in. rowery, transport publiczny i samochody elektryczne. Wdrażanie zielonych koncepcji zrównoważonego rozwoju wymaga wsparcia inwestycyjnego i edukacyjnego.

Zielone miejsca pracy, czyli miejsca pracy w sektorach związanych z ochroną środowiska i zrównoważonym rozwojem, to formy zatrudnienia przyczyniające się do ograniczenia konsumpcji energii i zasobów naturalnych, ograniczenia ilości i rodzajów odpadów i zanieczyszczeń, redukcji emisji gazów cieplarnianych oraz ochrony ekosystemów i zachowania bioróżnorodności¹³. Są one niezwykle ważne dla przyszłości środowiska naturalnego obszaru LGD „Żywiecki Raj” i gospodarki – będą realizowane w ramach przedsięwzięcia **P.2.3 ZIELONE miejsca pracy**.

Istotnym elementem będzie prowadzenie kompleksowych działań edukacyjnych, które będą skutkować trwałością podejmowanych przedsięwzięć oraz wzrostem świadomości mieszkańców gmin Żywieckiego Raju o atutach obszaru, co zakłada przedsięwzięcie w formie projektu grantowego **P.2.1 Smart ZIELONI**. W ramach tego przedsięwzięcia zakłada się realizację projektu grantowego, który odpowiada na potrzeby w zakresie aktywizacji społeczności i włączania ich do samodzielnego szukania rozwiązania problemów lokalnej społeczności z wykorzystaniem partnerstwa. Mechanizm zazielenienia Żywieckiego Raju nie będzie skupiał się wyłącznie na poszczególnych sektorach gospodarki i działalności produkcyjnej, ale będzie kierowany również do społeczności lokalnych, do ich postaw, sfery konsumpcji i zachowań jako konsumentów i mieszkańców. W ramach projektu grantowego zakłada się np.: popularyzowanie odpowiednich praktyk, zachowań, działania przyjazne dla środowiska naturalnego, funkcjonowania gospodarstw domowych i kształtowania nawyków konsumentów. Proces zazielenienia Żywieckiego Raju, wyrażający troskę o środowisko naturalne, nie będzie dotyczył jedynie sektorów intensywnie korzystających z ziemi, wody i innych składników natury, ale też całej gospodarki i społeczności. W ramach przedsięwzięcia **P.2.1 Smart ZIELONI**, zakłada się również, iż będą realizowane projekty w ramach EFRR i FST nastawione na rozwój gospodarczy oparty na technologiach przyjaznych środowisku naturalnemu poprzez inwestycje i zachowanie możliwości płynących z zasobów naturalnych, od których zależy przetrwanie naszej planety w perspektywie długoterminowej, zapewniających większą efektywność w zakresie wykorzystania energii, surowców naturalnych, produkcji dóbr lub świadczenie usług, charakteryzujących się niewielkim lub zerowym stopniem oddziaływania na otoczenie człowieka. Będą to „inteligentne inwestycje”, utożsamiane z energooszczędnymi technologiami.

Podczas spotkań konsultacyjnych podkreślano rolę działań edukacyjnych w zakresie ochrony i przywracania walorów przyrodniczo-krajobrazowych na obszarze, a także kształtowania wśród mieszkańców wiedzy i przyzwyczajzeń sprzyjających ochronie przyrody i klimatu. W związku z tym, w ramach LSR zaprogramowano przedsięwzięcie realizowane w ramach operacji własnej **P.2.2 Świadomie ZIELONI**, które zakłada m.in. realizację programów recyklingu i segregacji odpadów, aby zminimalizować ilość odpadów trafiających na składowiska poprzez organizowane kampanie informacyjne i edukacyjne promujące zasadę "zero waste". Głównym celem tej zasady jest minimalizowanie generowania odpadów poprzez zmniejszanie ilości produktów i opakowań, których nie można ponownie wykorzystać. Pierwszym krokiem w osiągnięciu zero waste jest unikanie generowania odpadów tam, gdzie to możliwe. Można to osiągnąć poprzez dokonywanie świadomych wyborów zakupowych, unikanie nadmiernego pakowania, wybieranie produktów o minimalnym opakowaniu, korzystanie z opakowań wielokrotnego

¹³ *Zielona gospodarka, zielony wzrost i zazielenienie jako formy realizacji koncepcji zrównoważonego rozwoju*, Mieczysław Adamowicz, Wieś i Rolnictwo 2 (191)/2021

użytku itp. W przypadku, gdy nie można uniknąć generowania odpadów, zasada zero waste sugeruje dążenie do ponownego wykorzystania przedmiotów. Można to osiągnąć poprzez naprawę uszkodzonych przedmiotów, przekazanie nieużywanych rzeczy innym osobom, korzystanie z butelek wielokrotnego użytku, torebek z materiału zamiast plastikowych jednorazowych torebek itp. W przypadku odpadów, które nie mogą być ponownie wykorzystane, zasada zero waste zachęca do przekierowania ich do procesów recyklingu lub kompostowania. Recykling polega na przetwarzaniu materiałów takich jak papier, metal, szkło i plastik w celu produkcji nowych produktów. Kompostowanie zaś polega na rozkładzie organicznych odpadów, takich jak resztki jedzenia i rośliny, w celu uzyskania wartościowego materiału organicznego do nawożenia gleby. Zasada zero waste skupia się nie tylko na indywidualnych działaniach, ale również na dążeniu do zmniejszenia odpadów na poziomie systemowym. Oznacza to wprowadzanie zmian w politykach publicznych, przemysłowych i biznesowych, które promują zrównoważone praktyki gospodarowania odpadami, zapewnienie odpowiedniej infrastruktury do recyklingu i kompostowania, oraz edukację społeczeństwa na temat zero waste.

Cele dla EFFROW są kontynuacją działań dla obszaru objętego LGD, które są długofalowe. Rozwiązanie istniejących problemów regionu nie ma swoich ram czasowych. Są one wynikiem wysiłków podejmowanych przez różne podmioty działające na tym obszarze, stąd uwzględniono je zarówno w LSR na lata 2016-2023 oraz w wielu wypadkach przeniesiono do Strategii LSR na lata 2024-2029. Dążenie do rozwoju naszego regionu jest zadaniem na wiele lat, a obecna Strategia skupia jak w soczewce najważniejsze jej kierunki na najbliższe 6 lat.

Cel szczegółowy **C3. AKTYWNI w Żywieckim Raju - wzmacnianie kapitału społecznego** będzie w całości realizowany w ramach EFS+ i jest wynikiem analizy problemów istniejących na obszarze LGD. Problem wykluczenia społecznego mieszkańców przejawia się w braku perspektyw dla młodych ludzi, słabej ofercie spędzania wolnego czasu dla młodzieży, niskim poziomie kwalifikacji i umiejętności podstawowych (słaba oferta edukacyjna w szkołach i przedszkolach), niskiej aktywności społecznej, słabej edukacji regionalnej. Problem słabej dostępności do pozalekcyjnych form edukacji dla dzieci i młodzieży dotyka mieszkańców Żywieccyzny, hamując ich rozwój. Włączenie społeczne to proces zapewnienia uczestnictwa i równości szans dla wszystkich członków społeczeństwa, niezależnie od ich pochodzenia, wieku, płci, orientacji seksualnej, niepełnosprawności czy statusu społeczno-ekonomicznego. Jest to istotna kwestia w kontekście rozwoju lokalnego, ponieważ zapewnia, że korzyści płynące z rozwoju i wzrostu gospodarczego są dzielone w sposób sprawiedliwy i równy. Niedostateczne działania na rzecz integracji społecznej, takie jak ograniczone programy szkoleniowe, nieliczne warsztaty czy projekty społeczne, mogą utrudniać rozwój umiejętności i zdolności społecznych. Osoby, które nie mają możliwości skorzystania z takich inicjatyw mogą czuć się wykluczone i odczuwać brak perspektyw na poprawę swojej sytuacji. Brak dostępu do różnorodnych atrakcji kulturalnych, infrastruktury rekreacyjnej i miejsc spotkań społecznych może prowadzić do wykluczenia społecznego. Osoby, które nie mają możliwości uczestniczenia w życiu kulturalnym i społecznym, mogą czuć się odizolowane i pominięte. Problemy te zostały zdefiniowane podczas spotkań informacyjnych z mieszkańcami i przedstawicielami organizacji przeprowadzonymi w III kwartale 2022 r. i zawarte w Analizie SWOT. Jednocześnie potwierdzają to dane GUS: wiele osób z obszaru LGD korzysta ze środowiskowej pomocy społecznej (na obszarze LGD 397 na 10 tysięcy ludności) ludność w wieku nieprodukcyjnym na obszarze LSR stanowi 39,84% ogółu ludności obszaru LGD, natomiast udział przedsiębiorstw zatrudniających mniej niż 50 pracowników na obszarze LGD (1 432 firmy w 2020 r.) świadczy o poziomie przedsiębiorczości wymagającym dalszego wsparcia. Z kolei saldo migracji na obszarze LSR w 2020 r. (108) świadczy o ciągłej potrzebie wskazania mieszkańcom korzyści płynących z ich miejsca zamieszkania, powstrzymania ich migracji do miast oraz wskazania kierunków likwidacji niekorzystnych uwarunkowań (odległości od miasta, braku zainteresowania młodych ludzi rozwojem swojej kariery na obszarach wiejskich, słabym dostępem do atrakcyjnych form edukacji i ofert spędzania wolnego czasu). Dla wielu mieszkańców Żywieccyzny brakuje możliwości rozwoju, zarówno w sferze zawodowej, jak i osobistej. Młodzi ludzie często decydują się na emigrację, ponieważ nie widzą dla siebie perspektyw w regionie. Problemy z systemem edukacyjnym, brak dostępu do wysokiej jakości szkół lub ograniczone możliwości zdobycia wykształcenia mogą prowadzić do wykluczenia społecznego. Ograniczona edukacja może wpływać na szanse na znalezienie pracy i rozwój zawodowy. Włączenie społeczne jest kluczowym elementem rozwoju lokalnego, ponieważ zapewnia ono równowagę pomiędzy wzrostem gospodarczym a potrzebami społeczności lokalnej. Włączenie społeczne jest procesem długofalowym i wymaga zaangażowania wszystkich zainteresowanych stron, w tym władz lokalnych, organizacji społecznych, biznesu oraz mieszkańców.

Diagnoza ta potwierdza, iż konieczne jest wdrożenie instrumentów odpowiadających na istniejące problemy społeczne, aby zminimalizować ich niekorzystny wpływ na obszar LSR oraz przyczynić się do stworzenia atrakcyjnych warunków życia i pracy na obszarach wiejskich. W związku z tym w ramach EFS+ planuje się realizować 3 cele (**cel: f, g, l**), a spośród nich inicjatywy skierowane na wzmacnianie kapitału społecznego poprzez edukację młodych, dokształcanie osób dorosłych oraz wsparcie osób wykluczonych społecznie, znajdujących się w niekorzystnej sytuacji życiowej.

6.2 Przedstawienie celów z podziałem na źródła finansowania

Strategia Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność (LSR) opracowywana przez LGD „Żywiecki Raj” jest strategią dwufunduszową. Planowana do realizacji LSR zakłada realizację operacji (projektów), które wdrażane będą przez LGD „Żywiecki Raj” lub przez beneficjentów, grantobiorców w szczególności w formule bezpośredniej ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (EFRROW) oraz Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (EFS+). Cele LSR zostały jednak sformułowane szerzej, aby móc uwzględniać realizację operacji na obszarach objętych LSR również w formule pośredniej z Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (EFRR) i Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji (FST).

Tabela 19. Cele i źródła ich finansowania

Cele	Przedsięwzięcia	Program finansujący
C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej	P.1.1 NATURALNIE tradycyjnie	PS WPR
	P.1.2 NATURALNIE atrakcyjna infrastruktura	PS WPR
	P.1.3 NATURALNIE Żywiecki Raj	PS WPR
	P.1.4 NATURALNIE turystyczna przedsiębiorczość	PS WPR
	P.1.5 NATURALNE gospodarstwa	PS WPR
C2. ZAZIELENIE gospodarki Żywieckiego Raju	P.2.1 Smart ZIELONI	PS WPR; EFRR; FST
	P.2.2 Świadomie ZIELONI	PS WPR
	P.2.2 ZIELONE miejsca pracy	PS WPR
C3. AKTYWNI w Żywieckim Raju - wzmacnianie kapitału społecznego	P.3.1 AKTYWNI młodzi	EFS+
	P.3.2 AKTYWNI +	EFS+
	P.3.3 AKTYWNI społecznie	EFS+

Źródło: opracowanie własne

6.3 Przedstawienie przedsięwzięć realizowanych w ramach RLKS

Wyznaczone w strategii cele składają się z przedsięwzięć, które stanowią propozycje rozwiązywania problemów. W ramach celu szczegółowego **C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej** założono cztery przedsięwzięcia:

P.1.1 NATURALNIE tradycyjnie – projekt grantowy

To przedsięwzięcie odpowiada na zidentyfikowane problemy w analizie potrzeb i potencjałów związane z niskim poziomem edukacji regionalnej, zanikającą twórczością ludową, brakiem miejsca spotkań i oferty dla młodych ludzi, słabą aktywnością społeczną, wykluczeniem. Realizowane będą działania wspierające aktywność organizacji

pozarządowych na rzecz przybliżania mieszkańcom walorów kulturowych w postaci takich działań jak m.in.: wydarzeń, spotkań, warsztatów, aktywnych zajęć terenowych, publikacji, edukacji regionalnej etc.,- tworzenia i rozwój atrakcyjnej oferty Żywiecczyny, popularyzacja produktów turystycznych marki Żywiecki Raj, promowanie, upowszechnianie i ochrona dziedzictwa kulturowego.

Przedsięwzięcie realizowane poprzez wsparcie z programu PS WPR dla projektu grantowego do kwoty maksymalnej 500 tys. zł na operację i na poziomie dofinansowania kosztów kwalifikowalnych zgodnie z PS WPR.

W projekcie grantowym maksymalna kwota dofinansowania na jedno zadanie wyniesie:

– do 50 tys. zł w przypadku operacji bez elementu infrastruktury publicznej, w tym w szczególności turystycznej, rekreacyjnej.

– do 100 tys. zł w przypadku operacji z elementem małej architektury publicznej, w tym w szczególności turystycznej, rekreacyjnej.

Minimalna lub maksymalna kwota pomocy będzie każdorazowo określana w regulaminie naboru o przyznanie pomocy ogłaszanych przez LGD. LGD może dokonać w regulaminie naboru również ograniczeń podmiotowych, np. ograniczyć nabór tylko do organizacji pozarządowych. lub tylko do działań skierowanych do odbiorców z grup osób w niekorzystnej sytuacji wskazanych w LSR. Wskaźnikiem produktu będzie Liczba projektów grantowych.

P.1.2 NATURALNIE atrakcyjna infrastruktura - konkurs

Przedsięwzięcie jest odpowiedzią na zgłoszone przez mieszkańców potrzebę modernizacji starzejącej się infrastruktury, uatrakcyjnienia obszaru poprzez rozwój infrastruktury turystycznej i rekreacyjnej mogącej zwiększyć atrakcyjność turystyczną obszaru, oraz podniesienie jakości życia mieszkańców, w tym w szczególności osób młodych i seniorów. Przedsięwzięcie zakłada wsparcie operacji poprawiających możliwość rozwoju obszaru w oparciu o powstałą infrastrukturę dostępną zarówno dla mieszkańców jak i dla turystów.

Przedsięwzięcie realizowane poprzez konkurs jako wsparcie z programu PS WPR w formie refundacji do kwoty maksymalnej

a) 500 tys. zł na operację w przypadku podmiotów innych niż jednostki sektora finansów publicznych,

b) 360 tys. zł na operację w przypadku jednostek sektora finansów publicznych obejmujące środki z EFRROW i publiczne środki krajowe (w przypadku JSFP wkład własny podmiotu ubiegającego się o przyznanie pomocy również stanowi publiczne środki krajowe).

Poziom dofinansowania dla w/w przedsięwzięcia na poziomie przewidzianym w PS WPR.

Minimalna lub maksymalna kwota pomocy będzie każdorazowo określana w regulaminie naboru o przyznanie pomocy ogłaszanych przez LGD. LGD może dokonać w regulaminie naboru również ograniczeń podmiotowych. Wskaźnikiem produktu będzie Liczba doposażonych/przebudowanych/wybudowanych obiektów małej infrastruktury publicznej.

P.1.3 NATURALNIE Żywiecki Raj – operacja własna

Przedsięwzięcie wynika z przeprowadzonych badań informujących o niskiej rozpoznawalności oferty obszaru i marki Żywiecki Raj oraz małej liczbie „markowych” produktów i usług, jest także odpowiedzią na zgłoszone przez mieszkańców potrzebę niewystarczającej promocji walorów gmin, braku systemu jednolitej informacji, brak pokazania twórców lokalnych i niskiej świadomości twórców w zakresie możliwości pokazania swoich prac, ich sprzedaży. W ramach tego przedsięwzięcia rozwijane będą markowe produkty i usługi w ramach marki Żywiecki Raj, promowany produkt lokalny, a także będzie prowadzona szeroko zakrojona promocja i edukacja mieszkańców, w tym w szczególności twórców lokalnych o marce Żywiecki Raj. Zakłada się działania związane z kreowaniem marki turystycznej Żywiecki Raj.

Przedsięwzięcie realizowane poprzez operację własną jako wsparcie z programu PS WPR w formie refundacji do kwoty maksymalnej 500 tys. zł na operację i na poziomie przewidzianym w PS WPR. Wnioskodawcą może być organizacja pozarządowa. Wskaźnikiem produktu będzie Liczba operacji własnych.

P.1.4 NATURALNIE turystyczna przedsiębiorczość - konkurs

Przedsięwzięcie odpowiada na zidentyfikowane w diagnozie problemy i potrzeby związane z rozwojem przedsiębiorczości, oferty turystycznej obszaru, a także na niewystarczająco rozwiniętą infrastrukturę turystyczną, rekreacyjną na obszarze Żywieckiego Raju, w tym noclegową i gastronomiczną. Zakłada się tworzenie lub rozwój

przedsiębiorstw w branży turystycznej, w tym rekreacyjnej lub gastronomicznej oraz usług towarzyszących turystyce (rękodzieło artystyczne, pamiątkarstwo, rzemiosło itp.).

Przedsięwzięcie realizowane będzie poprzez:

- a) rozwój istniejących mikro i małych przedsiębiorstw - wsparcie z programu PS WPR w formie refundacji do kwoty maksymalnej 400 tys. zł na operację,
- b) tworzenie nowych przedsiębiorstw - wsparcie z programu PS WPR w formie ryczałtu do kwoty maksymalnej 150 tys. zł na operację.

Poziom dofinansowania dla w/w przedsięwzięć na poziomie przewidzianym w PS WPR. Kwota pomocy lub minimalna lub maksymalna kwota pomocy będzie każdorazowo określana w regulaminie naboru o przyznanie pomocy ogłaszanych przez LGD. Wskaźnikiem produktu będzie Liczba operacji polegających na utworzeniu lub rozwoju działalności w zakresie turystyki/okołoturystyki.

P.1.5 NATURALNE gospodarstwa – konkurs

Przedsięwzięcie odpowiada na zidentyfikowane w analizie potrzeb i potencjału LSR problemy związane brakiem atrakcyjnych miejsc do spędzania wolnego czasu, zanikającym krajobrazem pasterskim.

Przedsięwzięcie realizowane poprzez wsparcie z programu PS WPR w formie refundacji do kwoty maksymalnej:

- a) 150 tys. zł na operację w zakresie tworzenia gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych oraz gospodarstw opiekuńczych;
- b) 500 tys. zł na operację w zakresie rozwijania gospodarstw agroturystycznych, zagród edukacyjnych oraz gospodarstw opiekuńczych.

Poziom dofinansowania dla w/w przedsięwzięć na poziomie przewidzianym w PS WPR.

Kwota pomocy lub minimalna lub maksymalna kwota pomocy będzie każdorazowo określana w regulaminie naboru o przyznanie pomocy ogłaszanych przez LGD. Wskaźnikiem produktu będzie Liczba operacji polegających na utworzeniu lub rozwinięciu pozarolniczych funkcji gospodarstwa rolnego.

Cel szczegółowy **C2. ZAZIELENIE** gospodarki **Żywieckiego Raju** zakłada trzy przedsięwzięcia:

P.2.1 Smart ZIELONI - projekt grantowy

Projekt grantowy przewiduje realizowanie zadań wspierających aktywność organizacji pozarządowych na rzecz realizacji programów edukacyjnych i aktywizacyjnych dla mieszkańców. To przedsięwzięcie odpowiada na zidentyfikowane w diagnozie problemy i potrzeby związane z niskim zaangażowaniem mieszkańców w życie społeczne obszaru (szczególnie młodzieży i seniorów), słabą aktywnością społeczną oraz brakiem wystarczającej wiedzy i zainteresowania mieszkańców, słabą edukacją ekologiczną. W ramach tego przedsięwzięcia zakłada się także wspieranie innowacyjnych dla obszaru narzędzi promocji lokalnych zasobów przyrodniczych, środowiskowych w oparciu o wykorzystanie projektów grantowych. W związku z tym planowane są do realizacji działania związane z nowoczesnymi i interaktywnymi formami edukacji i prezentacji (promowania) walorów przyrodniczych i środowiskowych oraz podnoszeniem świadomości ekologicznej mieszkańców. Przedsięwzięcie realizowane poprzez wsparcie z programu PS WPR dla projektu grantowego do kwoty maksymalnej 500 tys. zł na operację i na poziomie dofinansowania kosztów kwalifikowalnych zgodnie z PS WPR. W projekcie grantowym maksymalna kwota dofinansowania na jedno zadanie wyniesie:

- do 50 tys. zł w przypadku operacji bez elementu infrastruktury publicznej,
- do 100 tys. zł w przypadku operacji z elementem małej architektury publicznej.

Minimalna lub maksymalna kwota pomocy będzie każdorazowo określana w regulaminie naboru o przyznanie pomocy ogłaszanych przez LGD. LGD może dokonać w regulaminie naboru również ograniczeń podmiotowych, np. ograniczyć nabór tylko do organizacji pozarządowych. Wskaźnikiem produktu będzie Liczba projektów grantowych.

P.2.2 Świadomie ZIELONI – operacja własna

Przedsięwzięcie jest odpowiedzią na zgłoszone przez mieszkańców potrzeby związane z niską świadomością ekologiczną mieszkańców (brak wiedzy dotyczącej metod, środków, działań), niewystarczającym upowszechnianiem segregacji odpadów (bioodpadów). Zakłada się m.in.: utworzenie i wyposażenie mobilnej wystawy, materiałów służących prowadzeniu edukacji regionalnej, ekologicznej, promocję OZE, organizowanie kampanii informacyjnych dotyczących tematyki ochrony środowiska oraz ekologii.

Przedsięwzięcie realizowane poprzez operację własną jako wsparcie z programu PS WPR w formie refundacji do kwoty maksymalnej 500 tys. zł na operację i na poziomie przewidzianym w PS WPR. Wnioskodawcą może być organizacja pozarządowa. Wskaźnikiem produktu będzie Liczba operacji własnych.

P.2.3 ZIELONE miejsca pracy - konkurs

Przedsięwzięcie odpowiada na zidentyfikowane w diagnozie problemy i potrzeby związane z rozwojem przedsiębiorczości w zakresie zielonej gospodarki, w tym w szczególności wskazywanej podczas spotkań z mieszkańcami brakiem perspektyw dla młodych ludzi i konieczności stworzenia miejsc pracy dla ambitnego młodego pokolenia.

Przedsięwzięcie realizowane będzie poprzez;

- a) rozwój istniejących mikro i małych przedsiębiorstw - wsparcie z programu PS WPR w formie refundacji do kwoty maksymalnej 400 tys. zł na operację,
- b) tworzenie nowych przedsiębiorstw - wsparcie z programu PS WPR w formie ryczałtu do kwoty maksymalnej 150 tys. zł na operację.

Poziom dofinansowania dla w/w przedsięwzięć na poziomie przewidzianym w PS WPR. Kwota pomocy lub minimalna lub maksymalna kwota pomocy będzie każdorazowo określana w regulaminie naboru o przyznanie pomocy ogłaszanych przez LGD. Wskaźnikiem produktu będzie Liczba operacji polegających na utworzeniu lub rozwoju działalności w zakresie zielonej gospodarki.

Trzeci cel szczegółowy **C3. AKTYWNI w Żywieckim Raju - wzmacnianie kapitału społecznego** będzie realizowany przez trzy przedsięwzięcia:

P.3.1 AKTYWNI młodzi - w formule grantowej

Przedsięwzięcie to wpisuje się w cel EFS+ (f): Cel ESO4.6. Wspieranie równego dostępu do dobrej jakości, włączającego kształcenia i szkolenia oraz możliwości ich ukończenia, w szczególności w odniesieniu do grup w niekorzystnej sytuacji, od wczesnej edukacji i opieki nad dzieckiem przez ogólne i zawodowe kształcenie i szkolenie, po szkolnictwo wyższe, a także kształcenie i uczenie się dorosłych, w tym ułatwianie mobilności edukacyjnej dla wszystkich i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami, gdzie **zakładane są do wsparcia inicjatywy w obszarze edukacji pozaformalnej wynikające z potrzeb społeczności lokalnych na podstawie LSR tj.: wsparcie różnych form rozwijających kompetencje społeczne, obywatelskie, świadomość i ekspresję kulturalną, przedsiębiorczość, umiejętności ogólne, wiedzę oraz zainteresowania dzieci i młodzieży poprzez m.in.: warsztaty, zajęcia dodatkowe oraz inne formy wsparcia wynikające z potrzeb społeczności lokalnych w zakresie edukacji pozaformalnej dzieci i młodzieży.** Wskaźnikiem produktu będzie Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego oraz Wspierane strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

P.3.2 AKTYWNI + w formule grantowej

Przedsięwzięcie to będzie realizowane w ramach EFS+ celu szczegółowego (g) ESO4.7. Wspieranie uczenia się przez całe życie, w szczególności elastycznych możliwości podnoszenia i zmiany kwalifikacji dla wszystkich, z uwzględnieniem umiejętności w zakresie przedsiębiorczości i kompetencji cyfrowych, lepsze przewidywanie zmian i zapotrzebowania na nowe umiejętności na podstawie potrzeb rynku pracy, ułatwianie zmian ścieżki kariery zawodowej i wspieranie mobilności zawodowej. Wsparcie skierowane zostanie do osób o niskich kompetencjach i umiejętnościach podstawowych, posiadających największą lukę kompetencyjną stanowiącą także barierę dla konkurencyjności tych osób na rynku pracy. Wskaźnikiem produktu będzie Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego oraz Wspierane strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

P.3.3 AKTYWNI społecznie – w formule grantowej

Przedsięwzięcie to będzie realizowane w ramach EFS+ celu szczegółowego (l) ESO4.12. Promowanie integracji społecznej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym, w tym osób najbardziej potrzebujących i dzieci, gdzie planuje się realizację projektów opartych na aktywizacji i integracji społecznej społeczności lokalnych, w szczególności działań kierowanych do osób zagrożonych ubóstwem i wykluczeniem społecznym (oraz ich otoczenia) zamieszkujących obszar objęty LSR. Programowane działania będą polegały m.in. na aktywizacji społecznej, rozwijaniu kompetencji społecznych i zainteresowań, aktywnych sposobów spędzania czasu wolnego,

budowaniu więzi społecznych, czy wyrównywaniu deficytów społecznych osób bezrobotnych i nieaktywnych zawodowo. W ramach tego przedsięwzięcia zakłada się działania m.in. zapobiegające alienacji osób zagrożonych wykluczeniem, tj. wsparcie psychologiczne, budowanie więzi sąsiedzkich, **aktywizacja młodzieży czy seniorów**, itd., działania na rzecz wyrównywania deficytów społecznych, przede wszystkim kierowane do osób bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo, z niepełnosprawnościami, dzieci, młodzieży i osób starszych, **działania skierowane m.in. do seniorów zapobiegające wykluczeniu cyfrowemu i nabyciu kompetencji w zakresie obsługi komputera, w tym bankowości elektronicznej, działania na rzecz wyrównywania deficytów społecznych, przede wszystkim kierowane do osób bezrobotnych, nieaktywnych zawodowo, z niepełnosprawnościami, dzieci, młodzieży i osób starszych.**

Wskaźnikiem produktu będzie Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego oraz Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność.

W ramach RLKS działania dla interwencji EFS+ realizowane będą w formule grantów udzielanych przez LGD (jako beneficjenta projektu grantowego) na realizację inicjatyw wynikających z LSR i zgłaszanych przez lokalną społeczność).

6.4 Przypisanie wskaźników do celów i przedsięwzięć w kontekście ich adekwatności do celów i przedsięwzięć oraz zgodności ze wskaźnikami dla programów, w ramach których planowane jest finansowanie LSR

Wybrane wskaźniki produktu i rezultatu odnoszą się bezpośrednio do oczekiwań związanych z niwelowaniem problemów sformułowanych w diagnozie obszaru. Do wskaźników dobrano odpowiednie metody pomiaru pozwalające na mierzalne weryfikowanie ich osiągnięcia. Efekty realizacji poszczególnych celów i przedsięwzięć uzgodnionych na podstawie konsultacji społecznych zostały ujęte w postaci adekwatnie przynależnych wskaźników. Zgodnie z wykazem określonym w PS WPR oraz EFS + określono wskaźniki rezultatu:

Tabela 20. Wskaźniki rezultatu

Wskaźniki rezultatu dla C1 NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej	Jednostka miary	Wartość docelowa
Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR.	Liczba utworzonych miejsc pracy	16
Rozwój gospodarki wiejskiej: liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR.	Liczba przedsiębiorstw	2
Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR.	Liczba osób	10 000
Liczba rozwiniętych przedsiębiorstw	szt.	6
Wskaźniki rezultatu dla C2 ZAZIELENIE gospodarki Żywieckiego Raju	Jednostka miary	Wartość docelowa
Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	Liczba osób	100
Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR.	Liczba utworzonych miejsc pracy	4
Liczba rozwiniętych przedsiębiorstw	szt.	2
Wskaźniki rezultatu dla C3 AKTYWNI w Żywieckim Raju - wzmacnianie kapitału społecznego	Jednostka miary	Wartość docelowa
Liczba zrealizowanych inicjatyw lokalnych o charakterze edukacyjnym	Liczba inicjatyw	40
Liczba zrealizowanych inicjatyw lokalnych	Liczba inicjatyw	20
Liczba zrealizowanych inicjatyw lokalnych o charakterze integracyjnym	Liczba inicjatyw	15

Źródło: opracowanie własne

Harmonogram osiągnięcia poszczególnych wskaźników rezultatu jak i produktu został określony w Załączniku nr 2 Plan Działania.

ROZDZIAŁ VII. SPOSÓB WYBORU I OCENY OPERACJI ORAZ SPOSÓB USTANAWIANIA KRYTERIÓW WYBORU

7.1 Ogólna charakterystyka wewnętrznej organizacji pracy LGD, w tym przyjętych rozwiązań formalno-instytucjonalnych

W ramach wdrażania LSR LGD „Żywiecki Raj” na lata 2023-2029 planuje się realizację następujących rodzajów operacji:

- a) klasyczna operacja,
- b) operacja własna
- c) projekt grantowy.

Aby zapewnić przejrzystość, demokratyczność oraz jawność podejmowanych w ramach wdrażania LSR decyzji opracowano procedury odnoszące się do wcześniej zdefiniowanych problemów, celów, przedsięwzięć i wskaźników. Procedury konkursowe przedstawiają generalny kształt sposobu wyboru i oceny operacji oraz lokalnych kryteriów wyboru, wynikających z obowiązujących regulacji prawnych dotyczących PS WPR i zgodnych z przepisami obowiązującymi dla RLKS. Zawarte w procedurach rozwiązania są dostosowane do specyfiki obszaru LGD „Żywiecki Raj”. Procedury zostały opracowane na bazie procedur konkursowych wyboru wniosków do dofinansowania w ramach wdrażania LSR LGD „Żywiecki Raj” na lata 2016-2013, w oparciu o przeprowadzony Raport ewaluacyjny, w którym zostały uwzględnione wnioski dotyczące procedury wyboru operacji jak i doświadczenia własne LGD. Procedury opisują sposób udostępniania procedur do wiadomości publicznej w tym lokalnych kryteriów wyboru, a także określa zasady i tryb uzgadniania terminu i warunków naboru wniosków o wsparcie w ramach LSR, określają zasady i tryb przekazywania do SW dokumentacji dotyczącej przeprowadzonego wyboru wniosków a także zasady i tryb pracy LGD, w tym pracy biura LGD i Rady dotyczący naboru wniosków, oceny i wyboru operacji oraz ustalania kwot wsparcia. W ramach procedury szczegółowo opisano zasady podejmowania decyzji w sprawie wyboru operacji – opisano ocenę wniosków, dokumentowanie oceny, wzory dokumentów. Przewidziano także prowadzenie Rejestru Interesów pozwalającego na identyfikację charakteru powiązań z wnioskodawcami/poszczególnymi projektami i zasady prowadzenia rejestru. Procedura przewiduje także ustanowienie pracownika oraz Komisji Skrutacyjnej, odpowiedzialnych za prawidłowy przebieg procesu oceny i wyboru, poprawności dokumentacji i zgodności formalnej. Procedury dzięki swoim zapisom gwarantują prawidłowy przebieg procesu oceny i wyboru operacji, poprawności dokumentacji oraz zgodności formalnej, przewidują zasady i tryb postępowania w przypadku zastosowania procedury odwoławczej (termin, warunki i sposób wniesienia protestu), podawanie do publicznej informacji protokołów z każdego etapu procesu wyboru operacji (zawierają tym samym także informacje o wyłączeniach członków organu decyzyjnego z procesu decyzyjnego, ze wskazaniem których wniosków wyłączenie dotyczy), przewidują przejrzysty sposób postępowania w sytuacji rozbieżnych ocen w ramach kryteriów. Wyznaczono kryteria poprawności formalnej (związane z: terminowością, kompletnością i adekwatnością zgłaszanych operacji), które w pierwszej kolejności mają zweryfikować czy dana operacja mieści się w zakresie tematycznym zgodnym z zakresem interwencji przewidzianym w LSR oraz przepisów obowiązujących dla RLKS. W następnej kolejności operacje będą poddawane ocenie opierającej się na lokalnych kryteriach wyboru zdefiniowanych pod kątem spójności proponowanego projektu z zapisami zawartymi w LSR, przewidzianymi w dokumencie wskaźnikami produktów i rezultatów.

Założono wybór operacji w sposób zapewniający wzajemne powiązania i synergię pomiędzy operacjami. Procedury zawierają także wzory wszystkich dokumentów, o których mowa w treści ich zapisów. Opracowane przez LGD „Żywiecki Raj” procedury są przejrzyste, niedyskryminujące, a także pozwalają uniknąć ryzyka konfliktu interesów. Ponadto przewidujące regulacje zapewniające zachowanie parytetu grup interesów sektora publicznego, a także szczegółowo regulują sytuacje wyjątkowe – określono sposób postępowania w przypadku takiej samej liczby punktów, a także zapewniają stosowanie tych samych kryteriów w całym procesie wyboru w ramach danego naboru. Wysokość wsparcia przyznawanego na rozpoczynanie działalności gospodarczej będzie wynosiła do 150 000,00 zł. Przyjęta wysokość wsparcia wynika z sytuacji społeczno-gospodarczej obszaru jak i przeprowadzonych spotkań konsultacyjnych, w tym wywiadu fokusowego z przedsiębiorcami z obszaru LGD oraz analizy historycznych danych

w ramach wdrażania LSR 2016-2023. Sytuacja społeczno-gospodarcza obszaru pokazuje konieczność realizacji działań skierowanych na rozwój przedsiębiorczości w większej niż dotychczas kwocie dofinansowania. Wysokość proponowanego wsparcia odzwierciedla zidentyfikowane potrzeby z okresu wdrażania 2014-2020. Intensywność udzielanej pomocy, będzie uzależniona od kategorii beneficjenta lub rodzaju operacji zgodnie z Planem Strategicznym dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023–2027. Ostateczne zasady dostępności poszczególnych kwot określone zostaną w Regulaminie naboru wniosków. Zasady współpracy w ramach EFS + zostaną wypracowane we współpracy z Zarządem Województwa i będą realizowane zgodnie z art. 41 Ustawy z dnia 28 kwietnia 2022 r. o zasadach realizacji zadań finansowanych ze środków europejskich w perspektywie finansowej 2021-2027 (tzw. Ustawy Wdrożeniowej), oraz zgodnie z art. 17 Ustawy o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności.

7.2 Sposób ustanawiania i zmiany lokalnych kryteriów wyboru

Lokalne kryteria wyboru operacji zostały wypracowane w oparciu o szereg konsultacji społecznych. Analiza lokalnych potrzeb obszaru pozwoliła zdefiniować strategiczne cele, a dzięki opracowanym lokalnym kryteriom wyboru adekwatnym do celów i wskaźników będzie możliwa realizacja założeń LSR poprzez wyselekcjonowanie tych operacji, które faktycznie przyczynią się do realizacji Strategii. Udział społeczności lokalnej w przygotowaniu LSR w tym zakresie rozpoczął się już na etapie przeprowadzania ewaluacji Strategii rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj” na lata 2016–2023. Podczas prowadzenia badania ewaluacyjnego uzyskano opinie mieszkańców w zakresie stosowanych dotychczas kryteriów oceny i zasad wyboru operacji. Uwagi zebrane na tym etapie posłużyły do opracowania przez zespół roboczy wstępnej propozycji kryteriów wyboru do LSR. Podczas warsztatu strategicznego w dniu 9 września 2023 r. zostały opracowane założenia określające kryteria wyboru operacji o charakterze premiującym (rankingującym), mające na celu zapewnienie najefektywniejszego wyboru operacji najlepiej wpisujących się do zaplanowanych do realizacji przedsięwzięć. W związku ze specjalizacją LSR nastawioną na rozwój turystyki oraz zazielenienie gospodarki założono kryteria wyboru o charakterze dostępowym (zawężające możliwość uzyskania wsparcia), które pozwolą ukierunkować wsparcie na operacje najlepiej odpowiadające potrzebom obszaru LSR i najlepiej pasujące do zaplanowanych realizacji przedsięwzięć, co zostało szczególnie uwypuklone podczas przeprowadzanych konsultacji i ma swoje odniesienie w analizie SWOT. W celu właściwego ukierunkowania pomocy zastosowano kryteria wyboru premiujące w szczególności operacje:

- ograniczające presję na środowisko – dla operacji z zakresu poprawy dostępu do małej infrastruktury publicznej,
- dedykowane dla mieszkańców obszarów wiejskich, wykluczonych społecznie ze względu na przynależność do grup zdiagnozowanych jako grupy w niekorzystnej sytuacji – dla operacji z zakresu rozwój przedsiębiorczości, w tym rozwój biogospodarki lub zielonej gospodarki, poprzez: podejmowanie pozarolniczej działalności gospodarczej przez osoby fizyczne,
- innowacyjne, gdzie innowacja jest określona na poziomie LSR (z uwzględnieniem stopnia rozwoju danego obszaru).

Dla operacji realizowanych indywidualnie w ramach wniosków składanych przez beneficjentów innych niż LGD oraz operacji własnych LGD, będą stosowane kryteria wyboru operacji dedykowane dla każdego zakresu i przedsięwzięcia. Dla projektów grantowych został przygotowany osobny zestaw kryteriów..

Zdefiniowane lokalne kryteria wyboru mają charakter oceny wagowo-punktowej, który nadaje większą wagę kryteriom mającym skoncentrować się na działaniach, które w największym stopniu pozwolą osiągnąć założone w LSR cele. Kryteria zawierają szczegółowy opis wyjaśniający sposób oceny wskazujący jakie wymagania są konieczne do spełnienia danego kryterium. Kryteria są zgodne z programem EFRROW. Kryteria posiadają metodologię wyliczenia, posiadają szczegółowe opisy wyjaśniające oraz przypisane wagi, co pozwala na klarowność ich przyznawania. Ważność danego kryterium określają wagi. Każdemu kryterium przydzielono wagę jako podstawę przyznawania punktów. Uwzględniono również premiowanie operacji przyczyniających się do osiągnięcia celów i wpływających na osiągnięcie wskaźników produktu i rezultatu, z racji tego, iż realizacja wskaźników zawartych w strategii stanowi priorytetowe mierniki sukcesu realizacji LSR.

LGD przewidziało możliwość ewentualnej zmiany lokalnych kryteriów wyboru. Procedura zmiany kryteriów zostaje uruchomiona, jeżeli przyjęte zestawy adekwatnych kryteriów lokalnych nie przynoszą spodziewanych rezultatów i nie powodują wyboru operacji, które w najlepszy sposób przyczyniałyby się do realizacji celów LSR. Procedura zmiany kryteriów wyboru operacji może być uruchomiona w przypadku: identyfikacji błędów dotyczących poszczególnych kryteriów, na wniosek: Przewodniczącego Rady LGD/ Zarządu, po zebraniu informacji

z monitoringu LSR, na podstawie wniosków lub rekomendacji będących efektem ewaluacji realizacji LSR, w związku ze zmianą przepisów prawa, na podstawie rekomendacji Zarządu Województwa.

Wnioski, uwagi i propozycje zmian dokonywane są pisemnie. Realizacja i aktualizacja LSR oraz dokumentów z nią związanych należy do kompetencji Zarządu zgodnie z § 23 pkt 9 Statutu stowarzyszenia, zatem wnioski rozpatruje Zarząd, który po zapoznaniu się z uwagami dotyczącymi konieczności dokonania zmian w kryteriach przystępuje do aktualizacji kryteriów, podejmując uchwałę.

7.3 Innowacyjność w lokalnych kryteriach wyboru

W ramach przeprowadzonych konsultacji społecznych, na bazie doświadczeń z okresu programowania 2014-2020 i licznych spotkań z przedstawicielami trzech grup interesu sektorów na potrzeby LSR doprecyzowano innowacyjność zdefiniowaną w PS WPR. Innowacja rozumiana jest jako: wdrażanie na obszarze objętym LSR nowych produktów, usług, procesów, technologii, metod organizacji lub nowy sposób wykorzystania lub zmobilizowania dostępnych zasobów przyrodniczych, kulturowych czy społecznych.

Innowacyjność została odzwierciedlona w celu szczegółowym C2. ZAZIELENIE gospodarki Żywieckiego Raju. Innowacyjność jest też jednym z kryteriów wyboru – stopień oryginalności zmian został szczegółowo opisany i doprecyzowany w kryteriach wyboru operacji. Kryterium innowacyjności zastosowane zostanie w zakresie działań dotyczących rozwoju przedsiębiorczości. Rada oceniać będzie stopień oryginalności zmian w innowacyjności w przedsięwzięciu P.2.3 ZIELONE miejsca pracy i P.1.4 NATURALNIE turystyczna przedsiębiorczość sprawdzając czy są one:

- kreatywne – powstają w wyniku autorskiego pomysłu, dotyczą nowych produktów, usług, procesów lub organizacji,
- imitujące – wzorowane na wcześniej powstałych produktach, usługach, procesach lub organizacji. Dotyczące nowego sposobu wykorzystania lub zmobilizowania istniejących lokalnych zasobów przyrodniczych, historycznych, kulturowych czy społecznych,
- pozorne – w rzeczywistości nie są to innowacje w skali LSR. Są to jedynie drobne zmiany oferujące rzekome nowości.

Nie przewiduje się realizacji operacji w partnerstwie.

7.4 Projekty grantowe oraz projekty w ramach operacji własnych

Projekty grantowe

LGD planuje realizować projekty grantowe.

Projekty grantowe są najlepsze do budowy kapitału społecznego. W ten sposób realizowane są inicjatywy oddolne, odpowiadające na potrzeby społeczne i te inicjatywy trafiają do społeczności lokalnej. Dodatkowo pozytywny efekt projektów grantowych to fakt, iż prowadzone są przez organizacje pozarządowe, które są najbliższe mieszkańcom. Należy podkreślić, że projekty grantowe, tak ważne w budowie kapitału społecznego, odbywają się przy dużym wsparciu LGD, od pisania wniosku po realizację projektu.

Operacje własne

LGD planuje realizację operacji własnych.

W przypadku oceny i wyboru wniosków dla programu regionalnego Fundusze Europejskie dla Śląskiego na lata 2021-2027 LGD „Żywiecki Raj” będzie się kierować kryteriami wyboru projektów ustanowionych dla EFS+ w odniesieniu dla danego typu projektu. LGD „Żywiecki Raj” oświadcza, że projekty wskazane w LSR będą wybierane zgodnie z zasadami i warunkami obowiązującymi dla EFS+, a także iż promowane będą projekty wpisujące się w inicjatywę Nowy Europejski Bauhaus.

ROZDZIAŁ VIII. Plan działania

8.1 Zwięzła charakterystyka przyjętego harmonogramu osiągnięcia poszczególnych celów i wskaźników wskazująca czas realizacji kluczowych efektów wdrażania LSR

Plan Działania opracowany przez LGD ściśle wynika z zaplanowanych w LSR celów i wskaźników, a jego realizacja uwzględnia przedziały czasowe uwidocznione w szczegółowym planie działania stanowiącym załącznik nr 2 Plan działania. Ogólną kwotę na wdrażanie LSR w okresie 2021-2029 wynoszącą 3 500 000,00 EUR w ramach PS WPR i 1 602 072,00 EUR w ramach EFS+ podzielono na cele i przedsięwzięcia zdefiniowane na etapie konstruowania LSR. Plan Działania obejmuje szczegółowe informacje dotyczące poszczególnych wskaźników produktu jak

i przypisanym im wartościom początkowym i docelowym. W pierwszych latach wdrażania LSR planowana jest zwiększona intensywność wdrożenia LSR, a w kolejnych środki wydatkowane będą sukcesywnie. Wdrażanie LSR, wydatkowanie środków jest skorelowane ze wskaźnikami wskazanymi w LSR. Operacje rozliczone będą wpływać na postęp realizacji założonych wskaźników jednocześnie na poziomie przedsięwzięć jak i celów szczegółowych. Taki sposób postępowania pozwoli na ewentualne wcześniejsze uzasadnione zmiany programowe w przypadku zagrożeń w realizacji zaplanowanych przedsięwzięć. Zakładany Plan Działania to pochodna wielu czynników: przepisów krajowych jak i unijnych, przypisanego budżetu uzależnionego od liczby mieszkańców, wartości zaplanowanych wskaźników celów, rezultatów i produktów jak i poziomu dofinansowania poszczególnych operacji uwzględniających problemy środowisk lokalnych i specyfikę obszaru LGD. Biorąc pod uwagę fakt, że pierwsze konkursy LGD będzie mogła ogłosić w drugim kwartale 2024 wydatkowanie środków w tym zakresie zaplanowano na lata 2024 – 2025.

8.2 Wyszczególnienie kamieni milowych realizacji LSR

Do końca czerwca 2026 roku planowane jest zawarcie umów dofinansowania w ramach PS WPR na kwotę około lub/ co najmniej 1 480 000,00 EUR, co stanowi 42% ogólnej kwoty przeznaczonej na wdrażanie LSR w ramach PS WPR, do końca grudnia 2026 roku planowane jest zawarcie umów w ramach EFS+ na kwotę około 365 247,60 EUR, co stanowi 22,80% ogólnej kwoty przeznaczonej na wdrażanie LSR w ramach EFS+.

ROZDZIAŁ IX. Plan finansowy LSR

9.1 Opis źródeł, z których przewiduje się finansowanie działalności LGD

Bezpośrednim źródłem finansowania działań wskazanych w Planie działania są środki na wdrażanie LSR z Planu Strategicznego Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 oraz środki w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Plus (FES+). Planowana wysokość środków na wdrażanie LSR i zarządzanie LSR w okresie 2021 - 2029 wynosi 4 162 000,00 EUR w ramach PS WPR. Kwota zaplanowana na funkcjonowanie i aktywizację to 662 500,00 EUR. Na realizację operacji własnych zaplanowano kwotę 242 500,00 EUR (6,93% ogólnej kwoty), na realizację projektów grantowych zaplanowano kwotę 220 000,00 EUR (6,29% ogólnej kwoty). Planowana wysokość środków na wdrażanie LSR (85%) w ramach FE SL 2021-2027 wynoszą 1 602 072,00 EUR. Kwota została podzielona pomiędzy trzy przedsięwzięcia.

Potencjalnym źródłem finansowania celu C2 ZAZIELENIENIE gospodarki Żywieckiego Raju jest EFRR oraz FST. Środki Europejskie w ramach EFRR dla LGD z województwa śląskiego w Perspektywie 2021-2027 wynoszą 13 451 724 EUR. Środki Europejskie w ramach FST dla LGD z województwa śląskiego w Perspektywie 2021-2027 wynoszą 6 819 870 EUR. Na obszar LGD „Żywiecki Raj” w ramach EFRR na działanie 02.01 Efektywność energetyczna budynków użyteczności publicznej zaplanowano realizację przedsięwzięć na kwotę nie większą niż 485 056,57 euro, na działanie 02.10 Wzmocnienie potencjału służb ratowniczych zaplanowano realizację przedsięwzięć na kwotę nie większą niż 620 000,00 euro, na działanie 02.14 Ochrona przyrody i bioróżnorodność zaplanowano realizację przedsięwzięć na kwotę nie większą niż 175 000,00 euro. W ramach FST na działanie 10.06 Rozwój energetyki rozproszonej opartej o odnawialne źródła energii zaplanowano realizację przedsięwzięć na kwotę nie większą niż 708 637,00 euro.

Potencjalnym źródłem finansowania dla celu C1 NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej jest międzyregionalny programem: Interreg Polska-Słowacja 2021-2027 w zakresie Priorytetu 3. Twórcze i atrakcyjne turystycznie Pogranicze, Cel szczegółowy 4 (vi): wzmocnianie roli kultury i zrównoważonej turystyki w rozwoju gospodarczym, włączeniu społecznym i innowacjach społecznych oraz celu C2 ZAZIELENIENIE gospodarki Żywieckiego Raju w zakresie Priorytetu 1: Przyjazne naturze i bezpieczne Pogranicze, Cel szczegółowy 2 (iv): wspieranie przystosowania się do zmian klimatu i zapobiegania ryzyku związanemu z klęskami żywiołowymi i katastrofami, a także odporności, z uwzględnieniem podejścia ekosystemowego, Cel szczegółowy 2 (vii): wzmocnianie ochrony i zachowania przyrody, różnorodności biologicznej oraz zielonej infrastruktury, w tym na obszarach miejskich, oraz ograniczanie wszelkich rodzajów zanieczyszczenia Program wspiera m.in. branżę turystyczną, rekreacyjną i kulturalną, przystosowanie do zmian klimatu oraz ochronę przyrody i bioróżnorodności.

9.2 Opis powiązań poszczególnych źródeł finansowania z celami LSR

Cele wybrane do finansowania z PS WPR i EFS+ wpisują się w zakresy wskazane w tych EFSI i przyczyniają się do realizacji wskaźników rezultatu PS WPR i EFS+, co przedstawione zostały we wcześniejszych zapisach strategii oraz w planie działania załączonym do LSR.

ROZDZIAŁ X. Monitoring i ewaluacja

Monitoring to proces systematycznego zbierania danych z badań oraz oceny wszystkich działań związanych z realizacją LSR oraz funkcjonowaniem LGD. Ewaluacja jest okresowym podsumowaniem monitoringu uzupełnionym o czynnik oceniający jakość wypełniania założonych celów oraz ocenę samego procesu ich osiągnięcia. Ocena ta dokonywana będzie poprzez analizę efektów monitoringu oraz wyników badań jakościowych i ilościowych, gdzie analiza odbywać się będzie według założonych wcześniej kryteriów.

1. Cel monitoringu i ewaluacji

Zasadniczym celem monitoringu jest systematyczne zbieranie i analiza danych dotyczących wskaźników realizacji LSR oraz funkcjonowania biura LGD. Głównym celem ewaluacji jest ocena wpływu działalności LGD i realizacji LSR na funkcjonowanie i rozwój społeczności lokalnej. Wpływ ten utożsamiany jest z realizacją celów zapisanych w LSR oraz sprawnym funkcjonowaniem LGD.

2. Zakres przedmiotowy monitoringu

Realizacja LSR: stopień realizacji celów i wskaźników, stopień realizacji operacji, wykorzystania budżetu, jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur, ocena przebiegu konkursów, jakość prowadzonej dokumentacji konkursowej, bariery realizacji LSR, ocena skuteczności działań doradczych i informacyjnych, ochrona danych osobowych.

Ocena funkcjonowania LGD: efektywność i jakość współpracy organów LGD, ocena sposobu przepływu informacji, efektywność promocji i aktywizacji lokalnej społeczności, sposoby reakcji na zmieniające się warunki, skuteczność nadzoru nad biurem LGD, jakość współpracy regionalnej i ponadregionalnej.

3. Zakres przedmiotowy ewaluacji

Ocena jakościowa wszystkich wymiarów poddanych monitoringowi oraz: efektywność oddziaływania na cele LSR, ocena wpływu na kapitał społeczny obszaru LGD, ocena oddziaływania na grupy o szczególnych potrzebach, spójność działań z celami strategicznymi PS WPR, jakość procesu partycypacji, jakość współpracy i moderowania partnerstw, ocena wpływu wdrażania LSR na innowacyjność, ocena komplementarności działań, ocena wartości dodanej podejścia LEADER.

4. Zakres podmiotowy monitoringu i ewaluacji

Pracownicy i kierownictwo biura, członkowie LGD, Zarząd LGD, beneficjenci operacji, wnioskodawcy, którzy nie uzyskali dofinansowania, organizacje pozarządowe, mieszkańcy.

5. Kryteria ewaluacyjne

Kryterium skuteczności pozwoli bezpośrednio ocenić, na ile skuteczne są działania w zakresie osiągnięcia celów określonych w dokumentach programowych oraz jak skuteczna jest działalność całego LGD oraz biura. Z kryterium skuteczności powiązane jest również kryterium użyteczności, które rozumiemy jako kryterium pozwalające ocenić stopień zaspokojenia istotnych potrzeb mieszkańców lub przyczynienia się do rozwiązania problemów, niezależnie od tego, czy były one zasygnalizowane w celach. Zastosujemy też kryterium trwałości. Trwałość – w przypadku tego badania – pozwoli ocenić, w jakim stopniu pozytywne efekty zrealizowanych działań (na poziomie celów) mogą trwać po zakończeniu finansowania zewnętrznego a także, czy możliwe jest utrzymanie się wpływu tych projektów na proces rozwoju społeczności lokalnej w dłuższym okresie.

6. Metoda

Przeprowadzenie badania wymaga zebrania informacji pochodzących z szeregu rozproszonych źródeł, dokonania ich analizy, a następnie wypracowania rekomendacji na poziomie eksperckim. Wymaga to zastosowania w badaniu szerokiego spektrum metod i technik badawczych, dzięki którym możliwe będzie zgromadzenie spójnego i wiarygodnego materiału badawczego dotyczącego efektów realizacji LSR, jakości pracy LGD oraz biura. W związku z powyższym proponujemy realizację badania z wykorzystaniem koncepcji triangulacji metodologicznej. Triangulacja to różnicowanie źródeł danych, metod badawczych i perspektyw badawczych, dzięki któremu możliwe jest zgromadzenie wszechstronnego materiału badawczego i poddanie go kompleksowej analizie i ocenie. Triangulacja zostanie zastosowana w stosunku do:

- źródeł danych: przeanalizowane będą zarówno dokumenty zastane różnego typu, jak i dane wywołane pochodzące ze wcześniejszych badań; dane zastaną uzupełnione danymi pierwotnymi.
- metod badawczych: łączenie różnych metod badawczych w badaniu tych samych zagadnień, co pozwoli na uchwycenie różnych aspektów badanego przedmiotu; podejście to pozwoli też wykorzystać mocne strony każdej metody przy wzajemnej ograniczeniu ich słabości;
- perspektyw badawczych: ewaluacja zostanie przeprowadzona przez pracowników biura oraz przez zewnętrznych doświadczonych badaczy, co pozwoli uzyskać bogatszy i bardziej wiarygodny obraz badanych zagadnień. Poza tym zastosowany zostanie partycypacyjny model badania, którego idea jest jak najszersze zaangażowanie społeczności zarówno na etapie przygotowania badania, jego realizacji, jak i wnioskowania i rekomendacji.

7. Metody i techniki badawcze – opis sposobu pozyskiwania danych

W zależności od zakresu przedmiotowego i podmiotowego badania niezbędne będzie zastosowanie holistycznego podejścia do metod i technik badawczych. W każdym z zamierzeń badawczych: realizacji Strategii oraz funkcjonowaniu LGD zastosowane zostaną co najmniej 3 z poniższych metod lub technik badawczych:

Analiza danych zastanych (desk research) - to zbieranie i analiza danych zastanych, zgromadzonych w ramach innych działań lub pozyskanych bez aktywnego działania badawczego;

Ankieta CAWI - to badanie metodą kwestionariuszową z zastosowaniem ankiety internetowej możliwej do wypełnienia ze strony internetowej lub wysłanej na adres mailowy respondenta;

Wywiady IDI (indywidualne, również przez telefon) - pozwalają na uzyskanie pogłębionych informacji dotyczących nie tylko faktów, ale również interpretacji zjawisk, motywacji czy emocji;

Wywiady FGI (zogniskowane wywiady grupowe) - to wersja grupowa pogłębionych wywiadów indywidualnych, dzięki którym uzyskujemy skumulowany efekt informacyjny, dzięki procesom grupowym możemy pozyskać zobiektywizowane wyniki;

Panel ekspertów - to grupa robocza niezależnych specjalistów w danej dziedzinie pozwalająca ustalić ocenę działań na podstawie danych zgromadzonych innymi metodami.

Czas prowadzenia monitoringu i ewaluacji.

Monitoring ze względu na swoją charakterystykę prowadzony jest w sposób ciągły, a poszczególne działania uzależnione są od procesów na bieżąco realizowanych w LGD.

Ewaluacja podzielona jest na ewaluację on-going prowadzoną w trakcie wdrażania Strategii oraz ex-post realizowaną po zakończeniu wdrażania Strategii. Ewaluacja on-going prowadzona będzie corocznie, jako podsumowanie zakończonego roku. Jak wspomniano powyżej, powinna być realizowana co najmniej 3 z wymienionych metod badawczych. Jeśli wytyczne nie wprowadzą innych zasad ewaluacja on-going prowadzona będzie wewnątrz przez pracowników Biura LGD, a odpowiedzialność za przeprowadzeniu całego procesu spoczywać będzie na Zarządzie LGD. Ewaluacja on-going może być prowadzona zgodnie z dotychczasową formułą warsztatów refleksyjnych. Podsumowaniem ewaluacji on-going będzie raport lub notatka służbowa zawierająca wyniki ewaluacji. W przypadku zaistnienia potrzeby LGD może zlecić przeprowadzenie ewaluacji on-going podmiotowi zewnętrznemu. Podmiot taki musi wykazać się doświadczeniem w prowadzeniu ewaluacji oraz zespołem wykwalifikowanych badaczy.

Ewaluacja ex-post prowadzona będzie po zakończeniu wdrażania Strategii. Ewaluacja przeprowadzona zostanie przez podmiot zewnętrzny. Podmiot taki musi wykazać się doświadczeniem w prowadzeniu ewaluacji oraz zespołem wykwalifikowanych badaczy. Zasady przeprowadzenia ewaluacji końcowej (ex-post) będą obejmować zakres wskazany powyżej, pytania badawcze będą skonsultowane z LGD a raport zawierać będzie rekomendacje.

Tabela 22. Zakres i zasady prowadzenia monitoringu i ewaluacji

CO SIĘ BADA?	KTO WYKONUJE?	JAK SIĘ WYKONUJE?	KIEDY?	OCENA
Monitoring				
Wskaźniki realizacji LSR Budżet LGD Harmonogram ogłaszania konkursów Funkcjonowanie partnerstwa LGD Dane telemetryczne strony www Funkcjonowanie biura i ocena pracowników	Pracownicy biura LGD (ocena własna)	Dane zebrane z przeprowadzonych konkursów, rejestr doradztwa,	Na bieżąco	Stopień realizacji wskaźników Stopień wykorzystania funduszy Wysokość zakontraktowanych środków Zgodność ogłaszania konkursów z harmonogramem Liczba zmian harmonogramu Liczba członków LGD Liczba uchwał Liczba zmian w LSR Liczba protestów od oceny operacji Wyniki oceny okresowej pracowników Liczba szkoleń Liczba udzielonego doradztwa Realizacja planu komunikacji
Ewaluacja on-going				
Stopień realizacji przedsięwzięć i celów Jakość projektów, wniosków wpływających do LGD i wybieranych do realizacji Jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur Ocena jakości procedur Poziom osiągnięcia wskaźników, ocena jakości wskaźników Skuteczność działania biura, szkolenia, doradztwo, animacja Jakość komunikacji Oddziaływanie realizacji LSR na rozwój lokalny Jakość procesu partycypacji Bariery realizacji LSR	Pracownicy biura LGD (ocena własna) Społeczność lokalna w procesie partycypacji Zewnętrzni, niezależni eksperci (ocena zewnętrzna – w przypadku wystąpienia takiej konieczności)	Analiza dokumentów z monitoringu Ankieta CAWI oraz jedna z metod partycypacyjnych: IDI, FGI, warsztat partycypacyjny	Co roku, jako podsumowanie roku poprzedniego (w I kwartale)	Stopień realizacji poszczególnych celów Stopień realizacji budżetu Zgodność z harmonogramem ogłaszania konkursów Znajomość efektów realizacji LSR na obszarze wsparcia Społeczny odbiór realizacji LSR Ocena jakości kryteriów i procedur Ocena jakości procedur Znajomość działań LGD, poziom zaspokojenia potrzeb informacyjnych Intensywność działań partycypacyjnych Poziom kapitału społecznego i efektywność działań wspomagających budowanie tego kapitału Skala niezrealizowanych projektów (analiza kontrfaktyczna) Wpływ warunków zewnętrznych na realizację LSR Wpływ efektywności działania biura na realizację LSR
Ewaluacja ex-post				
Stopień realizacji przedsięwzięć i celów Jakość projektów, wniosków wpływających do LGD i wybieranych do realizacji Jakość stosowanych kryteriów wyboru operacji i procedur Ocena jakości procedur	Zewnętrzni, niezależni eksperci (ocena zewnętrzna) Społeczność lokalna w procesie partycypacji	Analiza dokumentów z monitoringu Ankieta CAWI oraz jedna z metod partycypacyjnych: IDI, FGI,	Po zakończeniu wdrażania Strategii (jednorazowo)	Stopień realizacji poszczególnych celów Stopień realizacji budżetu Zgodność z harmonogramem ogłaszania konkursów Znajomość efektów realizacji LSR na obszarze wsparcia Społeczny odbiór realizacji LSR Ocena jakości kryteriów i procedur Ocena jakości procedur Znajomość działań LGD, poziom zaspokojenia potrzeb informacyjnych

Poziom osiągnięcia wskaźników, ocena jakości wskaźników Skuteczność działania biura, szkolenia, doradztwo, animacja Jakość komunikacji Oddziaływanie realizacji LSR na rozwój lokalny Jakość procesu partycypacji Bariery realizacji LSR		warsztat partycypacyjny		Intensywność działań partycypacyjnych Poziom kapitału społecznego i efektywność działań wspomagających budowanie tego kapitału Skala niezrealizowanych projektów (analiza kontrfaktyczna) Wpływ warunków zewnętrznych na realizację LSR Wpływ efektywności działania biura na realizację LSR Ocena wartości dodanej podejścia LEADER
---	--	-------------------------	--	---

8. Procedury monitoringu i ewaluacji

Decyzją Walnego Zebrania Członków powoływany będzie zespół ewaluacyjny złożony z członków Zarządu oraz pracowników Biura LGD. Zespół ewaluacyjny ma za zadanie:

- opracowanie zasad szczegółowych prowadzenia monitoringu i ewaluacji,
- zorganizowanie szkoleń z zasad prowadzenia monitoringu i ewaluacji
- wybór pracowników Biura odpowiedzialnych za realizację poszczególnych zadań,
- wybór zewnętrznych ekspertów,
- opracowanie narzędzi badawczych,
- organizację i realizację badań ewaluacyjnych,
- opracowanie wyników badań oraz przedstawienie raportu z badań,
- przedstawienie rekomendacji oraz nadzór nad wdrożeniem rekomendacji,
- prowadzenie dokumentacji i archiwizacji materiałów ewaluacyjnych.

Dane i analizy pozyskane w procesie monitoringu wykorzystane zostaną w ewaluacjach. Wyniki ewaluacji on-going posłużą modyfikacji procedur lub sposobów działania i zostaną zastosowane w bieżącej działalności LGD. Wyniki ewaluacji ex-post wykorzystane będą do oceny funkcjonowania LGD oraz opracowania kolejnej Lokalnej Strategii Rozwoju.

WYKAZ WYKORZYSTANEJ LITERATURY

Podczas partycypacyjnego procesu tworzenia LSR analizie poddano dokumenty różnego rodzaju: akty prawne i legislacja unijna i krajowa, dokumenty programowe i strategiczne, wytyczne, ewaluacje, opracowania naukowe, raporty dotyczące przedmiotu działania LSR i wdrożenia LSR, sprawozdania oraz literaturę fachową:

Akty prawne, dokumenty strategiczne:

1. Plan Strategiczny dla Wspólnej Polityki Rolnej na lata 2023-2027 zatwierdzony przez komisję Europejską w dniu 31.08.2022 r.;
2. Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1060 z dnia 24 czerwca 2021 r. ustanawiającego wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego Plus, Funduszu Spójności, Funduszu na rzecz Sprawiedliwej Transformacji i Europejskiego Funduszu Morskiego, Rybackiego i Akwakultury, a także przepisy finansowe na potrzeby tych funduszy oraz na potrzeby Funduszu Azylu, Migracji i Integracji, Funduszu Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Instrumentu Wsparcia Finansowego na rzecz Zarządzania Granicami i Polityki Wizowej;
3. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o rozwoju lokalnym z udziałem lokalnej społeczności (Dz. U. z 2022 r. poz. 943 z późn. zm.);
4. Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach (Dz. U. z 2020 r. poz. 2261);
5. Ustawa z dnia 20 lutego 2015 r. o wspieraniu rozwoju obszarów wiejskich z udziałem środków Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 (Dz. U. z 2022 r. poz. 2422 z późn. zm.);
6. Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030 – Załącznik do uchwały nr V/25/8/2016 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 27 czerwca 2016 r.;
7. Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2030” – Załącznik do uchwały nr V/26/2/2016 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 29 sierpnia 2016 r.;
8. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030
9. Fundusze Europejskie dla Śląskiego 2021- 2027
10. Strategia Rozwoju Obszarów Wiejskich Województwa Śląskiego do roku 2030
11. Strategia Na Rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)
12. Raport Polska 2030
13. Polska 2030 trzecia fala nowoczesności. Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju
14. Program Interreg Polska-Słowacja 2021-2027

Raporty i analizy:

9. *Raport Ewaluacja zewnętrzna realizacji Strategii Rozwoju Lokalnego Kierowanego przez Społeczność obszaru LGD „Żywiecki Raj”*, OMIKRON Mariusz Wachowicz, Warszawa 2022
10. *„Endogeniczność w rozwoju regionów/euroregionów w aspekcie europejskich wyzwań smart specialisation”*, dr hab. Marianna Greta, Optimum, Studia Ekonomiczne nr 1 (64) 2014
11. *Prognoza ludności gmin na lata 2017 – 2030*, opracował: Maciej Potyra, pod kierunkiem: Małgorzaty Waligórskiej, Wydział Prognoz Demograficznych, Warszawa, sierpień 2017
12. *Postawy prokreacyjne kobiet*, Małgorzata Omyła-Rudzka, Komunikat z badań, Centrum Badań Opinii Społecznych, ISSN 2353-5822, nr 3/2023
13. *Prognoza ludności na 2014-2050*, Małgorzata Waligórska, Zofia Kostrzewa, Maciej Potyra, Longina Rutkowska GUS, Departament Badań Demograficznych i Rynku Pracy, Warszawa 2014
14. *nowych miarach zaawansowania procesu starzenia się ludności*, Anita Abramowska-Kmon, Instytut Statystyki i Demografii Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, Studia Demograficzne 1(159) 2011
15. *Pojęcie, tworzenie i pomiar zielonej gospodarki* Paulina Szyja, *Gospodarka w praktyce i teorii* 2015 nr 2(39), Łódź 2015

ZAŁĄCZNIKI DO LSR

Załącznik nr 1. Cele i przedsięwzięcia

Załącznik nr 2. Plan działania

Załącznik nr 3. Budżet LSR

Załącznik nr 4. Plan wykorzystania budżetu LSR

Załącznik nr 1. Cele i przedsięwzięcia

Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C1. NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
110 000,00	P.1.1 NATURALNIE tradycyjnie	Mieszkańcy obszaru LGD „Żywiecki Raj”, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji, turyści, organizacje pozarządowe	Projekt grantowy PS WPR
1 600 000,00	P.1.2 NATURALNIE atrakcyjna infrastruktura	Mieszkańcy obszaru LGD „Żywiecki Raj”, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji, turyści, organizacje pozarządowe, JSFP	Konkurs PS WPR
110 000,00	P.1.3 NATURALNIE Żywiecki Raj	Mieszkańcy obszaru LGD „Żywiecki Raj”, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji, turyści, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy, JSFP	Operacja własna PS WPR
1 100 000,00	P.1.4 NATURALNIE turystyczna przedsiębiorczość	Osoby fizyczne, mieszkańcy obszaru, przedsiębiorcy, organizacje pozarządowe, grupy w niekorzystnej sytuacji	Konkurs PS WPR
50 000,00	P.1.5 NATURALNE gospodarstwa	Rolnicy, domownicy	Konkurs PS WPR
Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C2. ZAZIELENIANIE gospodarki Żywieckiego Raju	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
125 000,00	P.2.1 Smart ZIELONI	Mieszkańcy obszaru LGD „Żywiecki Raj”, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji, turyści, organizacje pozarządowe	Projekt grantowy PS WPR
132 500,00	P.2.2 Świadomie ZIELONI	Mieszkańcy obszaru LGD „Żywiecki Raj”, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji, turyści, organizacje pozarządowe	Operacja własna PS WPR
272 500,00	P.2.3 ZIELONE miejsca pracy	Mieszkańcy obszaru LGD „Żywiecki Raj”, w tym osoby w niekorzystnej sytuacji, przedsiębiorcy,	Konkurs PS WPR
Budżet (w EUR)	Przedsięwzięcia w ramach C3. AKTYWNI w Żywieckim Raju - wzmacnianie kapitału społecznego	grupy docelowe	sposób realizacji (konkurs, projekt grantowy, operacja własna, animacja itp.)
896 664,00	P.3.1. Aktywni młodzi	Dzieci i młodzież do 18 r. życia uczestniczące w zajęciach w ramach tzw. edukacji pozaformalnej zamieszkujące obszar LSR	Projekt grantowy EFS +
431 853,00	P.3.2.Aktywni +	Osoby zamieszkujące tereny objęte LSR, w szczególności osoby w niekorzystnej sytuacji, w tym: utrudnionym dostępie do rynku pracy; o niskich kompetencjach; charakteryzujących się słabym uczestnictwem w społeczeństwie, o niskich umiejętnościach podstawowych	Projekt grantowy EFS +
273 555,00	P.3.3.Aktywni społecznie	Osoby zamieszkujące tereny objęte LSR, w szczególności grupy w niekorzystnej sytuacji, w tym: rodziny, dzieci, społeczności mniejszościowe (zwłaszcza romskie), osoby w kryzysie bezdomności i zagrożone wykluczeniem mieszkaniowym	Projekt grantowy EFS +

Załącznik nr 2. Plan działania

CEL	lata	do 31.12.2024		do 31.12.2025		do 31.12.2026		do 31.12.2027		do 31.12.2028		do 31.12.2029		Program
		Nazwa wskaźnika	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	% realizacji wskaźnika narastająco	Wartość z jednostką miary	
C.1.	NATURALNIE Żywiecki Raj – kreowanie marki turystycznej													
Przedsięwzięcie P.1.1 NATURALNIE tradycyjnie	Liczba projektów grantowych	0	0%	0	0%	1	100%	0	100%	0	100%	0	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.1.2 NATURALNIE atrakcyjna infrastruktura	Liczba doposażonych/przebudowanych/wybudowanych obiektów małej infrastruktury publicznej	0	0%	7	50%	7	100%	0	100%	0	100%	0	100%	
Przedsięwzięcie P.1.3 NATURALNIE Żywiecki Raj	Liczba operacji własnych	0	0%	1	50%	0	100%	1	100%	0	100%	0	100%	
Przedsięwzięcie P.1.4 NATURALNIE turystyczna przedsiębiorczość	Liczba operacji polegających na utworzeniu lub rozwoju działalności w zakresie turystyki/okołoturystyki	0	0%	11	50%	11	100%	0	100%	0	100%	0	100%	
Przedsięwzięcie P.1.5 NATURALNE gospodarstwa	Liczba operacji polegających na utworzeniu lub rozwinięciu pozarolniczych funkcji gospodarstwa rolnego	0	0%	0	0%	2	100%	0	100%	0	100%	0	100%	
Wskaźnik rezultatu W.1.1	Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR.	0	X	0	X	8	X	8	X	0	X	X	X	PS WPR

Wskaźnik rezultatu W.1.2	Rozwój gospodarki wiejskiej: liczba przedsiębiorstw rolnych, w tym przedsiębiorstw zajmujących się biogospodarką, rozwiniętych dzięki wsparciu w ramach WPR.	0	X	0	X	0	X	2	X	0	X	0	X	
Wskaźnik rezultatu W.1.3	Łączenie obszarów wiejskich w Europie: odsetek ludności wiejskiej korzystającej z lepszego dostępu do usług i infrastruktury dzięki wsparciu z WPR.	0	X	0	X	0	X	8000	X	2000	X	0	X	
Wskaźnik rezultatu W.1.4	Liczba rozwiniętych przedsiębiorstw	0	X	0	X	3	X	3	X	0	X	0	X	
C.2.	ZAZIELENIANIE gospodarki Żywieckiego Raju													
Przedsięwzięcie P.2.1 Smart ZIELONI	Liczba projektów grantowych	0	0%	0	0%	1	100%	0	100%	0	100%	0	100%	PS WPR
Przedsięwzięcie P.2.2 Świadomie ZIELONI	Liczba operacji własnych	0	0%	0	0%	1	100%	0	100%	0	100%	0	100%	
Przedsięwzięcie P.2.3 ZIELONE miejsca pracy	Liczba operacji polegających na utworzeniu lub rozwoju działalności w zakresie zielonej gospodarki	0	0%	0	0%	0	0%	6	100%	0	100%	0	100%	
Wskaźnik rezultatu W.2.1	Promowanie włączenia społecznego: liczba osób objętych wspieranymi projektami włączenia społecznego	0	X	0	X	0	X	100	X	0	X	0	X	PS WPR
Wskaźnik rezultatu W.2.2	Wzrost gospodarczy i zatrudnienie na obszarach wiejskich: nowe miejsca pracy objęte wsparciem w ramach projektów WPR.	0	X	0	X	0	X	2	X	2	X	0	X	
Wskaźnik rezultatu W.2.3	Liczba rozwiniętych przedsiębiorstw	0	X	0	X	0	X	1	X	1	X	0	X	

C.3.		AKTYWNI w Żywieckim Raju - wzmacnianie kapitału społecznego												
Przedsięwzięcie P.3.1. Aktywni młodzi	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0	0%	1	100%	0	100%	1	100%	1	100%	1	100%	FEW
	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0	0%	45	7,5%	105	25%	150	50%	180	80%	120	100%	
Przedsięwzięcie P.3.2. Aktywni +	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0	0%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	
	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0	0%	15	5%	45	20%	90	50%	90	75%	60	100%	
Przedsięwzięcie P.3.3. Aktywni lokalnie	Wspierane strategie rozwoju lokalnego kierowanego przez społeczność	0	0%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	1	100%	
	Ludność objęta projektami w ramach strategii zintegrowanego rozwoju terytorialnego	0	0%	20	6,67%	40	20%	100	53,33%	80	80%	60	100%	
Wskaźnik rezultatu W.3.1	Liczba zrealizowanych inicjatyw lokalnych o charakterze edukacyjnym	0	0%	3	7,5%	7	25%	10	50%	12	80%	8	100%	FEW
Wskaźnik rezultatu W.3.2	Liczba zrealizowanych inicjatyw lokalnych	0	0%	1	5%	3	20%	6	50%	6	80%	4	100%	
Wskaźnik rezultatu W.3.3	Liczba zrealizowanych inicjatyw lokalnych o charakterze integracyjnym	0	0%	1	6,67%	2	20%	5	53,33%	4	80%	3	100%	

Załącznik nr 3 Budżet LSR

PLANOWANA WYSOKOŚĆ ŚRODKÓW NA WDRAŻANIE LSR I ZARZĄDZANIE LSR				
Zakres wsparcia	Program/Fundusz			Środki ogółem
	PS WPR	EFRR*	EFS+*	(EUR)
Wdrażanie LSR				
(art. 34 ust. 1 lit. b rozporządzenia nr 2021/1060)	3 500 000,00	0,00	1 602 072,00	5 102 072,00
Zarządzanie LSR				
(art. 34 ust. 1 lit. c rozporządzenia nr 2021/1060)	662 500,00	0,00	% zostanie określony na późniejszym etapie wdrażania LSR	662 500,00
Razem	4 162 500,00	0,00	1 602 072,00	5 764 572,00

* Wysokość środków danego funduszu na RLKS dostępnych dla LGD w danym województwie będzie wyższa o wartość wkładu krajowego, którego procentowy udział w tej kwocie jest określony dla danego FEW.

** W wierszu odpowiadającym danemu EFSI, z którego LSR nie będzie finansowana, należy wstawić wartość „0”.

Załącznik nr 4. Plan wykorzystania budżetu LSR

fundusz	środki zakontraktowane (w Euro) do:													
	31.12.2024		31.12.2025		30.06.2026		31.12.2026		31.12.2027		31.12.2028		31.12.2029	
	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR	kwota ogółem (UE+krajowe)	% wykorzystania budżetu LSR
EFRR	0,00	0%	830 000,00	24%	650 000,00	42%	535 000,00	58%	860 000,00	82%	540 000,00	98%	85 000,00	100%
EFS+	0,00	0%	107 079,45	6,68%	129 084,08	14,74%	129 084,07	22,80%	444 906,90	50,567	471 503,10	80%	320414,40	100%
EFRR	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
RAZEM	0,00	0%	937 079,45	18,37%	779 084,08	33,64%	664 084,07	46,65%	1 304 906,90	72,23%	1 011 503,10	92,05%	405 414,40	100%